KARYS

1972
GEGUŽĖ
Nr. 5

KARYS

1972
Nr. 5 (1482)

Redaktorius
ZIGMAS RAULINAITIS

Administratorius
LEONAS BILERIS

Redaktoriaus pavaduotojas
JONAS RŪTENIS

Atskirus skyrius redaguoja:

P. PETRUŠAITIS
"Tremties Trimitas"

S. KAUNELIENĖ
"Šaulė Tremtyje"

BALYS BRAZDŽIONIS
"Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje"
BRONIUS BALČIŪNAS
"Karinės Žinios"

Leidžia:
L.V.S. RAMOVĖ N.Y. SKYRIUS

TURINYS

Senos kapinės Žemaičiuose ..... (viršelis)

J. Paužuolis — Paskutinė Rinktinė 145

M. Gelžinis — Lietuvių tautos etninės sienos vakaruose 152

V. L. — Karo aviacijos mokyklos laida 159

O. Urbonas — Lietuviai sovietų koncentracijos stovyklose 162

J. Gediminėnas — Ant rašomojo stalo besikrapštant (II) 165

Tremties Trimitas 168

Šaulė Tremtyje 170

Karinės Žinios 174

Kronika 178

ATSTOVAI:

Baltimore — M. ŠIMKUS, Chicago — J. STANKŪNAS, Cleveland — F. EIDIMTAS, Los Angeles — O. ŽADVYDAS, Australia — V. ŠALKŪNAS

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

BOSTON, MASS. — S. J. Minkus
CHICAGO, ILL. — L. Griauzdė, "Gifts International", "Parama"
DETROIT, MICH. — V. Perminas, Čižauskas
GRAND RAPIDS, MICH. — J. Belinis
LOS ANGELES, CALIF. — V. Prižgintas
OMAHA, NEBR. — J. Kantanavičius
WOODHAVEN, N.Y. — "Romuva"
WATERBURY, CONN. — "Spauda"

KANADOJE

HAMILTON, ONT. — J. Orvidas
TORONTO, ONT. — Augustinas Kuolas, P. Misevičius
MONTREAL, QUE. — "Parish Library"

ANGLIJOJE

"DAINORA" — 14 Priory Road, Kew Surry

V. VOKIETIJOJE — Juozas Venys

AUSTRALIJOJE

A. Kubilius
S. Slavickas — 44 Slevin St., Geelong North, 3215, Vic. Australia
L. Vasiliūnas — 3 Wall Street, Norwood 5067

Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje: metams — $8.00, pusmečiui — $4.00, atskiro nr. kaina — 80¢.
Pinigus siųsti šiuo adresu: KARYS, 916 Willoughby Ave., Brooklyn, N.Y. 11221, U.S.A.

KARYS, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world.
Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn, N.Y. 11221, U.S.A.
Subscription $8.00 per year. Single copy 80 cents • SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N.Y.

KU biblioteka
093 00523850 9

Įsteigtas Lietuvoje 1919— Nepriklausomybės kovų— metais

KARYS

Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1950 metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 5 (1482) GEGUŽĖ - MAY 1972

PASKUTINĖ RINKTINĖ

JUOZAPAS PAUŽUOLIS

1944 metų vasarą, vokiečiams neatsilaikant Rytų fronte, rusai vėl priartėjo prie Lietuvos rytinių sienų. Žmonės, išgyvenę pirmosios rusų okupacijos terorą ir trėmimų siaubą, bijojo pasilikti tėvynėje. Artėjant frontui, palikę savo namus, išbėgo į vakarus. Tose apystovose susidarė palankios sąlygos organizuotis ginkluotiems būriams ir didesniems vienetams. Nepaslaptis, kad stojant į Vietinę Rinktinę, ar jungiantis prie Tėvynės Apsaugos Rinktinės vyrai puoselėjo mintį sudaryti Lietuvos kariuomenės užuomazgą.

IR VĖL PRIE GINKLO

1944 m. gegužės 15 d. Lietuvos Vietinei Rinktinei dėl vokiečių klastos išsibėgiojus, prisilaikiau savo tėviškėje, Saločių valsč., Vidugirių kaime, arba — Pasvalio miestelyje. Kaip buvęs Rinktinės karininkas, dėl galimo arešto, vengiau gyventi vienoje vietoje.

Tą vasarą rusų raudonoji armija stipriai spaudė vokiečius ir sparčiai artėjo prie Lietuvos. Liepos mėn. pradžioje mūšių kanonada girdėjosi jau Pasvalyje. Imtis rimto darbo vargu ar kas nors galėjo prisiversti. Kiekvienas buvo susirūpinęs savo likimu, galvojo, ieškojo patarimų, klausėsi gąsdinančių ir raminančių gandų, kurie sklido ir gulė ant žmonių dvasios, kaip vasaros nakties migla ant laukų ir pievų.

Gražų pavakarį, saulei besimaudant Pasvalio šventoriaus liepų viršūnėse, išėjau pasivaikščioti. Gatvėje susitikau du buvusius Vietinės Rinktinės pažįstamus puskarininkius.

— Kas daryti, vade? — Jie užklausė.

— Nors kulkosvaidžių dainos dar nesigirdi, bet sunkieji čiaudo. — Nieko konkrečiai jiems negalėjau atsakyti, nes pats dar galutinai nebuvau apsisprendęs.

Susėdę ant laiptelių prie vieno tuščio žydų namo, pasikalbėję, sutarėm organizuoti iš savanorių savisaugos būrį. Mat, organizuotiems smagiau ir saugiau: galėsime apsiginti nuo komunistinių partizanų ir desantų, kurie, artėjant raudonajai armijai, darėsi vis aktyvesni ir įžūlesni.

Į būrį įstojo pasvalietis j. ltn. U. ir apie 50 vyrų. Man teko prisiimti būrio vado pareigas, mano pavaduotojo — ltn. U.

Stodami į būrį, dažnas ištraukė pastogėse, ar peludėse paslėptus šautuvus — įstojo dalinai ginkluoti. Daug Vietinės Rinktinės vyrų išsibėgiojo su ginklais; kiti turėjo dar tuos pačius, kuriuos vartojo 1941 m. birželio mėnesį sukilime prieš rusus. Tačiau, nevisi yra ryžtingi ir sumanūs įgyti ir išlaikyti ginklą. Apie pusė būrio vyrų dar buvo beginkliai. Jų apginklavimu teko pasirūpinti būrio vadovybei. Jaučiau, kad Biržų komendantūroje turėtų būti Vietinės Rinktinės pasilikusių šautuvių ir granatų; Biržuose stovėję Panevėžio batalijono kuopos, dėl vokiečių klastos išsibėgiojo. Su komendantu plk. Geniu susipažinau 1944 metų žiemą beverbuojant savanorius į Vietinę Rinktinę. Pasiskolinę Pasvalio ugniagesių komandos sunkvežimį, kartu su U. nuvykę į komendantūrą, išgavome 25 šautuvus, šaudmenų ir keliolika rankinių granatų. Būrio vyrai buvo ginkluoti rusiškais, vokiškais ir prancūziškais šautuvais. Turėjome vieną vokišką, be spynos, lengvą kulkosvaidį. Jį laikėme tikėdami iš besitraukiančių vokiečių, už lašinius, gauti spy-

ną. Gurguole apsirūpinom gaudami iš Pasvalio urėdijos du valdiškus, gerame stovyje, porinius vežimus.

Raudonosios armijos daliniams artėjant prie Biržų ir Vabalninko, Pasvalio apylinkėse apsistojo Zarasų ir Vabalninko būriai. Zarasų būriui, apie 150 vyrų, vadovavo buvęs Zarasų apskrities policijos vadas, atsargos ltn. Tamošiūnas. Vabalninko būriui, apie 80 vyrų, vadovavo ltn. Burbulis.

Abu su ltn. P., gyvenančiu Vaškų valsčiuje, priklausėm slaptai Laisvės Kovotojų S-gai ir organizaciniais reikalais dažnai susitikdavome. Jam atsitiktinai atvykus į Pasvalį, svarstėme galimybes pasipriešinti rusams. Tuo reikalu nuvykom pas Burbulį pasitarti ir prašyti, kad neskubėtų su būriu trauktis į vakarus. Apjungę visus būrius (Vabalninko, Zarasų, Pasvalio, Vaškų, Joniškėlio, Saločių) vienoje vadovybėje galėjome turėti apie 600-700 vyrų. Burbulis pritarė apsijungimui su sąlyga jei plk. Genys sutiktų vadovauti. Burbuliui, kaip vyresniam amžiumi karininkui, pavedėm tartis su plk. Geniu.

Mums, žemesnio laipsnio karininkams, išsiblaškiusiems kaimuose, aukštoji pasaulinė politika buvo nesuvokiama, ypač karo metu, kuomet pranešinėjamos neobjektyvios žinios ir kariaujančios šalys varo klastingą politinę propagandą. Tuo laiku tūlas mūsų generolų ir politikų nebūtų tikėjęs, kad raudonoji armija užimsBerlyną ir pasieks Elbės upę. Neginti savo žemės ir tėvynės — priekaištavo sąžinė. Kariaujasime, ginsime, negalėdami atsilaikyti trauksimės iki Baltijos. Po to, kiekvienas atskirai spręs savo likimą. Patyrę 1940-41 metų rusų žiaurumus, dažnas galvojo paskutinį šovinį pasilikti sau — mirti savo tėvynėje, bet ne Sibiro darbo stovyklose nuo bado ir šalčio. O gal per tą laiką įvyks pasikeitimų; o gal Vokietija kapituliuos vakaruose ir visa jėga atsisuks prieš Sovietų S-gą? O gal . . . Galėjome sugalvoti visokiausių daleidimų, sėdėdami vienkiemio medžių pavėsyje.

Burbulis motociklu išvažiavo į Saločius pasitarti ir prašyti plk. Genį prisiimti vadovavimą. Genys su komendantūros tarnautojais jau buvo pasitraukęs iš Biržų ir laikinai apsistojęs Saločių miestelyje. P. ir aš vykome pasitarti su zarasiškiais, stovyklaujančiais Vitartų dvare, deja, jų jau neberadom, nes ką tik buvo palikę Vitartų dvarą. Už poros valandų grįžęs iš Saločių Burbulis pranešė, kad su plk. Geniu susitarti nepavyko. Buvo susirūpinęs ir nekalbus, tuojau sukėlė savo būrį ir iškeliavo.

Sprendžiant iš sviedinių sprogimo garsų, frontas galėjo būti apie Biržus. Vokiečių kariuomenės Pasvalyje beveik nebuvo, išskyrus sanitarinę tarnybą, kuri gimnazijos rūmuose rengė ligoninę.

Palikęs savo vietoje U., dviračiu išvykau į tėviškę atsisveikinti su tėvais ir dviem broliais. Nepermačiau ir nenujaučiau, kad tai bus paskutinis atsisveikinimas. Motina verkė ir skarelės kampučiais šluostėsi ašaras. Tėvas, nusiėmęs nuo savo kaklo, ant šniūriuko pavertą, medalikėlį užkabino man ir iš susijaudinimo drebančiu balsu pratarė: "Tesaugo, tave, Dievas".

Vakare, grįžęs į Pasvalį, būrio štabe radau U. ir keleta puskarininkių. Visi buvo susirūpinę artėjančiu frontu. Nerimą kėlė besikeičianti padėtis, nes visi partizanų būriai, buvę tarp fronto ir mūsų — pasvaliečių, pasitraukė į vakarus. Dieną vokiečiai vežę iš geležinkelio stoties paklodes, antklodes ir dėžęs į ligoninei sekvestruotus gimnazijos rūmus, naktį viską pradėjo vežti atgal ir krauti į vagonus.

Sekančią diena, liepos mėn. 22, apie 15 val. palikome Pasvalį. Žygiuojant mums pro Pasvalio geležinkelio stotį, vokiečiai padegė vagonus. Aišku, geležinkeliu susisiekimas su Šiauliais nutrauktas ir vokiečiai naikina turtą, kad nepatektų priešui. Būrio vyrai apsupo vagonus ir vokiečiams leidus, pasigraibstė antklodžių, marlės, bintų ir kitų smulkmenų. Pora dėžių su šampano bonkomis ir apie keturių kibirų talpos, karnomis apipintą konjako bonką įtupdė į gurguolės vežimus. Dėl paskutiniųjų gėrybių perspėjau būrio ūkvedį, kad be leidimo niekam nedalintų, nes būkštavau, kad kovos būrys neišvirstų į pakrikusią nesuvaldomą gaują. Palikę stotį su degančiais vagonais, kepinami vasaros popiečio saulės, dulkėtu vieškeliu iškeliavom link Vaškų.

Biržų ruože frontui apsistojus, po keleta dienų praleidome stovyklaudami Vaškų valsč. Iciūnų ir Nakvosų kaimuose. Kovoms prasidėjus prie Pasvalio, traukėmės į vakarus, žygiuodami Latvijos pasieniu — Žeimys, Kriukai, Skaisgiris, Akmenė, Viekšniai. Ginkluoto susidūrimo su raudonarmiečiais nepatyrėme, nes išlaikėme atstumą. Tačiau, jie mus spaudė ir perilgai poilsiauti neleido. Pietuose — link Šiaulių, bei Joniškio ir šiaurėje priešas ėjo sparčiau, lyg mus ir aplenkdamas. Girdėjosi šaudymai, sprogimai ir matėsi kylančių dūmų debesys. Naktį lėktuvams bombarduojant Šiaulių miestą, gaisrų pašvaistės kilo iki pusės dangaus skliausto.

Iš vokiečių karių, už sviesto dėžę, įsigijome prieštankinę patrankėlę (paką), kuri prikabinta užpakalyje paskutinio gurguolės vežimo, lingavo savovamzdžiu lyg grūmodama besivejančiam priešui.

Dienos buvo gražios ir karštos. Laukuose pjovėjo dalgio prašėsi pribrendę rugiai. Artėjant frontui, ūkininkai neskubėjo doroti derlių, nes sudėtą kūgiuose ar klojimuose gali sudeginti.

Nuo Akmenės miestelio pasijutome saugiau ir žygio įtampa atslūgo: mūsų užpakalyje buvo likęs Akmenės būrys. Atvykę į Viekšnius, miestelį radome gaisro dūmuose. Gaisras kilęs ne karo pasėkoje — padegtas kokio tai pamišusio asmens. Užklaustas miestelio gyventojas nurodė lietuvių partizanų štabo būstinę. Užėjęs į nurodytą štabą, radau Lietuvos kariuomenės uniformoje keletą ka-

rininkų. Susipažinome. Iš kpt. Jatulio patyriau, kad Viekšnių apylinkėse yra apsistojusių daugiau partizaninių būrių iš rusų užimtų rytinių Lietuvos sričių. Netoli Viekšnių apsistojo ir pro Pasvalį keliavusieji zarasiškiai. Ir Pasvalyje ir Viekšniuose slėgė tas pats klausimas — kur benubėgsime. Iš čia ir jūra jau nepertoliausia. Jatulis jau buvo nusprendęs apjungti visus esamus apylinkėje būrius. Be jokių kompromisų pasidaviau jo vadovybei.

Gavau uždavinį vykti į pietų vakarus nuo Viekšnių ir tarp bažnytkaimių Mitkaičiai — Navarėnai sudaryti šoninę užtvarą. Jatulis, išėjęs išleisti ir apžiūrėjęs būrį, kuris stovėjo gatvėje prie štabo, išreiškė mums pagyrimą už gerą susitvarkymą.

Nors po įtempto žygio, nuo Vaškų iki Viekšnių, buvome pavargę, ypač arkliai, tačiau, tą pačią dieną išvykome į nurodytą vietą vykdyti uždavinį — laiduoti kitų būrių saugumą.

LIKIMINIS SPRENDIMAS

Atvykus į paskirtą vietą, sekančią dieną, per pasiuntinį - ryšininką gavau pranešimą su j. ltn. U. atvykti į Pievėnų bažnytkaimį pasitarimui. Pasitarimas - posėdis įvyko liepos mėnesio pabaigoje, tikslios datos neatmenu, Pievėnų klebonijoje. Jame dalyvavo apylinkėje stovinčiųjų būrių vadai, karininkai, zarasiškis dr. J. Steponavičius ir kpt. Jatulis, viso 18 asmenų. Posėdžiui pirmininkavo Jatulis.

Susidariusi padėtis reikalavo išaiškinimo ir sprendimo. Dažnas iš vadų jautė atsakomybę, kad suorganizavo ginkluotą būrį ir vyrus išvedė iš namų, todėl ieškojo pateisinimo savo veiklai. Tose aplinkybėse leisti išsisklaidyti ginkluotiems pavieniai buvo per vėlu. Ginkluotų grupelių blaškymasis Žemaitijoje galėjo virsti plėšikavimu ir iššaukti ginkluotų konfliktų su vokiečių kariuomene. Padėtis spaudė jungtis į didesnį vienetą. Apsijungimo klausimas praėjo be diskusijų ir buvo sutarta: visi būriai priklauso vienai vadovybei.

Antras klausimas, kaip vesime kovą su rusais? Atsirado du pasiūlymai: 1) jungtis oficialiai, kaip lietuvių vienetas - pulkas ar rinktinė, prie vokiečių kariuomenės — Wehrmachto; 2) lįsti į Žemaitijos miškus ir raudonajai armijai okupavus kraštą, vesti partizaninį karą. Tais klausimais buvo daug kalbėta ir iškilo ilgos diskusijos. Dalyvių nuomonės pasidalino pusiau. Dr. Steponavičius ir Jatulis kalbėjo už jungimąsi prie vokiečių kariuomenės. Aš savo trigrašį kišau už partizaninį karą iš miškų. Žemaitis, kariuomenės ryšių inžinierius, kpt. Kuodis už partizaninę kovą ir pasilikimą miškuose. Jis kalbėjo labai jautriai, patriotiškai, lyg cituodamas iš Simano Daukanto: miškas lietuvį maitino, dengė ir gynė nuo priešų. Svarbiausi argumentai prieš jungimąsi su vokiečiais: 1941 metais mūsų laikinosios vyriausybės nušalinimas — nepriklausomybės panaikinimas, okupacija be jokių pažadų ateičiai, klastingas ir žiaurus vokiečių pasielgimas su Vietine Rinktine.

Partizaninio karo vedimas iš miškų iškėlė aprūpinimo problemą: ginklų, amunicijos, aprangos ir svarbiausią klausimą: kaip ilgai antroji rusų okupacija tęsis. Alternatyvą pastatė slaptam balsavimui. Už partizaninį karą balsavo 8; už jungimąsi su vokiečiais — 10. Demokratijos principų laikantis, partizaninio karo šalininkai turėjo paklusti daugumos valiai. Dr. Steponavičiui ir kpt. Jatuliui buvo pavesta tartis su Žemaitijoje esančia vokiečių kariuomenės vadovybe.

Pievėnų pasitarimas davė pradžią rinktinės sudarymui. Apie apjungto vieneto pavadinimą - vardą Pievėnų pasitarime nebuvo kalbėta. Vardas "Tėvynės Apsaugos Rinktinė" atsirado tik po kelių dienų, būriams susirinkus ir besiorganizuojant Plinkšių dvare.

Po pasitarimo, sekančią dieną gavau įsakymą žygiuoti su būriu į Plinkšių dvarą, Sedos valsčiuje. Artėjant prie Plinkšių, ilgėjo pėsčiųjų ir vežimų vora. Apylinkės kaimai ir vienkiemiai buvo priglaudę daug neprašytų svečių — partizanų ir bėglių iš rytinės Lietuvos. Plinkšių dvare susirinko virš tūkstančio žmonių. Apsistojo erdviose dvaro daržinėse ir parke. Karišką vaizdą ir nuotaiką ardė moterys, nes buvo vyrų su šeimomis.

Tą patį vakarą, prieš baltus dvaro rūmus, išsirikiavo pora būrių. Jatulis pasakė kalbą ir giedant tautos himną, ant veliavstiebio iškėlė lietuvišką vėliavą. Po vėliavos pakėlimo iškilmių prasidėjo organizacinis darbas: grupavimas, jungimas ir skirstymas. Stebėjausi perdėtu skubėjimu ir nesilaikymu mūsų kariuomenės buvusių tradicijų. Po vakarinio patikrinimo ir himno nebuvo liuoslaikio, ir poilsio, kuris šiuo atveju buvo reikalingas apsitvarkyti, susipažinti, ir būtų buvę daugiau galimybių patiems būriams apsispręsti, kam ir su kuo jungtis. O, gal rinktinės vadovybė jautė pavojų? Būkštavo, kad priešas neužpultų pačioje maišatyje, nors Plinkšių dvare ramiai praleidome net porą savaičių.

Formavo pirmą pėstininkų pulką, atskirus būrius ir būrelius jungė į kuopas. Pradžioje, mus pasvaliečius sujungė su Joniškio būriu ir mane paskyrė kuopos vadu. Sekančią dieną joniškiečius atskyrė ir prie mūsų prijungė zarasiškius. Mūsų junginį pavadino 3-čia kuopa. Mane nuo tos kuopos vado pareigų atšaukė ir paskyrė Mokomos kuopos vadu, kurios dar nebuvo, bet buvo numatyta sudaryti. Trečios kuopos vadu paskyrė j. ltn. U.

Rinktinės ir 1-mo pėstininkų pulko vado pareigas pasiėmė kpt. Jatulis, rinktinės štabo viršininko — kpt. Čėsna.

Erdviuose ir tuščiuose dvaro rūmuose, buvusioje Žemės Ūkio mokykloje, įsikūrė rinktinės štabas, ligoninė, ūkio dalies ir net kuopų raštinės.

Turėjau persikelti į štabą ir palikti savo draugus ir pažįstamus pasvaliečius. Štabo viršininkas pavedė man sudaryti Mokomosios kuopos apmokymo programą. Dirbau viename kambaryje su kpt. Kuodžiu. Jį respektavau už gerą kalbą Pievėnų pasitarime, buvome vienos minties — už pasilikimą miškuose ir partizaninį karą. Susidraugavome, kartu eidavome pietauti, pavakariais pasivaikščioti ir į Plinkšių ežerą maudytis. Jis su štabo viršininku tvarkė rinktinės štabo reikalus, o aš sėdėjau vien tik prie nesamos kuopos apmokymo programos.

Kartą, besilankydamas štabe, į mūsų raštinę užėjo mjr. Alfonsas Urbonas. Anksčiau su juo nebuvau pažįstamas, susipažinau jam atsilankius į štabą. Atrodė geros nuotaikos ir pilnas sąmojaus, arba tokį vaidino. Jis su savo būriu stovyklavo Alsėdžių apylinkėje ir man sudarė įspūdį, kad priklauso slaptai karinei organizacijai — "Vanagams", kurie buvo susispietę Platelių ir Alsėdžių apylinkėse.

Atsirado darbo ir moterims: vienos nuėjo dirbti į štabo personalui valgyklą ir virtuvę, kitos — į pulko ligoninę.

Už savaitės, po susigrupavimo Plinkšiuose, įvyko paradas. Paradą priėmė rinktinės ir pulko vadas kpt. Jatulis su keliais karininkais ir civiliais — Sedos visuomenininkais. Pro tribūną, rikiuotėje parado maršu, praėjo ne vien vyrai, bet ir moterys, pasiųstos iš ligoninės, valgyklos ir virtuvės. Kai kurie karininkai, savo draugų grupelėse, pašaipiai kalbėjo apie rinktinės vadą ir štabą, dėl išvarytų paraduoti moterų. Tūlas galvojo, iš viso, paradavimui sąlygos nepalankios: karo metas, tik apie 50 km nuo fronto, neuniformuoti, vokiečių priklausomybėje ir kitos aplinkybės. Pasiruošti kovoms prasmingesni yra manevriniai lauko užsiėmimai, kaip paradai.

Sudarytas kuopas išdėstė kaimuose. Kuopų kariai ėjo sargybas, patruliavo kelius ir kartais pakrėsdavo — tikrindavo miškus. Patruliuojant, nuo komunistų partizanų kulkos žuvo vienas pulko kareivis. Jį su prideranačia pagarba palaidojo Ketūnų kapinėse.

Prie Mokomos kuopos apmokymo programos praleidau apie dešimt dienų. Ji apėmė mokymą nuo pavienio apmokymo iki būrio, imamai. Baigęs, lyg ir nebeturėjau darbo, nes Mokoma kuopa dar nebuvo sudaryta. Karininkai J. Gr. ir P. U. kvietė pakeliauti Žemaitijoje. Patiekdamas štabo viršininkui apmokymo programą, paprašiau leidimo keletai dienų nuvykti į Platelius. Gavęs leidimą, vieną popietę, apie rugpiūčio penkioliktą, išvažiavau. Išvykoje praleidau keturias dienas. Grįžęs į Plinkšius nustebau — jokio judėjimo, tuščia ir ramu, tik prie štabo virtuvės patalpų stoviniavo keletas vyrų ir moterų. Užėjęs į štabą, radau tik vieną štabo viršininką, kuris mane išbarė už perilgą svečiavimasi. Pareiškė — esu paskirtas į 1-mą pulką, kuris išvykstąs į frontą prie Papilės; pulkas laikinai apsistojęs Telšiuose. Tuojau parašė raštą pulko vadui ir be voko įteikė man. Raštas nekaip atestavo mane — iš "pasivažinėjimų" grįžusį ir dar su kitais "pagražinimais". Išbartas nedrįsau klausti nei kas vadovauja pulkui. Galvojau, kad pulko vado pareigas Jatulis bus perdavęs kam nors kitam; antraip jis turėtų atsisakyti rinktinės vado pareigų, nes niekas nemaino arklio ant gaidžio. Atraugos mano kelių dienų išvykos: jei tą paskyrimo raštą įteiksiu Jatuliui, nieko baisaus, esame pažįstami, bet jei pulko vadu yra koks nepažįstamas pulkininkas — prisistatau su bloga reputacija.

Pasivyti pulką štabo viršininkas jokių susisiekimo priemonių nepasiūlė. Nors vykau į frontą, atsisveikinom, tačiau, šaltai su jausmu, greičiau, vienas kito nematyti.

Į FRONTĄ

Neatpažįstamai keistai skambėjo mano žingsnių aidas einant tuščiu koridorium į kambarį pasiimti savo daiktų. Daug pasikeitimų įvyko mano svečiavimosi metu. Daugiausia nuotaiką gadino susitikimas su štabo viršininku ir jo duotas raštas. Vieton į pulką, gal pasukti atgal į Platelius pas "vanagus"; dvejojau kimšdamas savo daiktus į brezentinį maišą ir portfelį. Sutramdžiau maištaujančius jausmus ir paklusau įsakymo.

Mano laimei, pasitaikė ūkio dalies sunkvežimis, važiuojąs į pulką. Telšiuose pulko jau neberadom Jį pasivijom apie 10 km į rytus nuo Tryškių miestelio, kur buvo sustojęs poilsio. Dasiklausiau pulko štabą ir nuėjau prisistatyti. Džiugiai nustebau kaimiškos trobos seklyčioje atradęs mjr. Urboną. Mažai betrūko, ir būčiau ieškojęs jo tarp "vanagų". Prisistačiau ir įteikiau nemalonų kredencialą, kurį jis perskaitęs šyptelėjo ir numetė ant stalo. Nežiūrint mano atsikalbinėjimų, kad pulkui operatyvinių įsakymų niekad nesu rašęs, paskyrė mane operatyviniu adjutantu.

Pulkas jau buvo pertvarkytas ir iš jo sudarytas konstruktyvus vienetas. Susidėjo iš dviejų batalionų, po tris kuopas kiekviename batalione, ūkio dalies ir ligoninės. Pirmam batalionui vadovavo kpt. Paulavičius; antram — buvęs Rytų fronte, Rusijoje, leitenantas, berods, pavarde Nagulevičius. Ūkio dalies viršininkas ir ypatingiems reikalams buvo paskirtas ltn. Tamošiūnas. Rikiuotės skyriaus pulko adjutantas j. ltn. Žukauskas. Ryšiams su vokiečių karine vadovybe palaikyti buvo priskirtas išdžiūvęs ir susenęs vokietis kapitonas ir stambus aptukęs vertėjas, kalbantis klaipėdiečių tarme.

Vakare su pulko vadu sudarėme ir suredagavome pirmą op. įsakymą, kuris rytą buvo įteiktas pulko padalinių vadams. Pagal jį pulkas turėjo užimti gynimo barą apie 6 km ilgio, kairiajame Ventos upės krante, nuo Papilės į pietų rytus. I bataliono pozicijos; baro kairėje, prasidėjo apie vieną

km į vakarus nuo Papilės miestelio ir tęsėsi palei Ventą į pietų rytus; II bataliono ta pačia kryptimi — į pietų rytus nuo I bataliono. Pulko štabas ir ūkio dalis pasiliko toje pačioje postovio vietoje — apie 6 km į vakarus nuo Ventos. Pulko ligoninė — Tryškių miestelyje. Pulko vadovietė buvo viduryje apie tris km į vakarus nuo Ventos. Apie kaimynus pulko sparnuose vokiečiai žinių nepatiekė ir ryšių neturėjome. Galima prielaida, kad vokiečiai pastovaus gynimo nebuvo sudarę. Užėmus pozicijas, po kelių dienų, II batalionas pranešė, kad jo dešiniajame sparne, Kuršinų miško link, retkarčiais pasirodo vokiečių šarvuočiai.

Batalionai artėdami prie Ventos jokio pasipriešinimo nesutiko. Tai buvo tuščia erdvė — niekeno žemė. Tik užimant gynimosi linijas, iš dešinio Ventos kranto rusai atidengė ugnį. Kaikurios kuopos (pavz. I bataliono 3-čioji) buvo priplaktos prie žemės ir turėjo laukti nakties. Abu su pulko vadu, vokiečių ryšių karininku ir vertėju, apie 16 val. atvykom į vadovietę — ūkininko sodybą. Sutemus į vadovietę atvežė, iš vokiečių gautas, šaudmenų atsargas ir apie 10 SS 42 m. kulkosvaidžių, kuriuos, prie pirmos progos, išsiuntėme kuopoms. Šaudymas tęsėsi visą naktį — tarškėjo kulkosvaidžiai ir pavieniai šautuvų šūviai. Negalėdami suvokti šaudymo priežasties, su pulko vadu parimę ant tvoros klausėmės, kalbėjomės ir spėliojome naktinio šaudymo tikslą, nes batalionai, nei kuopos nepranešinėjo apie priešo puolimą, ar mėginimą keltis per upę. Su batalionais telefoninio ryšio neturėjome; ryšį palaikėme per pasiuntinius — ryšininkus raštiškais pranešimais. Vidurnaktį kuopos jau reikalavo šaudmenų papildymo. Reikalavimus tenkinom, bet perspėjome be reikalo nešaudyti. Paaiškėjo to didelio šaudymo priežastys: šaudė mūsų labai "žalia" ir marga kariuomenė. Vieni šaudė iš baimės, norėdami "atbaidyti" priešą, kad nemėgintų keltis per upę; kiti — sau dėl smagumo, norėdami išmėginti turimą ginklą. Pulke buvo dalyvavusių Lietuvos Nepriklausomybės kovose, buvusių Rytų fronte — lietuvių, ar vokiečių daliniuose, buvo kariuomenėje visiškai netarnavusių ir 16-18 metų jaunuolių, kurie pirmą kartą paėmė ginklą į rankas.

Išaušus — šaudymas susilpnėjo. Vokiečių ryšių karininkas pyko ir prikaišiojo už bereikalingą šaudmenų eikvojimą: "Šimtas tūkstančių šovinių per vieną naktį, kur rusai? Kur puolimas?" Įsikarščiavęs rėkavo jis daugelį kartų. Po kelių dienų vyrai fronte apsiprato ir viršininkų perspėti bereikalo nebešaudė. Rusai puolimo nedarė, o mes apie jų puolimą net ir negalvojome. Susidarė, beveik, rami pozicinio karo padėtis. Keletas mūsiškių žuvo ir apie septynis sužeidė. Mūsiškiai daugiausia nukentėjo pirmomis dienomis, kol neturėjome išsikasę apkasų nuo priešo minų. Deja, mes minomis rusams atsakyti negalėjome, nes neturėjome minosvaidžių. Naktimis, kai kuriose baro vietose, vykdavo susišaudymų su priešo žvalgybos patruliais, persikėlusiais į kairįjį Ventos krantą. Ėjo nulatinis sekimas ir žinių rinkimas apie priešą. Nustatytus priešo ugnies lizdus ir minosvaidžių pozicijas atžymėdavau topografiniame žemėlapyje ir pasidarytoje baro schemoje.

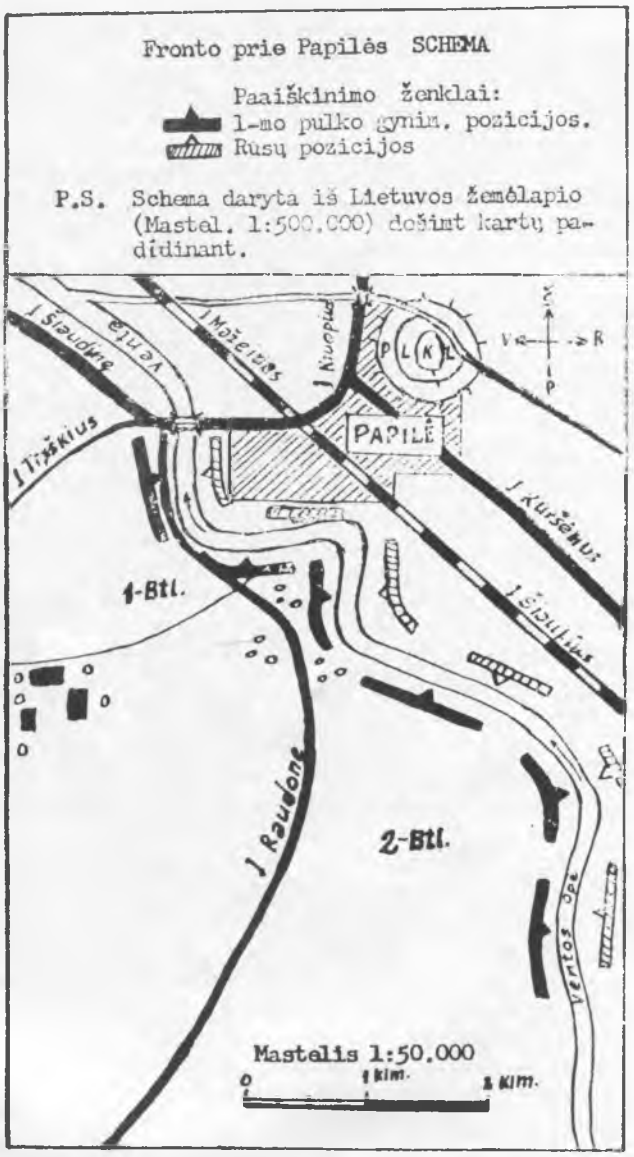

Turėjome du pakus (prieštankines patrankėles), vieną mūsų — pasvaliečių už sviesto dėžę gautą iš vokiečių, o antrosios pulke atsiradimo kelio nežinau. Pakus ir juos aptarnaujančią komandą pulko vadas laikė tiesioginėje savo žinioje. Jam pačiam vadovaujant, pakų komanda kartais išvykdavo pašaudyti į priešo minosvaidžių pozicijas bei ugnies lizdus. Pakus į pozicijas nusiveždavo prisikabinę užpakalyje arklinių vežimų. Parvažiavęs iš tokių operacijų pulko vadas juokaudavo, kad ruskeliams įvaręs baimės. Aš irgi norėjau pamatyti tos "artilerijos" veikimą, bet negalėjau, nes pulko vadui išvykus, turėdavau likti vadovietėje.

Pas mus dažnai užsukdavo aukštesnio rango vokiečių karininkai. Vieni teiraudavosi įvairių žinių apie priešą — jo turimus ginklus, ugnies lizdus, upės brastas, o kiti atvykdavo paprasto vizito — pasižiūrėti.

Vieną kartą, naktį, rusų liktuvai išmetė parašiutų laikomas šviesas ir bombomis mėgino sunaikinti mūsų štabą, bet nepataikė ir nuostolių nepadarė, tik išvaikė ūkio gurguolės arklius.

Po savaitės fronte iš vokiečių gavome šiokį - tokį aprūpinimą: rūkalų, degtinės, skutimosi peiliukų, šovinynų, šautuvams valyti virvučių ir kitokių kariškų smulkmenų. Maistu rūpinomės patys, tai vykdė ūkio dalies viršininkas su savivaldybių pagelba.

Pulko karių apranga buvo įvairi, vieni dėvėjo civiliniais rūbais su baltu raiščiu ant rankovės, kiti įvairias uniformas: nepriklausomos Lietuvos kariuomenės, policijos, ugniagesių, vokiečių armijos, pagelbinės policijos ir kitokias mišraines, kurių neįmanoma priskirti kariniam daliniui, ar organizacijai. Po poros mėnesių pasitraukus iš namų ir žygių dažnas baigė nudėvėti avalynę ir rūbus. Neturėjo šiltesnės dangos: milinių, paltų, antklodžių, o naktys rugpiūčio pabaigoje darėsi vis šaltesnės.

Ryšių karininką ir besilankančius vokiečių kariuomenės atstovus pulko vadas pakartotinai prašė aprangos, avalinės, tinkamų ginklų ir geresniam susitvarkymui prašė atitraukti į užfrontę.

Pabodo dvi savaites vadovietėje prie žemėlapio, įsakymų, pranešimų ir informacijų; norėjosi daugiau pajudėti, pasižvalgyti apkasų linijose, o, svarbiausia, susitikti su savo vyrais — pasvaliečiais ir patirti jų nuotaikas. Vieną popietę išsiprašiau pulko vadą leisti man nuvykti į I bataliono trečią kuopą. Važiavome dviračiais su kuopos ryšininku, nes jis geriausiai žinojo saugius keliukus ir takus į kuopos vadovietę. Miško pakraštyje, skurdžiame vienkiemyje po medžiais smilko kariška lauko virtuvė, kurią zarasiškiai, bėgdami nuo rusų, atsivežė net nuo Zarasų. Kuopos vado neradau, nes buvo išvykęs į pozicijas. Besišnekučiuojant ir stebint kuopos ūkišką gyvenimą, neigiamą įspūdį darė didelė tarnyba: 10 žmonių prie virtuvės ir poros vežimų. Ypač nusivyliau buvusiu Pasvalio būrio būrininku, Lietuvos kariuomenės liktiniu vyr. puskarininkiu, kuris vienmarškinis, be darbo, vaikštinėjo po kiemą. Jis, mat, būrininko pareigas iškeitęs į ginklininko. Jam priminiau Lietuvos kariuomenėje populiarų žodį "simuliantas". Sugrįžus kuopos vadui ėjom pažiūrėti fronto linijų. Trečios kuopos bare Venta darė išlinkį, kuopos gynimosi pozicijos - apkasai tęsėsi plokščia aukštumėle apie 250 m. nuo upės. Apkasai užmaskuoti, įėjimui iškasta pora tranšėjų, bet daugiausia naudojamos gamtinės prieigos — išslėniai ir ūkininkų nusausinimo grioviai. Karių nuotaika vidutinė, klausinėjo, kaip ilgai būsią fronte, kai kurie skundėsi neturį šiltesnių rūbų ir naktimis kenčią šaltį. Pasakiau, kad ir mes — pulko štabas — spaudžiame vokiečius dėl aprangos ir atitraukimo į užfrontę. Grįžę į vienkiemį, su kuopos vadu išragavome po bliūduką vakarinės sriubos ir, atsisveikinęs, išvažiavau į pulko vadovietę.

Rugsėjo mėnesio pradžioje gavome pranešimą, kad būsime pakeisti vokiečių daliniu. Atvykus vokiečių karininkams, sutarėm pasikeitimo tvarką, laiką ir veiksmų pradžios ženklą. Pozicijų perleidimas įvyko naktį.

Nusiėmus nuo pozicijų, vokiečių įsakymu apsistojome Šiaudinės bažnytkaimio apylinkėse apie 7 km nuo fronto. Gavome maišytus, vokiečių armijos ir lauko žandarmerijos, rūbus — uniformas. Rūbai buvo geri, daugumoje visai nauji iš sandėlių. Sudarytas sąlytis su vokiečių kariuomenės vadovybe plėtėsi į besąlyginį bendradarbiavimą. Jie davė šiokį - tokį aprūpinimą, bet turėjome vykdyti jų įsakymus. Laisvas nepriklausomas gyvenimas, keliaujant nuo Zarasų, Rokiškio ir Pasvalio, su naktiniais pastoviais, panašiais į čigonų taborus, pasibaigė.

Vokiečiai įsakė iškraustyti iš Šiaudinės ir dalies Tryškių apylinkės gyventojus. Perdaug skaudu lietuviui varyti lietuvį iš namų. Gyventojai, kurie nori važiuoti, išvažiuos ir patys be prievartos. Tam įsakymui buvome visiškai priešingi ir turėjome ką nors daryti, kad jį apeiti. Iš supratingesnių vyrų sudarėme lyg jo žandarmerijos būrį ir pasiuntėme į kaimus, ne gyventojų kraustyti, o perspėti, kad nesirodytų vokiečiams. Po trijų dienų gavome įsakymą žygiuoti į Sedą ir tokiu būdu gyventojų iškraustymas atpuolė.

SEDA

Tamsiai pilkas dangus smulkiais lašais šlakstė laukus, kai pažliugusiu vieškeliu pulko vora pajudėjo link Sedos. Nežiūrint melancholiško rudens pavakario, daugumos nuotaika buvo gera. Nežinojome, kas mūsų laukia ateityje, bet tą dieną žygiavome tolyn nuo fronto. Tikėjomės, kad rytą išsiųsti butininkai į Sedos apylinkes surado šiltas ir sausas pastoges. Tikrais kariais buvome, jau ne vien pagal karinę aprangą, bet ir kariniu patyrimu, bei dvasia. Karo metu dvi savaitės fronte daugiau duoda, kaip taikos metu dviejų mėnesių apmokymas.

Butininkų nurodymais kuopos apsistojo kaimuose į vakarus ir į šiaurę nuo Sedos, palei vieškelius į Barstyčius, Ylakius ir Renavą. Pulko štabas įsikūrė pasiturinčio ūkininko kieme, prie vieškelio į Ylakius, apie tris km nuo Sedos.

Tėvynės Apsaugos Rinktinės štabas jau buvo išsikėlęs į Telšius. Plinkšių dvare, mūsų ankstyvesnėje organizavimosi vietovėje, buvo įsikūręs mūsų "globėjas" ir vadas, vokiečių pulkininkas Maederis su savo štabu. Sedos miestelyje organizavosi 2-as pėstininkų pulkas, vadovaujamas pulkininko Mečio Kareivos.

Pulkui davė tris dienas pailsėti ir apsišvarinti. Kaimų pirtys talkininkavo nusikratyti fronte atsiradusių vargo ir nešvaros palydovių.

Pulko štabui užėmėme keturius kambarius erdvaus ūkininko namo. Ūkio dalies viršininko rūpesčiu štabo patalpose atsirado stalai ir lovos. Miegojome tuose pačiuose kambariuose — raštinėse, kuriose ir dirbome. Karo sąlygose ko nors geresnio ir nelaukėme. Buvome patenkinti esama padėtimi.

Už poros dienų po apsistojimo į štabą atsilankė plk. Maederis su dviem vokiečių leitenantais. Prisistatėme ir susipažinome. Iš tų trijų vokiečių noriu išskirti vyr. leitenantą Stafenzkį. Su juo man daugiausia teko susitikti. Nuo pirmos pažinties vienas kitam jautėm neapykantą: gal nemėgome vienas kito fizionomijų, o gal darnų santykiavimą trukdė tautybių skirtumas ir vienodas karinis laipsnis. Keleta kartų buvome smarkiai susiginčiję ir kartą net griebėmės už savo pistoletų. Kai kas dėl pavardės, abejojo jo vokiška kilme. Jis turėjo apie 25-30 metų, buvo vidutinio ūgio ir sudėjimo. Dešiniajame skruoste turėjo apie 5 cm pamėlynavusį randą, kuris priminė senesniųjų laikų vokiečių junkerį, ar studentą ir lyg šalino abejones apie jo vokiškumą, kilusias dėl jo pavardės. Karišku džypu (lengvas karinis automobilis), lyg vėjo gūstis, jis trankydavosi po kaimus "vizituodamas" mūsų pulko kuopas ir nepamiršdavo užsukti į pulko štabą. Kartą, važiuodami jo džypu į I batalioną, išgąsdinom sutiktam kaimiečiui arklį, kuris metėsi iš vieškelio per griovį ir apvertė vežimą. Jam pasakiau, kad reikėjo sustoti, kam skubėti, turime laiko.

— Mėgstu greitį. Šoferį ir raitelį visos panos myli, — Atkirto lyg vėjavaikiškas jaunuolis.

Buvusi fronte psichinė įtampa atslūgo. Pasikeitė ir darbo pobūdis: nebesėdėjau naktimis, išraudusiom akimis nuo nemigos ir žibalinės lempos, prie žemėlapiais padengto stalo. Dirbau įvairų raštinės darbą ir dažnai su reikalais išvykdavau į pulko padalinius. Mano kambaryje buvo štabo telefonas ir turėdavau atlikti lyg ir ryšininko pareigas: skambinant atsiliepti, arba pakviesti reikalaujamą pareigūną prie telefono.

Darbo buvo neperdaugiausia; turėjome laiko paplepėti, o esant ūpui, vakarais net pulką sulošti. Turėjome ir porą pobūvių: vieną parengė vokiečiai — Maederio štabistai Sedoje, o antrą — Sedos valsčiaus viršaitis savo namuose, kaime. Abiejuose dalyvavo Maederis su savo atjutantais.

Sedoje vokiečiai užėmė sinagogą ir šalia jos keletą namų sandėliais. Į juos krovė karinę aprangą, antklodes, konservuoto maisto atsargas, ginklus ir šaudmenis. Pulko kariai, kurie turėjo nudėvėtą, ar netinkamą aprangą ir avalinę, lengvai galėjo iškeisti į naują. Rusiškus, prancūziškus ir pataisymo reikalingus, vokiškus šautuvus grąžinome į sandėlį. Gavome naujus, čekoslovakų gamybos. Buvusį fronte prie Papilės kulkosvaidžių trūkumą papildėme naujais kulkosvaidžiais. Sunkesnių ginklų, be sunkiųjų kulkosvaidžių ir dviejų prieštankinių patrankėlių — pakų, vis dar neturėjome.

Vienas vokiečių karininkas su puskarininkiu mokė vartoti ir taktiškai veikti artimos distancijos prieštankiniu ginklu — pancerfaustu. Iš kiek vienos kuopos apmokymui siuntėme po 10 - 12 vyrų. Kuopų vadai rinkdavo savanorius, jų neatsiradus, skirdavo savo nuožiūra.

Sedoje įsteigė kursus pulkų, batalionų ir kuopų ūkvedžiams ir maistininkams. Juose dėstė vokiečių intendantai ir karininkai, per vertėją.

Iš Maederio gavome naują kautynių skyriaus sudėties schemą. Pagal tą schemą, kautynių skyrių sudarė 24 kovotojai, o būrį — du skyriai. Atseit, buvęs Lietuvos kariuomenės senas skyrius buvo papildytas šešiais kovotojais, kurie turėjo būti apginkluoti specifiniais ginklais — sunk. SS kulkosvaidžiu ir pancerfaustais. Popieryje rutuliukais ir kvadračiukais išbraižyta schema dar neduoda vaizdo. Maederis su Stafenzkiu, nuvykę į vieną kuopą, skyriaus sudėtį mums pavaizdavo kareiviais. Jie pagal schemą, linijos rikiuotėje išrikiavo visą skyrių, kaip skyrius išrikiuojamas manevrinėse rikiuotėse (vilnele, sauja, vorele) neparodė. Aš į tą naują pergrupavimą žiūrėjau neigiamai ir beviltiškai: koks bus to skyriaus vadovavimas ir ugnies derinimas — valdymas kautynėse? Kaip ir kur paruošti žemesnįjį kadrą — puskarininkius. Taikos metu mūsų kariuomenės mokomose kuopose puskarininkį paruošti reikėjo šešių mėnesių. Ar turėsime laiko čia? Kas atsitiks, kai, staiga, kurią dieną turėsime stoti į kautynes? Ar tokia struktūra buvo visoje vokiečių kariuomenėje, — nežinau, o gal Maederis išdirbo ją specialiai tik mums. Vykdyti neskubėjome, schema liko gulėti ant pulko vado stalo. Už poros savaičių įvykęs naujas rusų puolimas jos įgyvendinimą nutraukė.

Į rinktinę naujai įstoję savanoriai dalinai papildė mūsų pulką, bet III bataliono nesudarė. Įstojusiųjų daugumą nukreipė į formuojamą 2-rą pėstininkų pulką. Esant karininkų trūkumui, rinktinės štabas ir plk. Maederis pasirūpino, per aukštesnę karinę vadovybę, grąžinti į Vokietiją jau suspėjusius pasitraukti lietuvius karininkus.

Iš Drezdeno į Telšius atvyko apie 30 karininkų, kuriuos paskirstė į abu pulkus. Padidėjus karininkų skaičiui, pasikeitė mūsų pulko I bataliono vadovybė. Bataliono vadu paskyrė majorą Puodžiūną. Buvęs bataliono vadas kpt. Paulavičius laikinai pasiliko bataliono vado pavaduotoju.

Iš Vokietijos grįžusiam vienam artilerijos kapitonui rinktinės štabas pavedė formuoti artilerijos grupę. Kaip toli ta formacija pažengė, nežinau, nes tam daliniui tiesioginiai nepriklausiau. Prasidėjus kautynėms su rusais, artilerijos paramos neturėjome.

(Bus daugiau)

LIETUVIŲ TAUTOS ETNINĖS SIENOS VAKARUOSE

M. GELŽINIS

1. LIETUVOS KUNIGAIKŠČIAI NURODĖ LIETUVIŲ TAUTOS ETNINES SIENAS VAKARUOSE

Lietuvos valdovų pirmosios pastangos apjungti visus lietuvių gyvenamus plotus vakaruose valstybinėmis sienomis pasireiškė 1358 metais. Tuomet Vokietijos imperatoriaus ir Algirdo/Kęstučio vedamose dėl krikšto derybose Lietuvos valdovai pareikalavo, kad daugumas Ordino užimtų lietuviškų žemių būtų grąžinta Lietuvai; tarp kitų, kad būtų grąžintos visos žemės anapus Nemuno iki Priegliaus ir Alnos upės.

(1. Scriptores rerum prussicarum. II, 80 p. 2. P. Šležas, Bandymai apkrikštyti Lietuvą Algirdo ir Kęstučio laikais. Tiesos Kelias, 1932, 12 nr. 3. Dundulis, Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės. Vilnius, 1960. 117 p. 4. Šapoka, Lietuvos istorija. 91 p.)

Penkiasdešimt penkiems metams praslinkus, Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas nurodė, kad etniniai Lietuvos plotai vakaruose siekė Osą (Vyslos žemupio intaką iš dešinės), ir kad jis yra pasiryžęs savo tėvų palikimą, savo tėvoniją, apjungti Lietuvos valstybinėmis sienomis. 1413 m. sausio 28 d., po pasitarimo su kryžiuočiais Salyne, Vytautas pakvietė svečius pokylio, kurio metu jis Ordino maršalui Kuchmeisteriui pasakė:

"Prūsai yra taip pat mano protėvių žemė ir aš reikalausiu jų iki pat Osos. Jie yra mano tėvų palikimas."

(1. Codex epistolaris Vitoldi, 256-257 p. 2. Lites ac res gestae inter Polones Ordinemque Cruciferorum. Poznan. 1855-1856 laidos, tomas II, 145-146 p. 3. Voigt, Geschichte Preussens, Königsberg, VII, 195 p. 4. Dundulis, ibid. 115 p. 5. Šapoka, ibid. 140 p.)

Ordino šaltiniuose atžymėti Vytauto pareiškimai nebuvo tušti žodžiai; nes kiti dokumentai parodo, kad Vokietijos imperatoriaus legato Makros misijos metu į Lietuvą (1412 m. gruodžio vidury, iki 1413 m. vasario galo), Vytautas, išeidamas iš 1398 m. Salyno sutartyje išvestosios tarp Lietuvos ir Ordino valdų sienos, reikalavo Ordino valdžion pakliuvusių Lietuvos žemių, vienur 40 mylių, kitur 20 ar 30 mylių gilyn.

(1. CEV, 261 p. 2. Dundulis, ibid. 117 p.)

2. MELNO TAIKOS NUSTATYTOJI SIENA

Po 1410 m. Žalgirio pergalės tiek Vytautas, besiderėdamas su Ordinu, tiek jo atstovai Konstancos koncilijoje, vėl nurodinėjo, kad Žemaičių sienos vakaruose yra Baltijos jūra ir Kuršių Marios. Tačiau, 1422 m. rugsėjo 27 d. taika, pasirašyta lietuvių-lenkų kariškoje stovykloje, prie Melno ežero, netoli Osos upės, dešiniąjame Vyslos krante, tepatenkino dalį Vytauto parodytų užsimojimų, nes sienos buvo taip nustatytos:

"Žemaičių ir Sūduvos žemės, taikos labui, turi likti minėtiems, karaliui ir kunigaikščiui, ir taip pat Lenkijos karalystei ir Lietuvos kunigaikštijai, šiose sienose:

Pradedant nuo Mozūrų kunigaikščių sienų galo, nuo Lyko upės, nuo brastos, vadinamos Kamieny Brod, kuri yra Lyko aukštupyje, aukščiau Grejevo ir Točiloto ežerų; nuo tos vietos einant tiesiai per dykrą iki pat ežero, kuris vadinamas Raigrodo (Rogors), taip, kad pusė to ežero priklausytų viešpaties Lietuvos kunigaikščio žemėms, o kita pusė — Ordino žemėms. Nuo to ežero tiesiu takeliu einama per dykumą iki tam tikros lygumos, pavadintos Preivaste. Nuo tos lygumos vėl reikia keliauti tiesiai iki kitos lygumos, vadinamos Merūniške, ir nuo Merūniškės einant tiesiog iki ežero, vadinamo Vištyčio (Dvystytz), tačiau taip, kad tas ežeras visai paliktų Ordino pusėje, ir nuo to ežero, kaip galima tiesiau, eiti iki upės, vadinamos Lieponos (Lepuna), ištakų arba šaltinių. Nuo tos upės reikia eiti iki ten, kur ji įteka į Širvintos upę, o toliau leidžiantis Širvintos upe iki jos pabaigos, kur ji įteka į Šešupės upę. Toliau keliaujant tiesiog per dykrą iki Nemuno upės kranto, kur iš priešingosios pusės yra upė, vadinama Šventąja, ten, kur ta Šventoji įteka į minėtąją Nemuno upę, — tiek dėl Sūduvos žemės.

Ta pačia Šventosios upe einant dvi mylias aukštyn ir nuo tos vietos, palikus tą upę, reikia eiti per girią kuo tiesiau, iki pat Jūros upės, paliekant Nemuno upę kairėje visur per dvi mylias ir minėtąja Jūros upe pakilus vieną mylią, nuo tos vietos reikia palikti Jūros upę ir eiti per girią iki Memelio, kitaip Nemuno, ir Rusnės upių, iki ežero, vadinamo Mariomis (Happ), ir Memelio pilies, žemaitiškai vadinamos Klaipėda, esančios nuo tenai į kairę už trijų mylių. Nuo čia reikia jau eiti iki Sūriosios jūros kranto. Tai tokios yra sienos tarp Žemaičių žemės ir Prūsijos."

(1. Bunge, Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch. Reval-Riga. 1853-1905. V tomas, 877-779 p., 2637 p. 2. Raczynski, Codex diplomaticus Lithuaniae, 1845, 285-292 p. 3. Dundulis, ibid. — Melno taika 1422 m. Žemaitijos ir Užnemunės klausimo sprendimas ir jų sienų su Ordinu nustatymas, 271-305 p. 4. Lietuvos TSR Istorijos šaltiniai, I t., Vilnius, 1955. 94-95 p.)

Pirmasis Lietuvos-Lenkijos ir Ordino atstovų susitikimas, turėjęs patvirtinti Melno taikos

sutartį ir buvęs sutartas 1422 m., lapkričio 2 d., Gnievkove (Kujavijoje), neįvyko, nes Ordinas neatsiuntė įgaliotinių.

(1. Raczynski, CDL 283-284 p. 2. CEV 575 p.)

Kuomet 1423 m. pagerėjo Lietuvos-Lenkijos santykiai su Vokietijos imperatorium Zigmantu, buvo einama prie Melno taikos nuostatų patvirtinimo. 1423 m. gegužės 9-18 d. abiejų pusių susitikime Veliuonoje (LUB V, 949, 953 p.; — Voigt, Gesch. Preussens VII, 458 p.; — CEV 580-581, 588-590, 684 p.) buvo sudarytos komisijos sienoms nustatyti ir nutarta įgaliotinių susirinkimus šaukti ginčijamiems klausimams spręsti.

Nežiūrint visų parengiamųjų darbų, sienų nustatymo praktika vyko labai sunkiai. Nors sienų vietos buvo apeinamos ir pradėtos matuoti, tačiau nuolatos kildavo įvairiausių ginčų dėl teritorijų, ir pirmosios komisijos išsiskirstė tais pačiais 1423 m. nieko nenuveikusios (LUB VII, 54, 61 nr.). 1424 m. pavasarį dėl vartojamo mato kilo nesutarimų, kurie tebuvo pašalinti 1425 m. birželio mėn. Tuomet susitarta mato pagrindu laikyti keturių mylių ilgį tarp Marienburgo ir Elbingo (CEV 643, 699 p.). Melno taiką patvirtinusių dokumentų pasikeitimas, įvykęs 1424 m. birželio 7 d., Niešavoje, prie Vyslos, teturėjo mažai įtakos į sienų nustatymo procedūrą. Ypatingai daug nesusipratimų būta aplink Klaipėdą, kur abi pusės kovojo dėl kiekvienos pėdos. Be to, kryžiuočiai labai nenorėjo išeiti iš Palangos. Tik 1427 m. spalio mėn. atsilankymas Palangoje Jogailos, kuris ten atvyko jūros pažiūrėti (CEV 781, 791 p.), parodo, kad Ordinas iš ten išsidangino ne vėliau kaip tais metais. Sienos tarp Lietuvos ir Ordino valdų buvo didele dalimi nužymėtos 1425 - 1427 metų laikotarpyje. Nors 1435 m. Bresto (Kujavijoje) taika patvirtino Melno taikos nustatytas Lietuvos ir Ordino valdų sienas, tačiau dar ilgai kildavo dėl jų neaiškumų ir ginčų, o Ordinas dar visą metų eilę tebetykojo jas pakeisti. Bet, nežiūrint visų kivirčų ir ginčų, ta siena ilgainiui nusistovėjo ir prigijo.

Kaip pirmoji, 1398 m. Salyno sutartimi nustatytoji, siena tarp Lietuvos ir Ordino valdų tebuvo dirbtinė konstrukcija, taip ir antroji, 1422 m. Melno taikos siena, buvo tokia pat dirbtinė pertvara, kuri neturėjo nieko bendro su etnine būkle. Ta 1422 m. nustatytoji siena išilgai kirto Dykrą, kurioje jau tuomet pastoviai gyveno didelis skaičius lietuviškai kalbančių žmonių. Naujasis rubežius, berods, priskyrė didesniąją Dykros dalį prie Lietuvos, bet paliko plačius lietuviškais vienkiemiais apstatytus plotus Ordino valdžioje. Kaip toli į vakarus siekė tie lietuvių apgyventi Dykros plotai, vėliau matysime, įrodė prof. Bezzenbergeris.

3. ORDINAS TAMPA LENKIJOS-LIETUVOS LENININKU

Vos praėjo trys dešimtmečiai nuo Melno taikos, kai 1453 m. Ordino valstybės luomai ir miestai sukilo prieš savo poną. Sukilėliams į pagalbą atėjo Lenkijos karalius (Lietuva liko tame trylika metų trukusiame kare neutrali) ir privertė Ordiną 1446 m. pasirašyti Torunėje taiką, kuria Ordinas lenkams turėjo perleisti Pamarį, Dancigą, Elbingą, Marienburgą ir Varmijos (Ermland) vyskupiją. Kartu jis tapo Lenkijos vasalu (o nuo 1569 m. Liublino unijos ir Lietuvos) ir gavo iš jos lenu likusius Prūsus, t.y. Mažąją Lietuvą. Lenkijos leno teisė išliko iki 1657 m., kai Lenkijos karalius Vėluvos sutartimi grąžino Brandenburgo valdovui Rytprūsių suverenumą. Ordinui žlugus, Prūsijos lenininko statusas nevaržė Lietuvai 1529 m. susitarti su Prūsijos kunigaikščiu Albrechtu dėl 1422 m. Melno taikoje nustatytų sienų tikslaus atžymėjimo.

(1. Dogiel, Limites regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae, Vilnae, 1858. 2. Forstreuter, Die Entwicklung der Grenze zwischen Preussen und Litauen seit 1422. Altpr. Forschungen, XVIII, 1941. 50-70 p. 3. Totoraitis, Sūduvos Suvalkijos istorija I, Kaunas, 1938, 14-15 p.)

4. BRANDENBURGO - PRŪSIJOS ADMINISTRACIJA PRIPAŽINO ŠIAURINĖS IR RYTINĖS RYTPRŪSIŲ DALIES LIETUVIŠKUMĄ

Ordinui 1525 m. persitvarkius į Prūsijos hercogiją, krašto valdovas Albrechtas Hohencolernas įsteigė keturias lietuviškas apskritis (Littauische Aemter), kurios 1600 m. buvo praplėstos pietų link į "Provinz Litauen" (Sruogienė, Dėl Mažosios Lietuvos ploto ir sienų. Lietuva, 1955, 7 nr., 12 p.). Tokių administracinių vienetų įsteigimas ir ypatingas pavadinimas yra labai aiškus jų lietuviško charakterio pripažinimas. Tačiau administracinių vienetų sienos vakaruose nesutapo su lietuviškų genčių gyvenamu kraštu, nes pastarųjų gyvenamasis plotas siekė žymiai toliau už vokiečių išvestąsias administracines linijas. "Provinz Litauen" išbuvo virš 200 metų ir tik 1824 tebuvo įjungta į Rytprūsius.

Melno taikoje nustatytoji siena buvo keista kelis kartus. Rusijos-Prūsijos Septynerių metų kare (1756-1763) keturis metus ji buvo visai panaikinta, nes nuo 1758 m. iki 1762 m. Rytprūsiai buvo užimti rusų. Antrą kartą ją panaikino pati Prūsijos vyriausybė, kuri Trečiajame Lietuvos-Lenkijos padalinime, įvykdytame 1795 m. spalio 24 d., gavo Užnemunę. Tačiau Prūsijos žygis į rytus tebesitęsė nuo 1772 m. iki 1807 m., nes tuomet Napoleonas sudarė Varšuvos kunigaikštiją, prie kurios jis priskyrė ir Suvalkiją. I Pasaulinio karo metu vokiečiai gvildeno naujus planus išplėsti Rytprūsių plotą į rytus, ir čia kaip tik Užnemunė atsidūrė jų dėmesio centre.

(Immanuel Geiss, Per polnische Grenzenstreifen 1914 -1918. Ein Beitrag zur deutschen Kriegszielpolitik im Ersten Weltkrieg. Disertacija. Historische Studien, Heft 378, Matthiesen-Verlag, Lübeck-Hamburg. 184 p. ir 3 žemėlapiai. 1961).

Norint nustatyti lietuviškų genčių gyvento ploto vakarinį kraštą, reikia faktus omenėje turėti tokius:

1) Ordino did. magistras Winrich v. Kniprode (1351-1382) suteikė 1365 m. Klaipėdos miestui antrąją privilegiją (Handfeste), kurioje jis Kuršių Marių rytų pakrantę nuo Klaipėdos iki Ventės (Windenburg, Šilutės apskr.) vadina "Littawischen Seiten". Toks Ordino vyriausiojo pareigūno pasisakymas yra aiškus įrodymas, kad ten anuomet gyventa lietuvių.

(1. Sembritzky, Geschichte d. Stadt Memel. Antroji laida. Klaipėda, 1926, 39 p. 2. Gelžinis, Klaipėdos srities autochtonai. Klaipėdos miesto antroji privilegija. Čikaga, Naujienos II dalis, 1965 m. gegužės 1 d.)

2) Derby kunigaikštis, vienas angliškųjų riterių, atvykusių į Ordino kraštus padėti kovoti su lietuviais, vadina Kuršių Marių pakrantę "Lietuva".

(H. Prutz, Rechnungen über Heinrich von Derby's Preussenfahrten 1390-1392. Leipzig, 1893, 50 p.)

3) Flandrijos riteris Guilbert de Lannoy, keliavęs 1413 m. iš Karaliaučiaus per Užmarį (Neringą) į Klaipėdą ir iš ten pajūriu — toliau į Kuršą, rašo, kad "Kuomet perkeliavome Užmario pajūrį (Strang), įžengėme į žemaičių žemę (pais de Samette)... Šita dykra yra vadinama lietuvių pajūriu (Strang de Letaoeu), nežiūrint, kad ji yra žemaičių žemėje. Keliaujant į Kuršą, kuris (taip pat) priklauso Prūsijos ponams, prieiname kaimą Lyvę, kuris randasi prie upės Live, kuri skiria Kuršą nuo Žemaičių."

Flandrijos riteris, atvykęs į svečius pas Ordiną, gavęs savo informacijas iš šeimininko, tame trumpame rašinyje tris kartus patvirtino, kad 1413 m. pajūris nuo Klaipėdos iki Bartuvos upės buvo vadinamas Lietuvos pajūriu (Strang de Letaoeu). (SRP III, 44 p.)

4) 1572 m. Klaipėdos, Tilžės ir Ragainės apskričių atstovai prisiekė Prūsijos valdovui Albrechtui Friedrichui lietuvių kalba. Priesaikos tekstas yra išlikęs (K.Pakštas, The Problem of Lithuania Minor, Santa Monica, California, 1946, 36 p.).

5) Tame pačiame puslapyje prof. Pakštas rašo:

"In the Lithuanian Chronicle by the Polish historian M. Stryjkowski, printed in Königsberg in 1582, Lithuania Minor appears under the name of the "Prussian Zhemaiten". M. Stryjkowski, who knew the Lithuanian language and the country, makes the following statement: 'All inhabitants in the vicinity of Ragnit and Insterburg and even as far as Königsberg are Zhemaiten; they use the Samogitian (Zhemaitish) language, as myself heard and saw'."

6) Prūsijos (tuo pačiu ir Maž. Lietuvos) geografijos tėvas C. Hennenbergeris, tyręs ją nuo 1570 m. iki 1590 m., teigia, kad Įsruties sritis buvusi beveik vienų lietuvių, "fast eitel Litauer", gyvenama ir kad lietuvių kalbos pietinė siena ėjusi dalinai Priegliaus upe ir siekusi Prūsų ežerų šiaurinę dalį (M. Toeppen, Historisch comparative Geographie von Preussen, 33, 35, 37, 38 pp.).

7) Karaliaučiaus universiteto profesorius Johannes Behm 1625 m. rašė, kad Labguvos, Įsruties, Ragainės, Tilžės ir Klaipėdos apskritys yra gyvenamos lietuvių (Pakštas, ibid., 37 p.).

8) Bažnytinis 1683 m. nuostatas rodo, kad tuomet lietuvių etniniai sričiai priklausė Įsruties, Tilžės, Ragainės, Klaipėdos, Labguvos, Jurbarko (Įsruties apskr.), Šakių (Semboje) ir Tapiaukių bažnyčios (Recessus generalis der Kirchen Visitation der Insterburgischen und anderer Littawischen Embter im Hertzogthumb Preussen. De Anno 1638, Königsberg, 1842).

9) Prof. Pakštas savo veikale "The Problem of Lithuania Minor", 36 p. iki 39 patiekia ir daugiau faktų apie lietuvių kalbos paplitimą Rytprūsiuose 16 ir17 amžiuje.

5. BEZZENBERGERIO, TETZNERIO IR ZWECKO LINIJOS

Viršuje patiektieji pavyzdžiai parodo, kad iki vokiečių Rytprūsių kolonizacijos 18 a., lietuvių kompaktiškai apgyventas plotas siekė gana toli į vakarus. Profesorius Bezzenbergeris prūsiškųjų ir lietuviškųjų vietovardžių paplitimą nustatė pagal ištisai lietuvių gyventus plotus.

Jis išėjo iš prielaidos, kad Rytprūsių lietuviškųjų kaimų vardai baigiasi galūnėmis -kiemis, -kiemiai, -kehmen, o prūsiškųjų kaimų — galūnėmis -kaimis, -kaim, -kam, -keim ir kaym. Pravesta tarp tų "kiemų" ir "kaimų" plotų linija prasidėjo šiaurėje ties Deimės upės žiotimis, ėjo pro Kiršnakaimį (į rytus nuo Labguvos), Ripkaimį (netoli Vėluvos), Kutkaimį (arti Norkyčių), Starkaimį (ties Nordenburgu), Koskaimį (į pietus nuo Gerduvos), Salpkaimį (į išaurę nuo Guberio ežero), Kunckaimį (į šiaurę nuo Dadey ežero), Redikaimį (į šiaurės vakarus nuo Allenšteino), Luobkaimį (į pietus nuo Luobos ežero), Trukaimį (arti Galindų), Kaimus (netoli Preuss. Holland) ir Kaimkalius (į šiaurę nuo Heiligenbeil - Šventpilio).

Dr. F. Tetznerio išvestosios lietuvių kalbos ribos rodo, kad 17 amž. gale visas kraštas į šiaurę nuo Priegliaus, net iki pat Karaliaučiaus, įėjo į lietuvių kalbos sritį, taip pat Darkiemio ir Galdapės sritys ir visi plotai į šiaurę nuo jų. Alna ir

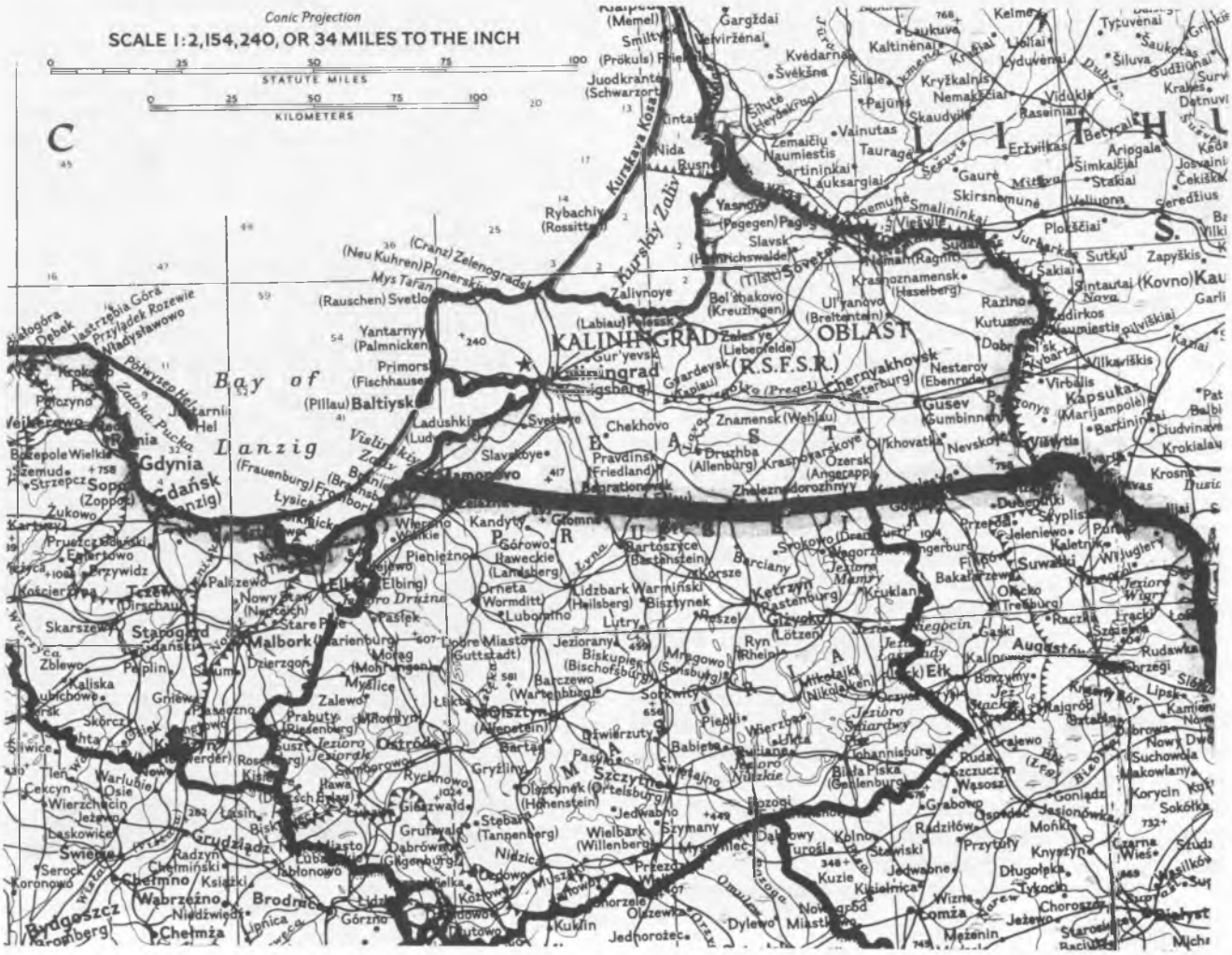

Deimė buvusios etninės lietuvių ploto sienos. Iš Tetznerio darbų ypatingai pagarsėjo jo 1719 m. nustatyta lietuviškųjų parapijų vakarinė siena.

Dr. A. Zwecko Prūsiškosios Lietuvos aptarimas sutampa su Bezzenbergerio išvestąja linija, nes Zweckas rašė, kad:

"Pačią šiaurės rytinę Rytprūsių dalį užima Lietuva, pietuse nuo Mozūrų atskirta Galdapės upės, vakaruose siekianti Alną ir Deimę. Nuo Deimės žiočių iki Kranto sieną su Semba sudaro pietinė Kuršių Marių dalis; šiaurės vakaruose Baltijos jūros bangos skalauja Kuršių Neringos krantus, kurie drauge su Mariomis priklauso taip pat Lietuvos sričiai. Pietvakariuose siena vedama nuo Galdupės žiočių per Nordenburgą ir Girduvą iki Friedlando."

(1. Bezzenberger, Die litauisch-preussische Grenze. Altpreussische Monatschrift, XIX, 1882, 651-655 p. 2. Dr. F. Tetzner, Die Slawen in Deutschland, Braunschweig, 1902, 28 p. 3. Dr. A. Zweck, Litauen, eine Landes- und Volkskunde, Stuttgart, 1908, 452 puslapiai. 4. Aidai, mėnesinis kultūros žurnalas, 1948, München, 18 nr., 337 p.)

Dėl Bezzenbergerio išvestosios linijos "prūsiško" ir "lietuviško" kalbinio pagrindo buvo stipriai abejojama. Vydūnas įrodė, kad "kaimas" reiškia kaimą ir prūsų ir lietuvių tarmėse, o "kiemas" reiškia kiemą (Hof, viensėdį) ir lietuvių ir prūsų dialektuose. (Vydūnas, Zur Besinnung auf die Heimat, Unsere Stimme, Tilžė, 1930, 3 nr., 8 p.).

Jei Bezzenbergerio kalbinės prielaidos ir neišlaikytų kritikos, tai jo išvestoji linija vistiek gali remtis Rytprūsių apgyvendinimo padėtimi. Ordino pravestoji Rytprūsių — vokiečių ir prūsų kolonizacija iki 1410 m. teatėjo tik iki Bezzenbergerio linijos. Į vakarus nuo jos vokiškieji ir prūsiškieji naujakuriai buvo apgyvendinti "kaimuose", kuomet į rytus nuo jos vieni tik lietuviai buvo palikti gyventi išmėtytuose "kiemuose" ir viensėdžiuose.

Nuo 1410 m. iki 1525 m. Ordino valdomosios Lietuvos dalies gyventojų elementas tiek sustiprėjo ir padaugėjo, kad, kuomet 1525 m. ginklai

buvo sustabdyti ir Prūsijos hercogai skubėjo įtraukti Dykros gyventojus į mokesčių mokėtojų sąrašus, jų administracinius žygius labai palengvino anų "vier Littauischen Aemter" ir vėliau "Provinz Litauen" įsteigimas. Pastarųjų vardai švietė per ištisus šimtmečius vokiečių literatūroje ir kartografijoje, kurios šį kraštą tūkstančius kartų teisingai žymėjo "Preussisch Litauen" arba "Klein Litauen" pavadinimais.

6. KALBINIAI MIŠRIOJI JUOSTĄ

Bezzenbergerio, Tetznerio ir Zwecko išvestosios lietuvių tautos etninės vakarų sienos juosė tik kompaktiškai lietuvių apgyventuosius kraštus. Kalbiniai daviniai (vietovardžiai ir asmenvardžiai) ir architektūriniai kūriniai liudija tačiau, kad lietuvių gyvenamieji kraštai siekė daug toliau į vakarus. Tarp kompaktiškai lietuvių ir grynai prūsų apgyventų sričių tęsėsi plati, kalbiniai mišri, zona, apėmusi visą Sembą, visą Bartą, visą Galindą ir Natangos šiaurę bei rytus. Vokietis Franz-Constantin von Karp rašo apie šitą kalbiniai mišrią zoną savo veikalo 72 p. taip:

"Jeigu palyginsime Sprogio 90 p. su Trautmano 22-23 p. ir atsižvelgsime į Trautmano atitinkamų asmenvardžių teritorinį paplitimą, tuomet aiškiai matysime, kaip Semba . . . visiškai atsiremia į lietuvių kalbinį plotą." O, to paties veikalo 123 p. jis dar aiškiau pasako: "Iš Trautmano asmenvardžių ir Gerulio vietovardžių galima prūsų-lietuvių pereinamąją kalbinę zoną nustatyti maksimaliniu įtikinimu."

(1. J. Sprogis, Geograficzeskij slovar' drewnej zomojtskoj zemli XVI stol. Vilnius, 1888. 2. Trautmann, Die altpreussischen Personennamen, Goettingen, 1925. 3. Franz-Constantin von Karp, Beiträge zur ältesten Geschichte des Memellandes und Preussisch-Litauens. — Eine kritische Betrachtung der neuesten deutschen Forschungsresultate. Ostsee-Verlag, Memel, 1935, 131 puslapis ir 1 žemėlapis.)

7. LIETUVIŠKOS ARCHITEKTŪROS PAPLITIMO PLOTAS

Dar stipriau už lietuvių-prūsų mišrių dialektų kalbinę zoną, lietuviškos statybos paplitimo ratas parodo lietuvių tautos etninę sieną vakaruose. Dr. Gimbutas mini, kad Pesslerio žemėlapyje visa Maž. Lietuva su Sembos pusiasaliu yra priskiriama lietuviškąjam statybos tipui, o platus ruožas į pietus nuo Karaliaučiaus ir Priegliaus upės yra laikomas mišrios lietuviškai-vokiškos statybos sritimi. Dr. Gimbutas verčia to paties Pesslerio žodžius taip:

"Lietuviškojo statybos tipo paplitimo sritis siekia toliau už šių dienų smarkiai sunykusią lietuvių kalbos sritį ir apytikriai nustato šitos tautotyrai ir kalbotyrai taip svarbios tautos senąsias ribas."

A. von Haxthausen veda ribą tarp lietuvių ir vokiečių architektūros Natangoje, maždaug ties Yluva ir Heilsbergu.

(1. A. von Haxthausen, Die ländliche Verfassung in den Provinzen Ost- und Westpreussen. Bd. 1, Königsberg, 1839, 68-74 p. 2. W. Pessler, Die Haustypengebiete im Deutschen Reiche. Deutsche Erde, Bd. 7, Heft 1 ri 2. 1908. 3. Dr. J. Gimbutas, Lietuvių sodžiaus architektūra Maž. Lietuvoje. Lithuanian Research Institute leidinyje: Mažoji Lietuva I, New York, 1958, 150-210 p. Ten ir plati tuo klausimu bibliografija.)

8. PRŪSŲ KLAUSIMAS

Vytauto 1413 m. pareiškimas Ordino maršalui, kad Prūsai taip pat esą jo tėvų palikimas ir Did. kunigaikščio tėvonijos ribos esančios prie Osos (Vyslos žemupio intakas iš dešinės), veda prie išvados, kad prūsai buvo lietuviškos kiltys. Šimtmečių bėgyje daugelis mokslininkų tyrė prūsų ir lietuvių etninio ryšio laipsnį ir stengėsi išaiškinti, ar prūsai buvo lietuvių tautos dalis, ar jie tebuvo tik lietuvių baltiškieji giminės.

Tūlas tų tyrinėtojų pasisakė už prūsų-lietuvių tapatumą, tačiau kalbininkų dauguma reiškia įsitikinimą, kad prūsai ir lietuviai kalbėję skirtingom kalbom ir sudarę atskiras tautas. Tad šiuo metu dar negalima dėl prūsų-lietuvių tapatumo galutinai pasisakyti, bet reikia laukti naujų archeologinių, kalbinių ir istorinių davinių, kurie mus atves arčiau prie galutinės tiesos.

9. LIETUVIŲ PASTANGOS SUTAPDINTI VALSTYBĖS SIENAS SU ETNINĖMIS SIENOMIS

Kuomet lietuvių etninės sienos vakaruose ištisą šimtmetį buvo moksliškų diskusijų objektu, jų praktiško realizavimo siekti tebuvo įmanoma tik I Pasauliniam karui prasidėjus. Tuomet įvairiose pasaulio vietose gyvenę lietuviai pradėjo kelti lietuvių tautos etninių sienų klausimą ir reikalauti Mažosios ir Didžiosios Lietuvos sujungimo. Ta linkme pasisakė toki lietuvių politiniai seimai:

1) 1914 m. rugsėjo 21-22 d. lietuvių seimas Čikagoje ir tų pačių metų spalio mėn. lietuvių seimas New Yorke.

2) 1916 m. balandžio 20-25 d. Haagos mieste, Olandijoje, vykęs lietuvių kongresas.

3) Trys Šveicarijoje įvykusios konferencijos: 1916 m. kovo mėn. Berne; 1916 m. birželio mėn. Lausane ir 1917 m. lapkričio mėn. 2-10 d. Berne, kurioje dalyvavo Amerikos lietuvių, Rusijos lietuvių ir Vilniaus Lietuvos Tarybos delegatai.

4) 1917 m. rugsėjo 18-22 d. Vilniuje susirinkusi lietuvių konferencija.

5) 1917 m. lapkričio 16-19 d. Voroneže susirinkę lietuvių tremtinių Rusijoje atstovai.

6) I Pasauliniam karui dar nepasibaigus, Amerikos prezidentas Wilsonas žadėjo Amerikos

lietuviams atskirti Mažąją Lietuvą nuo Vokietijos iki Karaliaučiaus ir ją sujungti su visa Lietuva.

Viršuje patiektasis sąrašas parodo dalį lietuviškųjų konferencijų, kurios pareiškė bendrus lietuvių pageidavimus ir reikalavimus, kurių konkretiškas, sienomis išreikštas realizavimas buvo pradėtas karui pasibaigus.

1918 m. lapkričio 11 d. vokiečiai pasirašė ginklų paliaubas su sąjungininkais ir prisipažino karą pralaimėję. Po kelių dienų "Tilsiter Allgemeine Zeitung" 262 nr. skelbė, kad Amerikos prezidentas Wilsonas pažadėjęs Amerikos lietuviams atskirti Mažąją Lietuvą nuo Vokietijos iki Karaliaučiaus ir atskirtąją dalį sujungti su visa Lietuva. Tame pačiame laikraštyje trys vokiečių valdininkai — burmistras Griess, apskr. viršininkas Sarrazin ir vyskupas Struck sušaukė protesto mitingą Ragainėje prieš Wilsono užsimojimus Maž. Lietuvoje. 1918 m. lapkričio 16 d. Maž. Lietuvos autochtonai Tilžėje įsteigė mažlietuvių politinę atstovybę — Prūsų Lietuvių Susivienijimo Tarybą, kuri lapkričio 30 d. pareikalavo sujungti Maž. Lietuvą su Didž. Lietuva. Šį reikalavimą išnešė į viešumą tūkstančiai plakatų ir lapelių ir iššaukė gilų vokiečių susirūpinimą.

1919 m. kovo 24 d. Lietuvos delegacija, stebėjusi I Pasaulinio karo taikos derybų eigą, įteikė Taikos Konferencijos pirmininkui Clémenceau lietuvių revendikacijos medžiagą ir prašė pripažinti Lietuvai lietuvių gyvenamą Maž. Lietuvos sritį.

1919 m. balandžio 8 d. Prūsų Lietuvių Tautinė Taryba kreipėsi per Lietuvos delegaciją memorandumu į pirmininką Clémenceau, nurodė Maž. Lietuvos rubežius, prašė Rytprūsių lietuviams leisti laisvai politiniai apsispręsti ir reikalavo Mažąją Lietuvą prijungti prie visos Lietuvos.

1919 m. balandžio 12 d. Lietuvos delegacija laišku atkreipė maršalo Focho dėmesį į lietuvių revendikaciją Rytprūsiuose, į tikrąją Rytų Elzas - Lotaringiją, kurios vokiečių administracija nespėjo suvokietinti, reikalaudama, tas lietuviškas sritis grąžinti Lietuvai.

1919 m. balandžio 18 d. Lietuvos delegacijos pirmininkas dr. Voldemaras padarė panašią deklaraciją Paryžiaus laikraščiui "Le Temps", nurodydamas į lietuvių revendikaciją Rytprūsiuose ir pridėjo, kad "mes dargi laikome teisėtu reikalauti navigacijos laisvę Prieglium iki Karaliaučiaus, nes Nemunas ir Prieglius yra vieninteliai gamtos mums skirti keliai į jūrą."

1919 m. gegužės 2 d. Lietuvos vyriausybė įteikė Taikos Konferencijai komunikatą apie Lietuvos sienas. Pasirėmusi prof. Bezzenbergerio išvadomis, ji reikalavo, kad į Lietuvos plotą įeitų 13 Rytprūsių apskričių: Klaipėda, Šilutė, Lanka (Niederung), Tilžė, Ragainė, Pilkalnis, Stalupėnai, Darkiemis, Galdapė, Gumbinė, Įsrutis, Vėluva ir Labguva.

Taikos Konferencija nepripažino lietuvių reikalavimų visoje pilnumoje, bet nuo Maž. Lietuvos teatskyrė patį šiaurinį kampą, Klaipėdos kraštą, iki Nemuno. Tačiau, Mažoji Lietuva Nemunu nesibaigia, nes ji yra išplitusi abiejose Nemuno pusėse ir sudaro vieną nedalomą sritį, kurios branduolys randasi tokiose ribose, kurias nustatė žymusis vokiečių mokslininkas prof. A. Bezzenbergeris.

10. POTSDAMO LINIJA

Antrasis Pasaulinis karas visiškai pakeitė etninę būklę Rytprūsiuose. 1944 m. gale ir 1945 m. pradžioje, kai bolševikų kariuomenės veržėsi į kraštą, jo gyventojai, vokiečių atėjūnų įpėdiniai, pasitraukė iš Maž. Lietuvos į Vakarų Vokietiją; su jais kartu išsikėlė ir lietuviškos-prūsiškos kilmės to krašto žmonės. Kelis dešimčius tūkstančių likusiųjų gyventojų maskoliai žiauriai išmarino, o likučius išvarė į Vokietiją. Taip kraštas liko tuščias, be žmonių. Į jį rusų administracija, laiko bėgyje, atkėlė kelis šimtus tūkstančių maskolių, kurie su kraštu neturi jokių etninių ryšių.

1945 m., nuo liepos 17 d. iki rugpjūčio 2 d. Potsdame vykusioje konferencijoje, rugpjūčio 2 d. nutarimu, Sąjungininkai perkirto Rytprūsius, taip vadinama, "Potsdamo linija" į dvi dalis. Konferencijoje sutartas tekstas sako:

"Konferencija svarstė Sovietų vyriausybės pasiūlymą, kad tol, kol taikos konferencija galutinai neišspręs teritorinių klausimų, Sovietų Sąjungos vakarų sienos dalis, prieinanti prie Baltijos jūros, turėtų eiti nuo taško rytiniame Dancigo įlankos krante į rytus, eidama į šiaurę nuo Braunsbergo ir Galdapės, iki taško, kuriame sueina Lietuvos, Lenkų respublikos ir Rytprūsių sienos."

Tenka girdėti, kad maskoliškieji bolševikai tuojau po karo norėję Šiaurės Rytprūsius, t.y., Maž. Lietuvą, prijungti prie Lietuvos. Tačiau, Lietuvos komunistų partija, kuri suprato, kad ji nesugebės šio krašto užpildyti žmonėmis, sutvarkyti ir toliau valdyti, atsisakė Mažosios Lietuvos!

Tada maskoliai šį kraštą, nors jis buvo jiems perleistas su sąlyga, kad galutinis jo likimas bus sprendžiamas taikos konferencijoje, padalino į dvi dalis ir 1945 m. rugpjūčio 16 d. pravedė sieną tarp abiejų dalių, pietiniąją Rytprūsių teritoriją priskirdami Lenkijai. Šiaurinė provincijos dalis, Mažosios Lietuvos centriniai kraštai, buvo pavadinta "Kaliningradskaja Oblast" ir 1945 m. spalio 17 d. formaliai inkorporuota į Sovietų Sąjungą. Siena tarp maskoliškosios ir lenkiškosios

buvusių Rytprūsių dalies buvo patikslinta 1947 m. gegužės 7 d. atskiru demarkacijos protokolu.

Pati siena prasideda Aistmarių Neringoje (Frische Nehrung), Baltijos pajūryje, tarp kaimų Narmeln ir Neukrug, kerta Aistmarių Neringą, pačias Aistmarias (Frisches Haff) ir eina beveik tiesia linija į rytus iki Lietuvos sienos.

Ji kerta tokias buvusias Rytprūsių apskritis: Heiligenbeil, Yluvą (Pr. Eylau), Barštyną (Bartenstein), Gerduvą, Darkiemį ir Galdapę. Lenkų pusėje pasiliko Braunsbergo ir Galdapės miestai; rusų pusėje — Heiligenbeil, Yluva, Gerduva, Nordenburgas ir Darkiemis.

(1. P. Klimas, Der Werdegang des litauischen Staates von 1915 bis zur Bildung der provis. Regierung im Nov. 1918. Berlin, 1919, 247 p. 2. Göttinger Arbeitskreis, Das Preussenland, Historisches Kartenwerk. München 1954. Žiūrėk įvadą ir lapą 10 nr. 3. Vileišis, Tautiniai santykiai Mažoje Lietuvoje . . ., Kaunas, 1935. 4. Stiklorius, Mažoji Lietuva tarptautinėse sutartyse. Čikaga, Naujienos, 1956 m. vasario 3 d. iki kovo 10 d. 5. Ivinskis, Lietuvos sienų klausimu, Tübingen, 1946, 10-44 p.)

11. MAŽOSIOS LIETUVOS TARYBOS NUSISTATYMAS DĖL POTSDAMO LINIJOS

1946 m. lapkričio 6 d. Fuldoje (Vak. Vokietijoje) susirinkusi Maž. Lietuvos Taryba pareiškė:

"Mes kreipiamės šiuo memorandumu į demokratinio pasaulio valstybių vyriausybes reikalaudami . . .

2) Atskirti Maž. Lietuvą (iki linijos, einančios nuo Aistmarių, netoli Braunsbergo, pro Schippenbeil iki Šventainių, arti Suvalkų) nuo Vokietijos, kad ji galėtų susijungti su iš okupacijos išlaisvinta Lietuva."

Mažlietuvių politinės vadovybės deklaracijoje nurodytos lietuvių tautos etninės sienos beveik sutampa su Potsdamo linija. Nors pastaroji ne visur supuola su lietuvių etninio paplitimo kraštu (ji šiaurės vakaruose kabina prūsiškus plotus, o rytuose palieka plačias lietuviškas sritis Lenkijai, tačiau Potsdamo linija yra gan reali buvusių etninių plotų išraiška ir administracinis bei politinis faktorius, su kuriuo turime skaitytis ir kuris būsimoje taikos konferencijoje bus gera derybų išeities bazė.

(Supreme Lithuanian Committee of Liberation, Memorandum on the Restoration of Lithuania's Independence. 1950, Annex 8 and 9; 83-93 p.)

12. VOKIEČIŲ PABĖGĖLIŲ ORGANIZACIJOS INTERVENCIJA DĖL RYTPRŪSIŲ

1956 m. pradžioje Rytprūsių vokiečių tremtinių organizacija "Ostpreussische Landesmannschaft" atsiuntė savo ryšininką Dr. Sallet į JAV, kurio iniciatyva atstovas Reece (respublikonas iš Tennessee) vasario 8 d. pasakė Atstovų Rūmuose ilgą kalbą ir perskaitė Dr. Sallet memorandumą. Jis paryškino Rytprūsių tariamą vokiškumą, puolė Jaltos ir Potsdamo susitarimus ir prašė, kad Rytprūsiai su JAV pagalba būtų grąžinti Vokietijai. Jo kalba ir Dr. Sallet memorandumas buvo patalpinta Congressional Recorde, ne vyriausybės, bet privačiomis lėšomis.

Balandžio mėn. 30 d. Michigano atstovas Machrowicz pateikė Amerikos kongresui lenkų nuomonę buvusių Rytprūsių atžvilgiu ir ją taip pat patalpino Congressional Recorde. Tai buvo labai griežta reakcija į atstovo Reece kalbą, primenanti, kad dabartinės Lenkijos sienos yra vokiečių išprovokuoto karo pasekmė, ir kad būsimoji taikos konferencija tegalės formaliai patvirtinti dabar esamą padėtį.

Maž. Lietuvos Rezist. Sąjūdžio pirmininkas prof. M. Brakas paruošė lietuviškosios nuomonės išraišką, kuri Amerikos Lietuvių Tarybos pastangomis, buvo atstovo Sheehan, iš Illinois, birželio 13 d. patalpinta Congressional Recorde. Brako rašte nurodomas Šiaurės Rytprūsių sovietiškos okupacijos neteisingumas, nurodoma, kad tas kraštas niekada nepriklausė Rusijai ir niekada nebuvo maskolių gyvenamas.

Toliau, buvo parodyta, kad Rytprūsiai buvo lietuvių ir prūsų kraštai, kurie ilgai turėjo kęsti vokiečių valdžią. Šiaurės Rytprūsių politinė ir etninė istorija, jos ekonominės problemos ir geografinė padėtis visuomet lies lietuvių tautos ir valstybės gyvybinius interesus. Todėl Amerikos vyriausybė skatinama tokius lietuvių interesus pripažinti ir leisti Lietuvai aktyviai dalyvauti visose derybose ir visuose nutarimuose, kurie liestų Rytprūsių politinį likimą.

(1. B. Carroll Reece, East Prussia and the Yalta and Potsdam Agreements. Congressional Record. February 8, 1956. 2. Thaddeus M. Machrowicz, The German-Polish Boundaries. Congressional Record, April 30, 1956. A-3468. 3. Timothy P. Sheehan, The Problem of East Prussia. Congressional Record, June 13, 1956. A-4723.)

13. KARTOGRAFINIS MAŽOSIOS LIETUVOS ADMINISTRACINIŲ VIENETŲ VAIZDAVIMAS

Lietuvių pastangos, nuvesti savo valstybės sienas iki etninių savos tautos gyventų plotų vakaruose, nėra koks naujas išmislas, bet turi savo 50 metų ilgą istoriją. Už ją dar senesnė yra lietuviškųjų Vakarų etnografija, kurios publikacija prasidėjo jau praeito šimtmečio viduryje. Bet seniausias yra lietuviškųjų administracinių vienetų išdėstymo vaizdavimas, kuris, nors ir nesiekė lietuvių vakarinių etninių sienų, tačiau puikiai parodo nors dalį sienomis apipavidalintų centrinių Mažosios Lietuvos kraštų: Dr. M. Toeppen, *Preussen und die Nachbarländer vor der Zeit der Ordensherrschaft.* (Prie "Historisch-comparative Geographie von Preussen" pridėto atlaso pirma-

LIETUVOS MOTINAI

Palauk, motut! Dar nepalik gyvenimo šio juodo,
Gyvenimo paskendusio sūnų kraujuos.
Greit sužydės laukai, miškai ir sodai,
Greit naujas žiedas žemėj išbujos.

Žinau! Baisi gėla tau spaudžia iškankintą širdį,
Ir akys merkiasi nuo rūpesčio naktų;
Neliūsk, jei šiandien nieks Tavo skausmų negirdi,
Jei nieks nemato Tavo skausmo sopulių.

Išleidai tris sūnus į baisią naktį
Ir savo virpančia ranka palaiminai visus;
Manei; gyvybės jų tikrai turės pakakti,
Per jųjų kraują Lietuva atbus.

Palauk, motut, dar pakentėk šią dieną,
Nors ji sunki, tamsi be žiburių . . .
Greit eisime sutikt sūnų visi iš vieno,
Ir parsinešim laisvę ant išvargintų pečių!

KARO AVIACIJOS MOKYKLOS LAIDA

(Iš kūrėjo-savanorio V. L. prisiminimų)

Karo Aviacijos mokykla buvo įkurta 1919 m. kovo mėn. 12 dieną Kaune, kad paruoštų karo aviacijos karininkų pilotų ir žvalgų kadrus. Pradžioje ji buvo įkurdinta patalpose Ukmergės Plente, kur turėjo suverbavusi apie tris desėtkus mokinių-lakūnų. Balandžio mėnesį mokykla buvo iškelta į Linksmadvarį Aleksote. Ten jai buvo pavestos erdvios patalpos kaimynystėje angaro su lėktuvais (8 nauji kovos lėktuvai buvo nupirkti Vokietijoje) ir pastatų, apgyventų vokiečių lakūnų ir mechanikų, kurių keli vėliau buvo pasamdyti tarnauti mūsų aviacijoje. Čia buvo baigta organizuotis ir užvirė mokyklos darbas — mokyklos, kuri būrį drąsių jaunuolių inspiravo paklusti to laiko tėvynės šauksmui, atsisakyti turėtų patogumų ir stoti į padanges raižančių krašto gynėjų eiles.

Iš mokinių buvo sudarytos grupės kandidatų pilotų ir žvalgų. Buvo dėta pastangų mokinius kuogreičiau ore išbandyti-patikrinti ir būsimuosius pilotus skridimo apmokyti. Reikėjo taipgi parūpinti skysto kuro ir kitų medžiagų, būtinų lėktuvams aptarnauti. Tuo tikslu mokyklos viršininkas su dviem mokiniais gegužės mėnesį važinėjo į Berlyną. Birželio mėnesį vokiečiams iš Kauno pasitraukiant, iš jų buvo įgyti du mokomojo tipo lėktuvai Albatros B II. Mokinių skridimo apmokymas po to galėjo būti pradėtas.

Mokyklos klasėse mokiniai-lakūnai mokėsi kariškus statutus, buvo supažindinami su aviacijos pagrindais, lėktuvų tipais bei jų apginklavimu, konvencine bei oro fotografija, taipgi palaipsniui įgijo kitų jiems reikalingų teorinių žinių. Drauge jie vykdė rikiuotės ir karo pratimus, nešė sargybas, tobulinosi įvairių rūšių ginkluose, praktikavosi šaudyme. Būsimieji žvalgai buvo specialiai mokomi orientacijos bei skridimo pagal žemėlapį, ore bendradarbiavimo su pilotu ir kovos taktikos, taipgi jie lavinosi ore fotografuoti, skrisdami, pasamdytų instruktorių valdomais, kovos lėktuvais. Gi, būsimiems pilotams didelis darbas buvo mokomieji skridimai, kurie vasaros metu, palankioms oro sąlygoms esant, prasidėdavo ankstyvą rytą ir buvo tęsiami vėlyvą popietę. Ypač rytais būdavo jiems darbo, kai mechanikui padedant, reikėjo lėktuvą iš angaro išmanevruoti ir jį į aerodromą išvežti, jame kurą, tepalus ir vandenį patikrinti, reikalui esant juos papildant, išbandyti motoro veikimą ir atlikti lėktuvo konvencinį patikrinimą. Dažnai tekdavo ir patį lakūną-instruktorių iš miego pažadinti, kuris skridimų nevykdydavo jeigu lėktuvas nebūdavo tvarkoje, ar neturėdavo užtektinai kuro, arba oras nebūdavo pakankamai ramus. Protarpiais pritrūkdavo sandėliuose tinkamo lėktuvams benzino. Tada, pasitaikydavo, kad mokiniai-pilotai patys ieškojo tinkamo benzino pirkti pas vertelgas mieste ir jo nedidelius kiekius savo kaštais įgydavo, norėdami išvengti mokomųjų skridimų susitrukdymo ir greičiau juos užbaigti. Mokiniams tekdavo padaryti vidutiniškai po 80-100 mokomųjų skridimų su instruktorium, kol šis

---

sis lapas.) Gotha, 1858. Autorius parodo, kad Nadruva ir Skalva priklausė "Zum Lande der Littauer." 2. Dr. M. Toeppen, *Preussen im Neunzehnten Jahrhundert.* (To paties viršuje minėto atlaso penktasis lapas.) Čia patiekiama "Provinz Littauen" pilna apimtis. 3. F. L. Güssefeld, *Tabula Regni Borussiae,* Borussiam Orientalem exhibens 1775. Aiškiai parodo "Littauische Kreis" ir jo "4 Hauptämter" su tiksliomis administracinėmis linijomis. 4. F. L. Güssefeld, *Charte von dem Königreich Preussen,* Nürnberg, 1795. Puikiai parodo "Klein Littauen". 5. E. W. Reilly, *Ost und West Prussia,* Viena, 1796. Parodo Rytprūsius su "Klein Littauen" ir "4 Hauptämter".

Pirmosios eskadrilės lakūnų grupė, 1920 m.

leisdavo patiems savistoviai skristi. Skridimo apmokymo svarbieji veiksmai buvo pakilimas ir nutūpimas, gi, erdvėje — dabojimas, kad lėktuvas skristų minimaliu greičiu.

Taip praslinko aštuoni mėnesiai didelio ir sudėtingo darbo mokykloje, per kuriuos mokiniai buvo brandinami jų laukusiems uždaviniams. Mokinių-lakūnų tarpe tada buvo:

Antanas Babilius	Silvestras Sabas
Henrikas Bezumavičius	Tomas Sereika
Kęstutis Brazdžionis	Bronius Sidaravičius
Povilas Brazdžiūnas	Simas Stanaitis
Jurgis Dobkevičius	Antanas Stašaitis
Viktoras Elisonas	Jonas Šabanavičius
Viktoras Firontas	Tadas Šakmanas
Kazys Graužinis	Julius Šalkauskas
Antanas Gustaitis	Vsevolodas Šenbergas
Vytautas Jablonskis	Romualdas Šidlauskas
Kostas Kanauka	Leonas Šliužinskas
Juozas Kumpis	Vincas Švitrys
Vladas Lišauskas	Stasys Tumas
Leonardas Peseckas	Mykolas Vaicekauskas
Juozas Pranckevičius	Alfonsas Vasnevskis
Vytautas Rauba	Leonas Virbickas
Vincas Ruseckas	Jonas Zauka

Šie Lietuvos aviacijos pionieriai savo tarpe gražiai sugyveno ir ilgam susidraugavo, nes juos jungė vienas kilnus tikslas, kuriam jie buvo pasišventę. Mokykloje pasisėmę naujų žinių ir išėję lakūnišką paruošimą, jie buvo pamilę lietuviškas erdves, kurioms ginti reikėjo sutartinų pastangų ir didelio patyrimo. Šito siekti buvo jų ryžtas. Laikas buvo vainikuoti mokyklos darbą egzaminais, kad vėliau pasinėrus į praktišką darbą. Toki egzaminai iš išeitų dalykų įvyko tų metų lapkričio mėnesio antroje pusėje ir juos išlaikydami visi mokiniai baigė Karo Aviacijos mokyklą. Dar buvo pasilikęs jų karininkų pakėlimas — vadovavimo ženklu jų atžymėjimas. Šiuo tikslu jie buvo nusiųsti į Karo mokyklą. Ten per pora savaičių jie turėjo pasitobulinti rikiuotėje ir pasitempti drausmėje, o po to, be egzaminų kartojimo, turėjo būti pakeltais į karininko pirmąjį laipsnį drauge su Karo mokyklos II laidos kariūnais.

Anais laikais, kai kariuomenei trūko karininkų, juos Karo mokykla ruošė pagreitintais tempais. Karo mokyklos I laidos apmokymas truko keturis mėnesius, II — penkis mėnesius. Tada buvo svarbu, kad į karininkų kadrus neįsijungtų prisimetėliai-diversantai, kad vadais kariuomenei būtų paruošiami lojalūs ir taurūs tautiečiai-patrijotai. Šitokiomis kvalifikacijomis kariūnai turėjo pasižymėti Karo mokykloje, ją išeiti norėdami. Užtat nebuvo perdaug nuostabu, kai atvykę į Karo mokyklą lakūnai buvo sutikti, kaip jos kariūnų taip ir karininkų, su nepasitikėjimu — jie, nors savanoriai, naujoje vietoje nebuvo žinomi ko verti kaip kandidatai į karininkus. Jie buvo sutikti ir kiek neudraugingai, o iš dalies, netgi, su karjeros žmogui būdingu pavydo jausmu. Reikia pripažinti, jog lakūnai nuo pat pradžių buvo laimintieji kariūnų varžovai, kuriems tarnybos pobūdžio dėka buvo, *de facto*, pripažįstamas laisvesnis elgesys, atseit, buvo pakenčiamas kiek mažesnis jų formalus drausmingumas, buvo toleruojamas pasitaikantis jų kalbos žargonas, o jie patys daugiau imponavo uniforma ir patrauklia moderniška specialybe — jie buvo pir-

mieji lietuviški arai. Santykius lakūnų su kariūnais Karo mokykloje greit dar daugiau atšaldė, kariūnams pavestas, lakūnų atžvilgiu specialus uždavinys, apie kurį lakūnai tik vėliau sužinojo.

Lakūnai buvo įjungti į Karo mokyklą kaip atskira grupė su savo būrininku, vidaus tvarkos ir rikiuotės reikalams, o apgyvendinti buvo po kelis atskiruose kariūnų kambariuose, su šiais buvo sumaišyti, kad kariūnai arti lakūnų būdami juos sekti-pažinti galėtų, bei savo viršininkams jų elgesį, ypač jų prasižengimus statutams raportuotų. Su lakūnais sąlyčio turėjusiems kariūnams, tuo būdu, buvo pavestas mažai dėkingas sekimo darbas ir už tai jiems duota gera proga įsiteikti savo viršininkams, ką jie ir išnaudojo. Kaip pasirodė, Karo mokykloje svetimos kalbos vartojimas buvo baudžiamas, nes rodė nelojalumą ir nepatriotiškumą. Kariūnams klausinėjant, lakūnai apie aviaciją pasakodami vartojo nelietuviškus terminus, kurių lietuvių kalba jie anuo metu nežinojo, tuo būdu medžiagos save inkriminuoti jie, visai nesąmoningai, daug davė. Tokių įskundėjų tarpe uolumu ypač pasižymėjo vienas kariūnas, vėliau buvęs Karo mokyklos lektorium, o po to teatralu. Šališkas buvo ir kaikurių Karo mokyklos karininkų-lektorių elgėsys su lakūnais. Kai už nelietuviškos terminologijos vartojimą lakūnams buvo skiriamos baudos "po šautuvu", tai, pavyzdžiui, rikiuotės pratimus vykdant, buvo išnaudojamos progos lakūnus, su pasitenkinimu, "pamaudyti" balose, ar purve. Galop pasitaikė, jog ir pats Karo mokyklos viršininkas po išrikiuotų lakūnų vardošaukio priekaištingai šaukė-karščiavosi, esą lakūnų tarpe buvo rusų, lenkų, vokiečių, totorių, prancūzų, bet tik vienas lietuvis, pavarde Kumpis.

Priekaištavimai, šališkumas, intrygos ir bausmės Karo mokykloje neprisidėjo prie drausmės lakūnuose kėlimo, priešingai, vertė juos būti labiau kritiškais. Tarp lakūnų ir kariūnų, tarp suvestų dvasia skirtingų specialybės ir rikiuotės auklėtinių, kurių vieni buvo padaryti kitų sekliais, sugyvenimo ir savitarpio gerbimo vietoje stiprėjo aktyvi opozicija — antagonizmas, o Karo mokyklos vyresnybės atžvilgiu lakūnuose atsirado priešiškumo tendencija. Tokia padėtis prieš pabaigą privedė prie susidūrimo, kai lakūnams Karo mokykloje neteisingai buvo primesti raštiški egzaminai, kokius jie jau buvo išlaikę Karo Aviacijos mokyklą baigdami. Tada jie pademonstravo savo solidarumą, vieningai atsisakydami rašyti vieną tokį egzaminą — jie ir Karo mokykloje buvo pasiruošę ginti principinį dalyką. Žinoma, po to buvo Karo mokyklos viršininko grąsinimų karo lauko teismu, bei sušaudymu, buvo bausmių skyrimo, kad ir ne tikriesiems ano suokalbio iniciatoriams, o visa to pasėkoje, du lakūnai buvo pašalinti iš Karo mokyklos eiliniais su "vilko bilietu", atseit, buvo atestuoti niekad netinkančiais būti karininkais. Be to, gruodžio mėn. 16 d., su Karo mokyklos II laida, šeši lakūnai buvo išleisti ne karininkais, bet puskarininkais.

Ketvirtadalis lakūnų, tuo būdu, buvo nubausti nepakeliant jų į karininko laipsnį. Tokia lakūnų laidos atranka buvo padaryta po labai trumpo lakūnų pažinimo, vos per pora savaičių laiko. Nekrito betgi nubaustųjų dvasia. Kaip prieš tai, Karo Aviacijos mokykloje, tie vyrai buvo vertinami tinkamais būti vadais, taip ir po to jie save tokiais parodė. Tvirtomis širdimis jie tobulinosi ir toliau aviacijoje ir dirbo kraštui naudingą darbą. Būdami iniciatyvos vyrai jie savo viršininkų buvo tinkamai įvertinti. Praėjo aštuoni mėnesiai kai jie, ir eiliniais baustuosius įskaitant, tapo aviacijoje karininkais, atminusiais turėtą patyrimą Karo mokykloje kaip mažavertį praeities epizodą.

Šioji Karo Aviacijos mokyklos laida buvo vienintėlė, — po jos mokykla buvo išformuota. Taigi, ji yra istoriška laida, kurios lakūnai-pirmūnai daug prisidėjo prie nepriklausomoje Lietuvoje pajėgios Karo aviacijos organizavimo.

PATIKSLINIMAI, LIEČIĄ KARO ISTORIJOS SRITĮ LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOJ

Lietuvių Enciklopedijoje, mano redaguotuose raštuose, yra klaidų. Vienos jų grynai korektūros, kitos atsirado dėl šaltinių nepakankamumo ir kitų priežasčių. Apgailestauju ir noriu čia kai ką atitaisyti:

1. Straipsnyje "Lietuvos kariuomenė" (XV tomas) įsiterpė šios klaidos:

Psl. 94 yra pasakyta: "... vyriausybė ir kariuomenės vadovybė XII.31 persikėlė į Kauną". Turi būti: "1919. I.2 persikėlė į Kauną".

Ten pat psl. 94 pasakyta: "1919.I.5 buvo apie 3000 savanorių". Reikia: "1919.I.15 buvo apie 3000 savanorių".

Psl. 96 pasakyta: "Gardiną lenkai jau buvo užėmę III.3". Reikia: "Gardiną lenkai užėmė 1919.IV.27".

Psl. 100 ta pati klaida. Reikia: "1919.IV.27 užėmė Gardiną".

Psl. 103, tame pat straipsnyje, prie schemos Nr. 4 yra parašyta: "Gen. Želigovskio puolimas 1919". Turi būti: "1920". Prie schemų Nr. 5 ir Nr. 6 ta pati klaida, t.y. vietoje "1919" turi būti "1920" m.

Tame pat straipsnyje — skyrelyje "1 pėst. DLK Gedimino pulkas" psl. 111 parašyta: "XII.7 perkeltas į Alytų". Reikia: "XII.17 perkeltas į Alytų".

2. Liet. Encikl., XIX tomas, psl. 424, straipsnyje Musteikis Kazys brigados generolas, parašyta: "... apdovanotas Vyties kryžiumi su kardais". Suklydau. Nors jis ir sėkmingai vadovavo šarvuočiams kovoje su lenkais, tačiau apdovanotas nebuvo.

3. Waterloo kautynės, XXX tomas, psl. 586. Nebeaiškus kautynių aprašymas, nes dalis teksto buvo praleista. Esu gavęs keletą laiškų šiuo reikalu. Praleistas tekstas yra atspausdintas LE papildomame tome, žiūr. psl. 528.

Reiškiu pagarbą

Kazys Ališauskas

LIETUVIAI SOVIETŲ KONCENTRACIJOS STOVYKLOSE

O. URBONAS

(Pradžia KARIO 4 nr.)

Koncentracijos stovyklos gyvenimas visiems, bent apytikriai, yra žinomas. Du faktoriai sudaro lagerio esmę — tai darbas ir badas. Jie reguliuoja lagerio gyvenimą ir nuo jų priklauso ar kalinys išlaikys iki jam skirto laiko galo ir ar išeis gyvas iš lagerio. Tačiau, jei darbas, nepakankamai maitinant, išeikvoja kalinio paskutines jėgas, tai kokia prasmė jam iš viso dirbti? Simuliuok iš dienos į dieną, datrauk tik iki vakaro, o per naktį galėsi bent šiek tiek pasilsėti. Tačiau, bolševikų sistemos esmė glūdi tame, kad ne tik priversti kalinius dirbti iš visų jėgų, bet sudaryti dar ir tokias sąlygas, kad kaliniai vienas kitą vrestų dirbti. *Tam yra sudaryta brigada!* Ir ne tokia brigada, kaip laisvėje, kur Jonas dirba už save, o Petras — už save, kur Jonas gauna savo uždarbį, o Petras — savo. Čia yra taip: arba visa brigada gauna papildomą katilą, arba visa brigada gali iš bado mirti. Tu nedirbsi, padla, o aš turėsiu už tave badauti — ne, dirbk, kitaip mes tave pamokysime. Rezultate, kaliniai dirba iš visų jėgų, o paskutinėms jėgoms išsekus — miršta.

"Čia karo nebuvo", rašo J. Margolinas ("Kelionė į Ze-Ka kraštą", 394-395 psl.), "tačiau baisusis žudymas reikalavo savo aukų diena iš dienos . . . prisižiūrėjęs tų žudynių, aš supratau, kokia baisi žudymo mašina yra paleista po Rusijos platybes . . . Tačiau, nei viena mirtis nepadarė man tokio įspūdžio, kaip vieno lietuvio mirtis, kuris išgyveno mūsų korpe apie 4 mėnesius. Lietuvių, bendrai, buvo daug šitame lageryje. Čia susitiko masiško trėmimo iš Lietuvos dvi vilnys: 1941 ir 1945 metų, po pakartotino to krašto užėmimo. Visuose Kotlaso persiunčiamojo lagerio korpuose mirdavo lietuviai. Tačiau, šitas buvo geležinkelietis iš Kauno. Žmogus vidurinio amžiaus, labai tvirtas, kuris teikė ramaus miesčionio įspūdį. Buvo jis labai nekalbus ir laikėsi flegmatiškai ramiai, kaip žmogus, kuris žino savo vertę. Šio žmogaus mirtis buvo mums netikėtumas. Jis, kaip tai, iškart sutino ir per keletą dienų mirė. Mirė jis labai skausmingai. Jis šaukė aukštu vaikišku balsu, kokio niekas iš jo nesitikėjo, ir savo agonija užpildė visą baraką. Visą dieną jis garsiai šaukė ir dainavo. Jis dainavo prieš mirtį ir mirė su daina. Iki šiol aš dar girdžiu jo šauksmą: 'Lietuva mano! Lietuva mano!'

Barako lietuviai man paaiškino, ką tai reiškia. Mums visiems padarė didelį įspūdį, kad šitas žmogus taip ilgėjosi savo tėvynės ir, mirdamas tik apie ją tegalvojo — ir ne vienas iš mūsų atsiminė, kad ir jis turi tėvynę, kurią pamatyti jam gal jau ir neteks."

Nuo pusės tuzino žmonių priklauso lagerio tvarka ir gyvenimas.

Valdžios piramidės viršūnėje yra lagerio viršininkas ir VOCHR'o (ginkluota sargyba) vadas. Karinės sargybos vadas lagerio viršininkui nepriklauso. Tai lygiagretė valdžia. Jų tarpe dažnai vyksta nesusipratimai. Lagerio viršininkas — vispusiškas valdovas tarp lagerio keturių sienų, tačiau jo karalystės raktai yra perduoti kitam. Karinės sargybos vadas atsako už kalinių apsaugą, ir gali kiekvienu momentu grąžinti į lagerį brigadą, dirbančią už lagerio ribų, jei jis nepanorės, kad ta brigada dirbtų už lagerio ribų.

Lagerio viršininkui priklauso visa eilė žemesniųjų viršininkų. Pirmiausia — darbų vedėjas. Jo uždavinys — išpildyti ir viršyti nustatytą produkcijos normą, maksimaliai išnaudojant esama darbo jėgą. Jo paskyrimas — eksploatacija. Jo pareiga: kiekvieną rytą išvesti kalinius į darbą ir duoti valstybei apčiuopiamus rezultatus.

Jo darbas, žinoma, reikalauja tam tikros atsvaros, kas nors turi prižiūrėti, kad žmonės būtų darbingi ir nesirgtų, antraip būtų valstybei nenaudingi. Tam yra sanitarinis skyrius. Tačiau, šis sanitarinis skyrius nėra kokia humanitarinė institucija. Niekas lageryje neužsiiminėja filantropija ir mielaširdyste. Ne "res sacra miser" kaip moko krikščionybė, bet "res utilis miser", kaliniai dirba ir neša naudą valstybei, kuri juos suėmė ir patalpino į lagerį.

Sanitarinis skyrius yra reikalingas stabdis šiame baisiausios eksploatacijos reikale. Jei nebūtų sanitarinio skyriaus kalinius užvarytų iki mirties, arba jie išmirtų nuo epidemijos. Sanitarinis skyrius išlaiko darbo jėgą darbingumo stadijoje, kiek, žinoma, jis tai pajėgia. Šį tikslą atsiekti jis naudoja dvi priemones: gydymą ir poilsį, tačiau, toli gražu, nepakankamame maste. Negalima užmiršti, kad sanitarinis skyrius gydo ne laisvus žmones jų pačių interesui, bet gydo vergus jų darbdavio interesui; jei sergančiųjų

skaičius lageryje peržengia tam tikrą ribą, sanitarinio skyriaus viršininkas ir medicinos personalas atsako, ne už žmonių kančias, bet už neproduktingą darbo jėgos išeikvojimą, darbo jėgos, kuri priklauso valstybei.

Kai jau bent bendrais bruožais susipažinom su sanitarinio skyriaus darbu, aš vėl grįžtu prie to pat J. Margolino ("Kelionė į Ze-Ka kraštą", 378-379 psl.), kuris patiekia tipingą vaizdą iš sanitarinio barako gyvenimo:

"Visą dieną barake triukšmas, riksmas ir vyksta ginčai, be pertraukos juda 120 žmonių masė, sugrūsta mažame plote. Kloja čiužinius. Virš mūs guli lietuviai. Į skeletą panašus Jonaitis, mokytojas iš Kauno, be sustojimo juda. Pro viršutinio guolio lentų plyšius į mus byra dulkės, purvas, šiaudai iš čiužinių. Pas kaimynus girdisi riksmas: vienas kitą apvogė. Dar toliau, krata: šaukia Dovidą Markovicą (gydytojas) ir rodo jam ligonį, kuris mėgina rinkti alyvą, kad ją išmainytų į machorką. Ir iš tikrųjų: šalia jo guli dvi nesuvalgytos porcijos. Žmonės, kurie maino duoną į rūkalus yra pasmerkti mirčiai . . . Artinantis pietų, ar vakarienės metui — įtampa auga. Galima sakyti, kad ligoniai niekada nenustoja laukti valgio. Belaukiant praeina visas jų gyvenimas. Pietums duodama kopūstų, arba burokų sriuba ir 250 gr. skystos košės — tai bendras davinys. Pelagrikai gauna 300 gr. košės ir priedo mažą žuvies gabalėlį, arba sunkos. Vakare gaunam trupučiuką košės ir pieno: 200 gr. bendrasis davinys ir 300 gr. pelagrininis. . . Porcijos juokingai mažos — "kaip kačiukui", sako ligoniai, priimdami košę indo dugne, kurią ten vos galima įžiūrėti. . . Taip maitinami sergantieji ir silpni. Pasveikti prie tokio maitinimo negalima: jis tik šiek tiek sulaiko neišvengiamą alimentarinės distrofijos procesą . . .

"Išskyrus valgį, maža yra sensacijų barake. Pagrindinis pergyvenimas ir korpo sensacija — tai mirtis. Žmonės guli ištisus mėnesius. Jų liga tai paprastas nusilpnėjimas dėl bado. Viskas, ką 9-tas korpas jiems gali duoti, tai ramiai gulėti, gydytojo priežiūroje. Jie ir guli — iki mirties. Jonaitis, neramusis mūsų kaimynas, neilgai mus erzina. Jis, dar nesenai toks kalbus ir judrus, visuomet pasirengęs šį tą padirbėti, pamažu meta visus darbus, darosi vis tylesnis ir ramesnis ir miršta taip nepastebimai, kaip užgęsta vakaro šviesa.

Nuo jo pasilieka vien tik šita viena eilutė, jo gyvenimo pripuolamo liudininko įrašyta knygoje. Nuo kitų ir to nebelieka. Visus nebeatminsi."

Mes matėme kaip lietuviai buvo atvesti į lagerius. Jiems buvo pasakyta: "Jūsų praeitis mus nedomina. Reikalinga dirbti. Tai pagrindinis sovietų gyvenimo įstatymas. Kas nedirba — tas nevalgo. Jūsų išganymas yra darbe. Jei jūs esate silpni, darbas jus padarys stipriais. Jei jūs sergat, darbas padarys jus sveikais. Apart darbo jums nėra ką veikti lageryje, ir jei jūs nedirbsit, jūs pražūsit."

Kiekvienas lagerio darbas buvo nemielaširdingai normuotas ir pritaikytas kad visiškai išnaudotų sveiko žmogaus jėgas. Kuo darbas lengvesnis, tuo didesnė buvo jo norma, kuri, žūt-būt, turėjo būti išpildyta. Rezultate, visi darbai buvo lygūs ir žmogaus išnaudojimas buvo vykdomas iki paskutinės jo fizinių jėgų ir ištvermės ribos.

Lagery nėra lengvų darbų. Žinoma, ravėti, arba rišti šluotas yra lengviau, negu dirbti šachtoje, arba kilnoti sunkumus. Tačiau, ir lengviausias darbas paverčiamas kankinimu jeigu nustatyta norma viršija žmogaus jėgas. Kaip taisyklė, naujai atvykusieji į lagerį nepajėgdavo atidirbti tiek, kiek buvo reikalaujama, kad žmogus būtų sotus. Tačiau, kuo daugiau kaliniai badavo, tuo blogiau dirbo, ir, kuo blogiau dirbo — tuo daugiau badavo. Iš šitos būklės nebuvo išeities.

Sovietų valdžia pasiuntė į lagerius tūkstančius inteligentų, pusinteligenčių, valdininkų, tarnautojų, kratuvininkų, amatininkų. Jiems buvo pasakyta: "Pirmą savaitę užteks, jei jūs atidirbsite 25% normos. Antrą savaitę — 50%. Trečią savaitę — 75%. Trims savaitėms praėjus, jūs dirbsite lygiomis sąlygomis kaip ir visi ze-ka."

Toks buvo eksperimentas, kurį bukapročiai doktrinieriai norėjo pravesti su šimtais tūkstančių žmonių, pastatę juos į priverčiamojo darbo sąlygas, t.y., į katorgos sąlygas. Eksperimentas turėjo atsakyti į klausimą: ko galima pasiekti pritaikant tiesioginę prievartą. Prievartos priemonė — badas. Pagrindinė taisyklė: kiekvienas žmogus gali dirbti bet kurį fizinį darbą.

Porai mėnesių praėjus, į lagerį atėjo NKVD-OSO (ypatingosios tarybos) sprendimai. Visus pirmiau pasodino, ir tik paskiau nuteisė juos tam tikromis baiusmėmis. Iki šiol visi gyveno lageryje be teismo sprendimo, lagerio režimas, tačiau, visiems buvo taikomas vienodai. Kad žmogus buvo laikomas lageryje be pagrindo (nesant teismo sprendimo, atrodo, nėra ir pagrindo), tas jokiu būdu neveikė administraciją. Dauguma sprendimų buvo 5, arba 3 metai priverčiamojo darbo, tačiau, nesuprantama kuo buvo vadovaujamasi tas bausmes skiriant. Du broliai Kuninai (J. Margolinas, "Kelionė į Ze-Ka kraštą", 507 psl.) gavo: vyresnysis 5 metus, o jaunesnysis 3 metus. Buvo visiškai nesuprantama kodėl taip buvo padaryta, nes abu elgėsi vienodai ir buvo lygiai kalti, arba nekalti.

Lagerio gyvenimo žinovai pasakojo, kad OSO susideda iš 3 "aukštų MVD, arba MGB pareigūnų", kurie būdavo skiriami, pagal reikalą, spe-

cialiu įsakymu. Teismas vykdavo slaptai, ir savų teisėjų suimtasis nematydavo. Nieks suimtojo niekur nešaukdavo, ir jam tekdavo tik laukti, ką tie trys "orakulai" nuspręs.

Sprendimai būdavo tik mirties bausmė, arba tam tikras metų skaičius lageryje. Į laisvę OSO niekuomet nieko nepaleisdavo. Sprendimas būdavo skelbiamas kaliniui, ir jis pasirašydavo, kad sprendimas jam buvo paskelbtas. Pikti liežuviai tvirtino, kad OSO yra tik mitas, kad trys "orakulai" jokių bylų nesprendžia, o visas darbas būdavo atliekamas jų sekretorių, kurie ant keletos tūkstančių blankų pripuolamai uždėdavo spaudus "5" arba "3" kaip kur pasitaikydavo.

Sprendimą apskųsti nebuvo galima; pasirašysi — gerai, nepasirašysi — irgi gerai, į lagerį visvien pateksi, jei gyvybė tau dovanota. O, jei yra įsakyta sušaudyti, arba pakarti, tai ir sušaudys, ar pakars.

Atsirasdavo, tiesa, kalinių, kurie mėgindavo OSO sprendimą skųsti. Praeidavo ilgas laikas, kalinys iš paskutiniųjų jėgų dirbdavo lageryje ir, galų gale, susilaukdavo atsakymo. Atsakymas visuomet būdavo labai trumpas: "Nuteistas teisingai, bylą persvarstyti nėra pagrindo", arba — "byla persvarstyta, nuteistas teisingai". Visi šie atsakymai ateidavo ant iš anksto atspausdintų blankų, ir prityrusieji stovykliniai tvirtindavo, kad skundas, pagal visus sovietų teisingumo principus ir taisykles, išgulėdavo nustatytą laiką, po to, pridėjus prie jo iš anksto paruoštą formuliarą, kur buvo reikalinga tik įrašyti skundėjo pavardę, būdavo grąžinamas į lagerį.

Tokia buvo komunistų teisingumo procedūra. Jei kriminalinės bylos kai kada ir būdavo viešai nagrinėjamos, tai politinės bylos, kaip taisyklė, būdavo visuomet sprendžiamos slaptai, uždarame teismo posėdyje. Tokia byla būdavo iš anksto paruošiama, iš anksto būdavo surašoma prokuroro kalba ir nustatomas sprendimas. Taip surežisuota byla, tiksliai nustatyta tvarka, būdavo pravedama teismo salėje, ir ištikimam žurnalistui, kuriam būdavo leista dalyvauti teismo posėdyje, aprašant teismo eigą, likdavo tik dar iš savo pusės prirašyti, kad "griežtas, bet teisingas teismo sprendimas buvo visų dalyvių sutiktas su pasitenkinimu."

Tačiau ir tiksliausia režisūra nevisuomet gali garantuoti pasisekimą. Kaip žmonių, taip ir bylų eigoje, pripuolamumas gali ir gerą režisūrą paversti niekais. Tada, komunistiniai principai ir tradicijos ypatingai aiškėja. Apie vieną tokią nepasisekusią bylą pasakoja L. Vladimirovas savo knygoje: "Rusija be pagražinimų ir nutylėjimų", 262-263 psl.:

"1962 metų sausio mėn. Taline turėjo būti teisiami keli Hitlerio padėjėjai, kurie karo metu dalyvavo civilių žmonių žudyme. Žurnalas "Socialistinis teisėtumas" — SSSR prokuratūros organas — nusprendė duoti šio teismo aprašymą. Bet kaip padaryti? Net pasiuntus korespondentą į teismą, aprašymas tilptų tik balandžio mėnesio numeryje, nes kiekvieno numerio atspausdinimas užima 75-90 dienų. Iki balandžio mėnesio visi jau bus apie teismą užmiršę, ir reportažas, aišku, bus neįdomus.

"Žurnalo redaktorius, geriausių norų pilnas, nusprendė medžiagą iš anksto paruošti. Lapkričio pradžioje, dar 2 mėnesius prieš teismą, jis pasiuntė korespondentą pas Estijos SSR prokurorą, kuris ruošė tą bylą, kad gautų reikalingus davinius. Prokuroras, patenkintas tuo, kad centrinis organas domisi jo ruošiamąja byla, mielu noru davė korespondentui, ne tik savo būsimosios kalbos tekstą, bet ir sprendimo tekstą — pagal geriausias sovietų teisės tradicijas teismo sprendimas buvo suformuluotas dar anksti prieš teismą. Žurnalistui beliko tik mažmožis: prirašyti apie visų dalyvių pasitenkinimą, kad nusikaltėliai gavo užtarnautą bausmę. Žurnalistas tai ir padarė."

Žurnalas "Socialistinis Teisėtumas" su bylos aprašymu turėjo išeiti sausio 15 dieną. Teismas buvo paskirtas sausio 2 dienai ir turėjo tęstis 3 dienas. Atrodė, kad viskas tvarkoje. Tačiau dėl kokių tai techniškų priežasčių, teismo pradžia buvo atidėta dviem savaitėms. Maskvoje apie tai nežinota, o Estijos prokuroras jau senai buvo užmiršęs apie sostinės korespondento apsilankymą ir, bendrai, nesigilino į žurnalistikos smulkmenas. Teisėjas, kuris bylą atidėjo, tuo labiau neturėjo jokio supratimo, kad kas tai jau iš anksto aprašė bylos eigą, žurnalistas pas jį nebuvo užėjęs. Vienu žodžiu, teismas prasidėjo sausio 16 dieną, ir žmonės, įeidami į teismo salę, laikė rankose žurnalo numerį su dar neprasidėjusio teismo pilnu aprašymu, su mirties sprendimu ir nurodymu, kad publika vienbalsiai sprendimą pateisino. Žurnalo vardas — "Socialinis Teisėtumas" šiam įvykiui suteikė ypatingą spalvingumą.

"Žinoma, vyriausias redaktorius ir jo padėjėjas buvo tuč tuojaus iš darbo pašalinti, buvo išmesti ir iš partijos. Žurnalistui, kuris važiavo į Taliną, buvo uždrausta užsiiminėti žurnalistika. Jo adresu į CK pasipylė keiksmai ir užmetimai, — tik niekas neišsitarė nei pusės žodžio apie bylos esmę, apie teismo sprendimą padarytą dar gerokai prieš teismą. Nieks nedasiprotėjo pasakyti, kad, jei teisėjas nebūtų bylos nagrinėjimą atidėjęs, tai redaktoriaus ir žurnalisto veiksmai būtų buvę visiškai tvarkoje. Galų gale, nieks nenubaudė nei Estijos prokurorą, nei teisėją — bet ir juokinga būtų buvę juos bausti, nes jie tik parengė sprendimo "projektą", sprendimą patvirtino gi tas pats CK."

(Bus daugiau)

Ant rašomojo stalo besikrapštant

JURGIS GEDIMINĖNAS

II

Vėl pradedu knistis ant rašomojo stalo susirinkusioje laikraščių iškarpų krūvoje.

Štai, atrandu "Life" žurnalo iškarpas ir savo laiškų nuorašus "Life" redaktoriams dar nuo 1964 metų, kai šis žurnalas (1964.V.8) aprašydamas Žalgirio (Tannenbergo) mūšį visus nuopelnus priskyrė lenkams ir rusams, visai pamiršdamas lietuvius — pagrindinius didžiausiojo tų laikų mūšio dalyvius ir vyriausius vadus — lygiai taip pat, kaip po II Pasaulinio karo, rusai ir lenkai minėdami 550-tąsias šios pergalės metines, visai net lietuvių vardo nepaminėjo.

Nežiūrint mano griežtoko protesto ir pakartotino susirašinėjimo "Life" žurnalas šią didelę klaidą atitaisančių mano laiškų nespausdino, o aš atsisakiau nuo tolesnio šio žurnalo prenumeravimo ir per kelis mūsų laikraščius paraginau pasekti mano pavyzdžiu ir kitus tautiečius visoje Šiaurės Amerikoje.

Dabar jau 8-tieji metai slenka po mano ("Vieno" žmogelio kovos su "Life", tokiu pavadinimu buvo staipsnis "Karyje"), bet aš visai to nesigailiu. Matau, kad dabartinis "Life" vis išsireiškia prieš karą Vietname, o prezidento Niksono užgaudinėjimui ir kritikai dar įvedęs net specialią skiltį pavadintą "Presidency".

Nuo to laiko pradėjau prenumeruoti "Time" žurnalą, kuris kiekvienoje savaitinėje laidoje apibėga visus pasaulio įvykius ir turi daugiau ką pasiskaityti negu "Life". Nesu patenkintas ir "Time", irgi dėl karo Vietname, o kartu ir prezidento Niksono kritikos, o taip pat dėl šio žurnalo, gal tik man atrodančio, visokių protestuotojų, demonstruotojų ir kairiųjų liberalų, bei radikalų palaikymo. Reiks gal artimiausioje ateityje ir "Time" pakeisti kitu panašiu savaitiniu žurnalu — "Newsweek".

Štai, turiu "Time" (1971.VI.28) iškarpą, vieno skaitytojo (Peter H. Peel, Los Angeles) laišką, kuriame rašoma: "Nustokite verkšlenę dėl Čekoslovakijos laisvės (ir taip ribotos) užgniaužimo (1968 m. birželio 8 d.). Čekų kariuomenė, 135,000 vyrų stiprumo, galėjo stoti kovon, bent laikinai sulaikydama rusus prie Pragos. Yra visiškai tikra, kad net ribotas čekų pasipriešinimas ginklu būtų išsaukęs visuotiną sukilimą visoje Rytų Europoje. Rusų okupacija tada, tiekimo, psichologiniu ir ekonominiu atžvilgiais, būtų buvusi neįmanoma. Čekai (arba Dubčekas) praleido progą išnaudoti istorinį momentą ir tuo pasmerkė visą Rytų Europą nuolatinei tironijai. Tie, kurie nekovoja dėl savo žemės ir laisvės, nustoja teisės į žemę ir į laisvę ir tuo pačiu į pasaulio užuojautą."

Šis laiškas turėtų būti labai įdomus ir mūsiškiams buvusios Lietuvos kariuomenės kritikams dėl nepasipriešinimo ginklu rusams 1940 metais. Šis nepasipriešinimo klausimas jau pakartotinai buvo mūsiškėje spaudoje išaiškintas ir apkalbėtas, kad mūsų kariuomenei pasipriešinti okupantui ginklu trūko tik vieno dalyko — įsakymo, kurį turėjo duoti Lietuvos vyriausybė ir vyriausias ginkluotųjų jėgų vadas — Lietuvos respublikos prezidentas. Neturėjome mes nei Mannerheimo linijų nei tokios, kaip Čekoslovakijoj, ginklų pramonės, o ar mūsų 20,000 kariuomenės pasipriešinimas ginklu rusams būtų davęs ką nors geresnio kaip dabar turime, tai irgi ginčytinas klausimas į kurį atsakys tik ateities istorikai.

Gaila, neatrandu popiergalių krūvoje "Draugo" iškarpos, kurioje vienas jaunas buvęs 1 p. DLK Gedimino pulko karininkas savo paskaitoje Lietuvos kariuomenės šventės proga (kažkur netoli New Yorko) apgailestavo simbolinio šūvio trūkumą.

Blogas paukštis, kuris savo lizdą teršia, prisiminiau seną lietuvišką patarlę. Tuo pasakymu jis lyg ir pasmerkė, ar kaltino mūsų kariuomenę pats tuo metu toje kariuomenėje buvęs ir gerai buvusią padėtį žinojęs. Netoli jo gyvenančiam draugui laiške prašiau jį užklausti, kodėl jis pats to simbolinio šūvio nepaleido, ar net visos apkabos simbolinių šūvių neišpleškino . . .

Tokio simbolinio šūvio, jeigu būtų panašią paskaitą skaitęs, nebūtų reikalavęs to paties pulko buvęs kapitonas Antanas Rugys, apie kurio, 70-ties metų sukakties proga, pagerbimo iškilmes Patersone, prie New Yorko, skaitau prieš mane ant stalo gulinčioje "Draugo" iškarpoje.

Teko man su šiuo, vertai pagerbtu, solenizantu beveik 5 metus tarnauti tame pačiame pulke Ukmergėje ir Vilniuje. Tai buvo, to paties kpt. A. Rugio žodžiais "pats pirmutinis pulkas", kurį galima buvo pavadinti ir "suvalkiečių pulku", nes pulko vadas, padėjėjas, ūkio viršininkas, kapelionas ir kelios dešimtys karininkų, įskaitant ir iškiliosios mūsų solistės L. Šukytės tėvelį, a.a. kapitoną J. Šukį, buvo suvalkiečiai, kurių daugumos jau nebėra šioje ašarų pakalnėje.

Su kpt. A. Rugiu tekdavo, noroms ar nenoroms, susitikti net kelis kartus kasdien ir korespondencijoje jis yra visai neperdėtai apibūdinamas kaip malonus, paslaugus, mandagus, atviras ir, pridėsiu, populiarus vyras, kūrybingai pasireiškęs, netik kaip sporto vadovas, radijo valandėlių režisorius, "žaliojo dobilo" draugijos pirmininkas, bet ir kaip vsuomenininkas.

Tarp laikraščio iškarpų ant mano stalo, matau, guli ir kortelė su vieno žinomo lietuvio profesoriaus adresu. Susipažinau su juo ir šeima senais, vadinamais, "dypukų", laikais, gyvendamas Detmolde ir Augustdorfo stovykloje, Vokietijoje.

Prieš 6 metus jis buvo vienas iš redagavusių Kanadoje gerai žinomą knygą "Lithuanians in Canada", kuri man labai nepatiko ir tos knygos įvertinimui (atvirai kalbant, tai nuvertinimui!) parašiau ilgą straipsnį į "Nepriklausomą Lietuvą" Montrealyje, kurią tada redagavo J. Kardelis (jį aš vadindavau "nepataisomu" tolerantu), kaikieno dideliam nustebimui (jis pats buvo tos knygos redakcinio kolektyvo narys) jis be jokių pataisymų atspausdino. Atsimenu, savo straipsnyje rašiau, kad kaikurių Toronto tautiečių išgarbinimui toje knygoje buvo paskirta daugiau vietos kaip visoms lietuvių kolonijoms, nuo Šiaurės Ontario ligi Britų Kolumbijos sudėjus kartu . . . Buvo ir daugiau klaidų bei netikslumų.

Tame pačiame "Draugo" egzemplioriuje, kuriame buvo rašoma apie kpt. Rugio pagerbimą yra ir straipsnis "Kinija po naujausios revoliucijos", kurį iškirpus ir kartu su panašiomis iškarpomis iš "Time" žurnalo (1972.II.21 ir 1972.III.6), reikėtų pasiųsti į Torontą jaunai tautietei H. Simerl (E. Sabaliauskaitei), kuri pernai pavasarį lankėsi raudonojoje Kinijoje būdama Kanados stalo teniso (ping-pong) komandos narė.

Parvažiavusi iš Kinijos ir, matomai, ieškodama pigaus populiarumo, ar pasirodymo viešumoje ji pradėjo nesaikingai girti Kiniją ir viską, ką ten buvo mačiusi, o jos įspūdžiai buvo plačiai aprašyti ir perspausdinti daugelyje Kanados angliškų laikraščių. Jos pareiškimai, kad raudonojoje Kinijoje nesą elgetų, kad nemačiusi žmonių masių varomų darban, niekas jų užpakalyje nestovėjęs su botagu... Kiniečiai esą laimingi, muitininkai nesidomėję svečių daiktais, nepriėmę dovanų ir visa eilė panašių ir naivių įspūdžių buvo tikras vandens pylimas

ant komunistinio malūno ratų. Pastudijavusi mano pasiųstas laikraščių iškarpas su patikimų korespondentų straipsniais, pastudijavusi darbo sąlygas, uždarbius, apsirengimą, kainas, liuoslaikio praleidimą ir pramogas (jei tik ten tokių yra), esu tikras, šioji naiviai ir neprotingai išsišokusi tautietė tikrai nenorėtų jos išgirtoje komunistinėje Kinijoje apsigyventi.

Čia pat iškyla dar vienas klausimas, kodėl panašaus išsišokimo nepadarė kita Toronto tautietė, Nešukaičių giminės atžala, Kanados stalo teniso čempionė kuri (spaudoje apie tai nepastebėjau), be abejo, irgi važinėjo Kinijoje ir daug ką matė?

Juodvi abi yra už Lietuvos ribų gimusios ir nemačiusios tikrojo komunizmo, bet aišku, kaip dieną, kad tautietė V. Nešukaitytė yra kuklesnė, protingesnė ir, turbūt daugiau savo tėvelių pamokyta, bei apšviesta.

Kažin ar E. Sabaliauskaitė skaitė ir žino apie pasipiktinusius jos elgesiu tautiečių laiškus ir pamokymus "Tėviškės žiburiuose", pernai pavasarį, o jeigu nežino, tai jos Toronto draugai, ar pažįstami tautiečiai turėtų jai pasakyti.

Toliau patieksiu kaikurias trumpas ištraukas iš "Time": "Darbininkai ir žemdirbiai labai entuziastiškai pasakoja vakariečiams svečiams, besilankantiems Kinijoje, apie visų kiniečių tikėjimą į pirmininką Mao, Mao darbus ir t.t. Žmonės gatvėse atrodo pakankamai maitinami..." Čia reiktų pridėti, kad tokio prasto ir kasdien to pačio maisto dauguma iš mūsų, įskaitant ir tautietę H. Simerl, nenorėtų!... "Maisto ir kitokių dalykų parduotuvės yra perpildytos prekėmis, tačiau kaikurios kainos yra neįkandamos paprastam darbininkui uždirbančiam (amerikiečių pinigais) apie $12 per mėnesį. Geri pietūs restorane (amerikiečių pinigais) $2.20, o gero vyno bonka $2.90, o tai yra lygiai taip kaip $10,000 per metus uždirbančiam amerikiečiui reiktų mokėti už pietus $90, o už vyno bonką $100...

Beveik kiekvienas dėvi prastus sunkius darbinius drabužius. Kiekvienas dirba apie 10 valandų kasdien, 6 dienas savaitėje, o septintoji diena dažniausiai praleidžiama privalomų paskaitų klausymu ir Mao minčių studijoms. Apie televiziją daugelis komunų net nėra girdėję. Operos, filmos ir drama yra gryna propaganda. Trūksta knygų, ir tos pačios yra tik Mao garbinimas. Vakariečiui gyvenimas raudonojoje Kinijoje būtų nepakenčiamai uždaras ir labai nuobodus."

Baigdamas šį dalyką dar norėčiau tautietės H. S. paklausti, ar jai yra suprantama kodėl, atvykus į Pekingo aerodromą prezidentui Niksonui, visai nebuvo žmonių, o išlydėjusį amerikiečius svečius Ču Enlai, tame pačiame aerodrome, pasitiko 5000 žmonių miniasu gėlių puokštėmis, šaukdama apie pagirtiną pirmininko Mao revoliucionierišką diplomatinę liniją?

Atsakysiu pats šiai komunizmo nemačiusiai (neskaitau jos Kinijos kelionės komunizmo pažinimu!) ir nepažįstančiai jaunai tautietei, kad komunistinėje santvarkoje viskas yra vyriausybės kontrolėje ir kiekvienas vykdo kas jam įsakyta, net per ašaras džiaugdamasis raudonuoju rojumi...

Labai gražiai gyvenimą komunistiniame krašte, savo eiliuotose satyrose, išreiškia suvalkietis poetas Antanas Gustaitis:

"O vade, o tėve, pirmūne, kūrėjau, / kuris mane užčiuopi, užuodi, girdi, / Aukoju tau viską, ką savo turėjau /mužiko pakaušy, poeto širdy! / Liepi man dainuoti, — kaip gulbė pragystu, / Liepi man tylėti — kaip grumstas tyliu... / Liepi man kentėti, kad mintys pakistų — / Vorkutoj ant ledo prišalęs guliu... / Liepi man prakeikti, ką vakar godojau — / prakeikiau ką gyriau, giriu ką peikiau / Užgiedu ten melą, kur tiesą giedojau / kad būtų tau gera, kad būtų sveikiau / Liepi man regėti ko akys neranda / iš rūko tau rimais pasaulį kuriu, / Dėkoju už terbą, už lopą, uš skrandą / kad žemę praradęs mėnulį turiu... / Aš ploju tau šlovę kol rankos sudrimba / kol himnuos pritemsta vaizduotė laki, / Suklupęs ant kelių bučiuoju tau rimbą / iš džiaugsmo kvatojuos, kad nuogą plaki..."

Šį eilėraštį supažindinantį su komunizmo tikrove turėtų išmokti ar bent atydžiai paskaityti ne tik tautietė E. Sabaliauskaitė, bet ir toks sovietinių okupantų batlaižys Vytautas Zenkevičius, kuris Jungt. Tautose prisistatęs kaipo Lietuvos užsienių reikalų ministro pavaduotojas, atsakydamas JAV kongreso nariui E. J. Derwinskiui, kuris Jungtinėse Tautose paminėjo Lietuvos, Latvijos ir Estijos bei kitų sovietų pavergtų tautų okupaciją ir Soivetų Sąjungos vykdomą klasišką imperializmą, apibūdino nepriklausomą Lietuvą kaip atsilikusį žemės ūkio kraštą, kuriame pusę žemės valdė 600 žemvaldžių, o 70,000 smulkių valstiečių valdė kitą pusę... Skaitau toliau "Draugo" iškarpą... V. Zenkevičius tvirtino, kad 40% Lietuvos gyventojų buvo beraščiai, o pusė gyventojų neturėję darbo...

Išgyvenęs dabartinę sovietinę santvarką, jis teigė, kad Baltijos valstybių gyventojai patys pasirinko socialistinį kelią... Jis, žinoma, neminėjo, kad "sovietinė laisvė" buvo atnešta ant rusiškų tankų!... Jis neminėjo, kad dabartinė sovietinė okupacija pavertė buvusią nepriklausomą Lietuvą Sovietų Sąjungos kolonija, kur dar labiau yra prispausta kaip caro laikais!

Daugelis Jungtinių Tautų atstovų, o ypač iš tokios Tanzanijos, ar kitų, panašių, atsilikusių - neišsivysčiusių kraštų, galėjo pilnai patikėti šiam sovietinei marionetei.

Šio parsidavusio rusiškam komunizmui okupanto bernui ir jo šmeižtams, bei melams, manau, patikėtų, jeigu jo kalbą būtų girdėjusi, anksčiau paminėtoji tautietė E.S., o gal ir nemažas skaičius mūsų jaunimo, ypač iš tų, kurie Lietuvos nematę, nepažįsta komunizmo tikrovės, ar iš savo tėvelių mažai apie komunizmą yra girdėję.

Vartau iš sovietinės Lietuvos gautą propagandinį šlamštelį " Gimtasis kraštas", kuriame, grįžęs iš Jungtinių Tautų į Vilnių, V. Zenkevičius duoda ilgą pasikalbėjimą apie savo kelionę ir atstovavimą. Viso straipsnio, žinoma, neperrašysiu ir nekartosiu, bet beveik kiekviename sakinyje krinta akin melas, šmeižtas ir faktų iškreipimai. Daleiskime, kad ir tokia ištrauka:

"Yra dar ir atvirų Tarybų Lietuvos priešų, kurie skleidžia neapykantą, kuriems nesvarbu lietuvių tautos likimas, kurie ištikimai tarnauja svetimoms valstybėms ir už pinigus kovoja prieš savo tautą. Tokiems nusigyvenusiems politikams visiškai nerūpi Lietuva, o neapykanta socializmui tapo jų pagrindinė profesija iš kurios jie ir pelnosi."

Ar šie žodžiai negalima ir nereikia pritaikyti pačiam draugui "viceministrui" Zenkevičiui? Ar jis nėra Lietuvos nepriklausomybės, o tuo pačiu ir lietuvių tautos priešas? Ar jam svarbu lietuvių tautos likimas? Ar ne jis už pinigus tarnauja Lietuvos okupantui ir kovoja prieš savo tautą?

Daug klausimų galima būtų draugą - šmeižiką Zenkevičių užklausti, o į daugelį iš jų jis visai nesugebėtų atsakyti, ypač jeigu daiktai būtų vadinami tikraisiais vardais. Man neteko girdėti, kad Š. Amerikoje būtų lietuvių, kurie už svetimus pinigus kovotų prieš savo tautą, o yra iš pasišventimo ir be jokio atlyginimo dirbančių Lietuvos laisvės reikalui.

Ant mano stalo guli dar ir daugiau įdomių "Draugo" iškarpų, kurių kiekvieną panaudojant galima būtų po atskirą straipsnį parašyti.

Patinka man šis pats didžiausias ir, neabejotinai, pats geriausias mūsų dienraštis, nors aš įtariu, kad kaikurios žinios, naujienos, ar straipsniai yra perduodami skaitytojams šviesesnių vilčių nešančioje šviesoje,

o tai yra geras kelias ir pagirtina kryptis.

Nors ne iš mano kaltės, bet su "Draugo" gimdytojais praeityje man teko jau ne kartą laiškais "apsikapoti". Galutinai su "Draugu" santykius nutraukiau jau prieš keletą metų, kai jo gimdytojai atsisakė spausdinti mano vieną ilgoką korespondenciją. Parašiau po to "Draugo" redakcijon pranešdamas, kad jau daugiau nebedraugausime ir pranašavau jiems, kad naujo korespondento reikės "su žiburiu" pajieškoti...

Štai, dabar prieš mane guli ant stalo "Draugo" korespondencijos, liečiančios mūsų koloniją, iškarpa. Palyginu tą korespondenciją su mano rašyta ir atspausdinta "Tėviškės Žiburiuose" ir tai yra tikras nuorašas! Man visai negaila, kad "Draugas" mano korespondencijas nukopijuoja ar nusirašo, bet palinkėčiau, kad nusirašinėtų vertingesnes bei įdomesnes.

Norėčiau ta proga "Draugo" gimdytojams priminti labai tinkantį ir jau prieš kelioliką metų "Karyje" atspausdintą juoką, kai viena jauna lietuvaitė, apie Vendžiogalą, išėjo tarnauti pas lenkų šlėkteles, bet tuojau "kvitino", o savo mamos užklausta, kodėl ten nenorėjo dirbti, atsakiusi: "Visą laiką chleba, chleba "klebinėjo", o apie duonutę net ir nepaminėjo..."

Taip ir "Draugo" gimdytojai kažkodėl pačių įdomiausių apie mūsų koloniją korespondenciją net nepaminėjo. Kaip ten bebūtų, bet mano pranašystė "Draugo" redaktoriams išsipildė, o šio gražaus ir pačio didžiausio mūsų dienraščio prenumeratos, jeigu kada nors ir atsisakysiu, tai ne dėl kaikurių jo redaktorių nedraugiškumo ir neapykantos man, bet dėl netvarkingo paties laikraščio gavimo. Gauname "Draugą" 1-2 kartus per savaitę po keletą egzempliorių, kurių vėliau išėję dažnai aplenkia ankstyvesniuosius, o tai labai pykdo ir erzina daugelį mūsų tautiečių.

Pradedu vartyti ant stalo gulėjusį "Į Laisvę" (paskutinį 1970 m.) žurnaliuką, kuriame mano raudonu pieštuku pabraukta kaikas iš straipsnio "Kazys Veverskis", o tai yra ištrauka iš Vlado Ramojaus "Kritusiems už laisvę" II tomo. Paminėsiu tik būdingesnes bei ryškesnes šio, naujai keliamo, didvyrio paduotas biografijos ištraukas:

"Buvo įstojęs į Karo mokyklą, bet jos nebaigė. 1940 m. atvyko studijuoti į Vilniaus universitetą. Tų pačių metų rudenį grįžo į Vilnių, bet jau buvo apsisprendęs bėgti iš rusų pavergtos Lietuvos. Pabėgęs gyveno Berlyne. Į vokiečių okupuotą Lietuvą grįžo 1941 m. rugpiūčio mėn. Kovai prieš nacių okupaciją pogrindyje suorganizavo Lietuvos Laisvės Armiją. 1944 metų rudenį pasiliko Lietuvoje raudonosios armijos užnugaryje organizuoti kovos prieš naujus okupantus.

Veverskis jautė savyje mesianinę misiją. 'Jaučiu, Dievas šaukia mane gelbėti Lietuvą'... yra išsireiškęs Veverskis. Kaip ten bebūtų (kaikas iš jo šaipėsi), tačiau faktas lieka faktu, kad pokario partizaniniame judėjime LLA (Lietuvos Laisvės Armija) suvaidino vieną iš reikšmingiausiųjų vaidmenų. LLA pradžia buvo sunki, nes V., būdamas mažai žinomas žmogus, daug kur sutiko nepasitikėjimą ir abejingumą. Pradžioje jis rėmėsi savo draugais, vėliau įsijungė ir žemesnio laipsnio jaunesnių karininkų. Nors V. karininku nebuvo, tačiau buvęs tokiose sąlygose, kurios leido jam daugelį jų asemniškai pažinti. Tik žymiai vėliau, apie 1944 m., į LLA įsijungė žinomesnių asmenų ir aukštesnio laipsnio karių... Papildant šio LLArmijos kūrėjo ir vado charakteristiką, reikia pridėti, kad bet kokia neteisybė visada iššaukdavo jo aktyvią reakciją. Jo įsitikinimu, pasipriešinimas neteisybei išvedė jį iš Jurbarko gimnazijos. Išėjo ir iš Karo mokyklos, nes jam atrodė, kad karinės drausmės formom užmaskuojama daug neteisybės..."

Man jau seniai yra susidaręs įspūdis, kad kaikurie mūsų išeivijos rašytojai, o gal net ir kaikurios organizacijos, serga "didvyrių ieškojimo" liga. Gal ir reikia, ar reikės ateities Lietuvai ir Lietuvos istorijai tokių didvyrių, kaip save susideginęs čekų studentas Jan Palach, ar mūsiškis Simas Kudirka, ar tokių kaip Lietuvoje žuvę plk. ltn. Juozas Vitkus, kpt. Jonas Semaška, bet, mano nuomone, Vlado Ramojaus keliamas į padanges Kazys Veverskis tokiai rolei yra visai netinkamas.

Kiek man yra žinoma, tai 1944 m., prieš antrąją sovietinę Lietuvos okupaciją, tų lietuviškų "laisvės armijų" ar panašių organizacijų (įskaitant "vanagus" turėjome nemažiau kaip dabar Kanados Kvebeko provincijoje FLQ (Kvebeko išlaisvinimo fronto) celių... Visa tai buvo gerai ir gal reikalinga, tačiau kaip toks Kazys Veverskis, kuris, anot generolo Galvydžio-Bykausko "žmagus be kara maksla", visai nežinomas vyrukas, išmestas iš gimnazijos ir iš Karo mokyklos, galėjo pasidaryti Lieutvos Laisvės Armijos vadu? Kaip gi galėjo sekmingu Lietuvos Laisvės Armijos kūrėju ir vadu būti toks žmogelis, kuris pats nenorėjo drausmės pripažinti, o, kaip žinome, drausmė yra netik kariuomenės, bet ir kiekvienos organizacijos, ir net šeimos, pagrindas!

75

Netiesą kai kas skelbia, būk lietuviai tepagerbia savuosius veikėjus tik jiems jau mirus. Štai, Balzeko Lietuvių Kultūros muzėjus, giliu dėkingumu prisimindamas savosios tautos veikėjus/as, sulaukusius/as garbingo 75-rių metų amčiaus, kurių sąmoningumu, tėvynės meile, bei pasiaukojamu darbštumu, buvo pažadinta tauta ir padėta jai išsilaisvinti, bei atsikurti, o mes, tautos sūnūs ir dukros, tautiniai išlikome gyvi ir sąmoningi, — šių metų birželio mėn. 17 dieną, Jaunimo Centre ruošia viešą ir iškilmingą jų pagerbimą, su įvairia ir turininga programa.

Visi pagerbiami/os yra ryškiosios mūsų išeivijos tarpe asmenybės — tautos kultūros ugdytojai/os, kurių veikimo dirva buvo labai įvairi ir plati, o išeitas gyvenimo kelias — kietas ir dygliuotas, bet mielas ir kiekvienam doram lietuviui brangus ir sektinas.

Nuoširdaus įvertinimo bei dėkingumo jausmui pabrėžti, pagerbiamiesiems/oms bus įteikta kuklūs diplomai.

Pagerbiamieji asmenys, aplink kuriuos ir tremtyje sukasi didelis lietuviškos veiklos ratas, mūsų brangiam Jaunimui tebūna šviesiu pavyzdžiu, kaip reikia tarnauti savo kraštui ir tautai.

Į rengiamą Lietuvai nusipelnusiųjų asmenų pagerbimą, patriotiškoji mūsų visuomenė mielai bus laukiama gausiai atsilankant.

Konstantinas Petrauskas
muzėjaus kuratorius

Redaguoja —
š. P. Petrušaitis
1561 Holmes Ave.
Racine, Wisc.

TREMTIES TRIMITAS

LIETUVOS ŠAULIŲ SĄJUNGA APDOVANOJA SAVO LAIKRAŠTININKUS

Šiaurės Amerikoje Lietuvos Šaulių Sąjungos patriotinė-kultūrinė veikla darosi vis labiau pastebima ir reikšminga. Dar daugiau. Šaulių Sąjungos narių sąrašas vis ilgėja. Moterys ir vyrai—šauliai savo noru, savais pinigais, perkasi statute nustatyto pavyzdžio uniformas. Dažnai sumokama virš 100 dolerių. Šauliai atranda mecenatų, kurie naujai įsisteigusiom šaulių kuopom už savo pinigus perka gražias šilkines vėliavas. Šauliai puoselėja lietuvišką kultūrą. Ugdo nemirštamą meilę savo šaliai. Galimomis priemonėmis ir būdais kovoja už nepriklausomą ir demokratinę Lietuvą. Remia įvairius kultūrinius konkursus, remia knygų ir laikraščių leidimą. Ruošia įvairias meno parodas. Rengia vakarus su vaidinimais ir be jų. Didesnėse kolonijose šaulių neužmirštamos tautinės, istorinės šventės, jų sukaktys gražiai paminimos. Remiami chorai ir tautinių šokių ansambliai. Šaulių vardas dažnai užtinkamas mūsų spaudoje ir dažniausiai ten šaulys rodomas pavyzdžiu. Užtat ši, Lietuvoje turėjusi 60,000 narių pusiaukarinė organizacija, atsikūrusi Šiaurinėje Amerikoje, vis labiau auga ir bujoja. Šauliai palengvėle ima megzti ryšį su lietuvišku jaunimu. Tam yra įsteigti šaudymo sporto būreliai. Jaunuolius moko šaudyti 22 kalibro šautuvais patyrę, dažniausiai jau Amerikoje ar Kanadoje baigę šaudymo kursus instruktoriai. Jau peržengta 4,000 narių riba, ir vis matosi šviesėjančių ateities pragiedrulių.

*

Kodėl šauliams sekasi? Mat šauliškas prityrimas ir idejos yra parsinešta iš laisvosios Lietuvos. Šauliškoji dvasia todėl dar gyva ir svečioje šalyje, priverstinoje emigracijoje. Be to, šauliai, t.y. LŠST centro valdyba, labai rūpinasi spauda, remia radio valandėles. Žodžiu, šauliams lietuviškos propagandos varpo skambėjimas yra girdėtas ir prie širdies, kadangi tas skambėjimas yra lietuviškas, jis primena suvereninę Lietuvą, kurią pavergė raudonieji maskoliai.

Štai B. R. Jung byloja apie spaudą šiais žodžiais: "Jei sostai dreba, tai todėl, kad spauda juos puola. Jei ministerių kabinetai griūva, tai todėl, kad spauda išplėšė jiem pasitikėjimą ir žmonėse jie prarado autoritetą. Jei milionuose širdžių amžinoji tikėjimo šviesa yra išgesusi, tai todėl, kad tą ugnį spauda užgesino."

O gi, mūsų filosofas ir tėvynės mylėtojas St. Šalkauskis sako: "Žinokime, jog spausdintas tautos žodis yra tautos išraiška, pagal kurią yra vertinama visa tauta, ir jog ta išraiška kartu yra kasdieninis tautos penas, nuo kurio priklauso jos moralinė ir net fizinė sveikata. Teesie mums spausdintas žodis šventas ir tegul niekas nedrįsta jo netinkamai pareikšti be didelio atsakomybės jausmo."

*

Šaulių Sąjunga šiemet liepos mėn. 8-15 d. laikotarpyje ruošia jau III LŠST Kultūrinę savaitę Kennebunkport, Maine, lietuvių pranciškonų gražioje vasarvietėje, netoli Atlanto vandenyno.

Štai, II LŠST Kultūrinėje savaitėje buvo įvesta ir pas šaulius nauja tradicija, pagerbti ir apdovanoti iškiliuosius (nusipelnusius) šaulius laikraštininkus.

LŠST c.v. 1972 m. kovo 18 d. patvirtino naują Apdovanojimų komisiją (kadangi kiekviena komisija turi pareigą surasti tik 3 iškiliausius šaulius, laikraštininkus ir juos apdovanoti), senoji atsistatydino.

Šiemet paskirti komisijos nariai visi iš Los Angeles, Calif., būtent: Stasys Paltus, Algirdas Gustaitis ir Vaclovas Prižgintas. Šauliai norį pateikti tinkamų apdovanojimui kandidatų, turi rašyti Apdov. k-jos nariui Algirdui Gustaičiui šiuo adresu: 1207 N. Detroit Street, Los Angeles, Calif. 90460. Komisijai iš savo tarpo išsirinkus pirmininką, rašyti pirmininko adresu, kuris bus skubiai paskelbtas.

Be garbės pažymėjimų, bus įteiktos 3 piniginės premijos: I — 100 dol., II — 75 dol. ir III — 50 dol.

V. Mingėla

HOT SPRINGS ŠAULIAI NORS IR LĖTAI, BET KRUTA

"Laisvojoje Lietuvoje" skaitėme gražų straipsnį apie savanorį ir nuo senų laikų šaulį Juozą Grybauską. Jis, nors ir sulaukęs 70 metų amžiaus, vis dar yra šaulys, Hot Springs grandies, ir kitų organizacijų, sekretorius. Šaulių grandies pirmininkas Karolis Cicėnas. Jis nusiskundžia, kad šauliai norėjo paminėti kariuomenės 53 metų garbingą sukaktį, bet LB pirmininkas neparėmė šio sumanymo, tvirtindamas, kad "tiek kariuomenė, tiek šauliai pasitraukė iš laisvos Lietuvos be šūvio, kaip bailiai", todėl, jo manymu, neverta minėti.

Hot Springs m. šaulių grandyje šiuo metu sąrašuose įrašytos 8 pavardės. Sunku šiame kurortiniame, ligonių mieste išvystyti kokią platesnę veiklą, nes į šį miestą suvažiuoja senesnio amžiaus ligonys ir pensininkai. Iš gelmių trykštantis 143° karščio gydomasis vanduo, specialios vonios ir masažai labai padeda įvairiausių ligų atsikratyti, o ypač reumatinius skausmus sumažina, arba visiškai pašalina. Miestas beveik pragyvena iš arklių lenktynių ir medicinos pagrindais tvarkomų pirčių, į kurias gydytis suvažiuoja vis daugiau ir daugiau žmonių, ne tik iš Šiaurinės Amerikos, bet ir iš Europos ir kitur.

Šio miesto (39,000 gyv.) lietuvius aplankė kun. Kezys. Gaila tik, kad airių fašistinės dvasios prisigėręs vyskupas lietuvių neįsileido į bažnyčią, teko pasitenkinti maža privačia saliuke. Tuo tarpu, vietinis klebonas lietuviams yra palankus ir draugiškas. Melsdamasis, pagalvojau: savo laiku, pavergtame Vilniaus krašte, lenkai mus persekiojo, trukdė lietuviškai melstis bei mokytis, o čia airišiai.

Kun. Kezys po pamaldų rodė savo susuktą filmą — ateitininkų kongresą. Be to, suruošė savo meninių nuotraukų parodėlę. Tai retas mūsuose meninis atgaivys. Kultūrinių lietuviškų vertybių čia nedaug teturime. Jaunimo beveik iš viso nėra.

Kun. Kezys, sakydamas pamokslą,

apibūdino šv. Tėvo Pauliaus VI encikliką, kad kiekviena tautybės grupė, tikinti Dievą, gali melstis savo kalba ir bažnyčios kunigaikščiai — vyskupai privalo jiem padėti, o ne prieštarauti.

Visi pasidžiaugėme, kad kun. Kezys filmavo Stefaniją Rūkienę, kuri per stebuklą sugrįžo iš Sibiro. Sugrįžusi pas savo vyrą Kostą Rūką ir dukrą, ši Sibiro kankinė, sugebėjo parašyti savo atsiminimus (net 2 storulius tomus): "Vergijos kryžkeliuose" ir "Sugrįžimas į laisvę". I tomo autorės motto keliais žodžiais nusako išvežtųjų ir bolševikų sadistų kankinamųjų lietuvių skaudžią dalią, būtent: "Šiuos savo užrašus skiriu Sibire žuvusiems ir mirusiems lietuviams. Tai antkapis jų nežinomiems ar jau baigiantiems nykti kapams."

Hot Springs mieste yra 3 organizacijos: LB Apylinkė, LAS ir šaulių grandis. Visos jos pasižadėjo atliktą filmavimą paremti pinigais. Nutarta tam tikslui suruošti pikniką.

Kariui, Tremties Trimitui ir Šaulė Tremtyje redaktoriams ir jų bendradarbiams esu nuoširdžiai dėkingas. Tai geriausias žurnalas, iš visų Amerikoj spausdinamų. Esu juo labai patenkintas. **K.**

"KARYS" ŠIANDIENĄ PAVADUOJA "TRIMITĄ"

(š. Alg. Gustaičio pateiktos mintys: Kiekvienas šaulys privalo skaityti "Karį")

Kodėl? — todėl, kad **Karyje** yra įvesti nuolatiniai šaulių Sąjungos skyriai: "TREMTIES TRIMITAS" ir "ŠAULĖ TREMTYJE".

Šaulių Sąjungos veikla svečioje šalyje išplito. Šauliškoji kuopų grandinė ilgėja. Veikla, ypač kultūrine prasme, plinta. Ir šauliškasis balsas visoje Šiaurės Amerikoje vis labiau girdimas. Bet yra ir trūkumų. Viena iš jų — ne visi šauliai prenumeruojasi **Karį**. O turėtų! Bent 80% šaulių, kurie turi matančias akis ir moka skaityti, turėtų būti **Kario** prenumeratoriais ir skaitytojais. Būti šauliu ir neskaityti **Kario**, kuriame spausdinamas "Tremties Trimitas" ir "Šaulė Tremtyje" — laikytinas blogiu ir todėl rautinas su šaknimis iš šauliškojo gyvenimo.

Reikia LŠST c.v. tuo susirūpinti. Būtina tą neikiamą reiškinį naikinti. Daugiau propagandos: per spaudą, per vietines lietuvių radio valandas parodyti daugiau susirūpinimo tais šauliais. Reikia visais kanalais stengtis įtaigoti visus Šiaurės Amerikos organizuotus šaulius — šaulių vienetus, kuopas, būrius ir grandis ir jų vadovybes, kad **Karį** turi prenumeruotis kiekvienas šaulys. Yra žinių, kad kartais iš 80 šaulių kuopoje vos keli ar keliolika teskaito **Karį**! Toks reiškinys nedaro mum garbės.

Kiekviename šaulių kuopos susirinkime, o juo labiau, LŠST c.v. posėdžiuose šis klausimas turi turėti pirmaujančios reikšmės. **Kario** administracijoje lengva patikrinti, kurie šauliai skaito savo organą ir kurie — ne. Yra žinių, kad **Kario** redakcija, šaulių prenumeratorių šeimai augant, gali paskirti 10 **Kario** puslapių šauliams. Toks pasiūlymas turėtų būti priimtas su dėmesiu.

Gali atsirasti tam tikras skaičius neišsigalinčiųjų išsirašyti **Karį**. Tokiems teišrašo kuopos valdyba. Yra šaulių, kurie dėl regėjimo sutrikimų iš viso negali skaityti nei knygų, nei laikraščių. Aišku, tokius reikia palikti ramybėje...

Štai, gražiu pavyzdžiu byloja "Šaulė Tremtyje" redaktorės Stefanijos Kaunelienės, ne tik redakciniai darbai, bet ir prenumeratų rinkime ji neturi konkurentų visoje Šaulių Sąjungoje. Ją matome kiekviename šaulių susirinkime bekalbančią, įrodinėjančią **Kario** prenumeratos būtinumą. Jos ryžtas, bei tikėjimas, duoda gražių vaisių. Per vieną kuopos susirinkimą ji surinko apie 20 **Kario** prenumeratų! Bet ji tą darbą dirba nuolatos. Ir, reikia pasakyti, kad Moterų sekcijos šaulėms kažkodėl yra lengviau ar aukas, ar prenumeratas rinkti. Broliai šauliai, tokiais atvejais, yra atlaidesni.

Kasmet LŠST c.v. turėtų rengti prenumeratų rinkimo konkursą. Galima būtų laimėtojams, daugiausia surinkusiems prenumeratų, paskirti kelias pinigines premijas, o kitiem ir pažymėjimus išduoti.

Kad palengvinus sau darbą, kiekvienos kuopos valdyba turėtų pajusti reikalą kiekvienam naujai įstojančiam Sąjungon kandidatui, tuoj išrašyti **Karį**, jei kandidatas jo dar nebūtų išsirašęs. Kiekviena kuopa turėtų išsirinkti vieną šaulį, ar šaulę knygoms ir **Kariui** platinti bei prenumeruoti. Bandykime kalbinti ir ne šaulius užsiprenumeruoti **Karį**.

•

Steikime šaulių Jaunimo sekcijas

Turime uždegti kultūrinės šviesos žvakeles, kurių šviesą išvystų ir mūsų jaunimas. Bandykime steigti Jaunimo sekcijas. Jos galėtų veikti beveik savarankiškai. Dažnai jaunimas nesijaučia gerai vyresniųjų tarpe; jie vengia bendravimo. Jaunimas šiandien turi įvairių šio laikotarpio sunkumų, rūpesčių, problemų: tas viskas įsispraudė į jų sąmonę ir širdis svečioje šalyje augant, šios šalies mokyklose besimokant, svetima kalba bekalbant ir persiėmus svetimais papročiais. Jie Lietuvos nematę, kitaip žiūri į nepriklausomos Lietuvos ideją, į lietuviškumą, net ir į Šaulių Sąjungą. Reikia jaunimą pratinti, pradžioje, sportinio šaudymo (22 kalibro šautuvais) pratimais, o vėliau padėti jiem įsisteigti Jaunimo sekciją. Po truputį, palengvėle — jie įpras, o vėliau, atsiradus progai ar progoms — bandyti apšviesti Vlado Pūtvio ir nepriklausomos Lietuvos idejomis.

Tad, be "KARIO", "TREMTIES TRIMITO" ir be "ŠAULĖ TREMTYJE" nė žingsnio! **V. Mingėla**

•

ATITAISOME

Kario Nr. 3, 94 psl. V. Mingėlos korespondencijoje praleistas pakviestųjų į garbės prezidiumą Sąjungos pirm. Vincas Tamošiūnas. Nuotrauka, tame pat psl., daryta K. Sragausko.

ONAI PUTVINSKYTEI-TERCIJONIENEI

Lietuvos Šaulių Sąjungos Pirmūnei

mirus, jos seserims Sofijai Mantautienei, Emilijai Putvinskytei, jos dukroms Aldonai Rygelienei, Giedrei Kulpienei, sūnui Vincui ir jų šeimoms reiškiame gilią užuojautą.

J. DAUMANTO ŠAULIŲ KUOPA

Redaguoja S. KAUNELIENĖ, 531 W. Grand Blvd., Detroit, Mich. 48216

Gražina Tulauskaitė

MOTINA

Ne lelijos žiedas žydi —
Veidas motinos jaunos,
Kai ji supa vaiko vygę,
Supa ir žodžius dainos.
Kai jam veda tiesų kelią
Ligi tos didžios žvaigždės,
Saulė tvindo jos pirkelę
Vidury rudens nakties.
Laumės juostos stato tiltą,
Kad nuplauktų per marias,
Josios ašarų supiltas,
Kol tą žvaigždę susiras.
Į tą žvaigždę didžią, šviesią
Per audras ir per pusnis,
Ir per tyrus ves jį tiesiai
Jos daina ir jos širdis.

(Iš rinkinio "VAKARĖ BANGA")

"Šaulė Tremtyje" sveikina visas, Motinos Dieną švenčiančias, gyvąsias lietuves motinas. Kartu su jų vaikais, su gilia pagarba lenkia prieš jas galvą. Su ypatinga pagarba sveikina šaulių, karių ir partizanų motinas, nes jos išaugino sūnus, kurie didžiausias aukas sudėjo ant tėvynės aukuro. Linkime visoms, o ypač jaunoms motinoms, uždegti ir kurstyti savo vaikų širdelėse lietuviškumo ugnelę. Saugoti juos nuo visų, o labiausiai nuo nutautėjimo pavojų, išlaikyti jų sielas gyvenimo nuodais neapnuodytas. Įskiepyti juose gėrio ir grožio, teisės, teisingumo ir žmoniškumo troškimą. Nepalūžti gyvenimo ir rūpesčių naštos slegiamoms, bet sulaukti laisvės ryto, kad Motinos Dieną dar bent kartą galėtų atšvęsti laisvoje Lietuvoje, kur gegužės mėnuo yra toks žavus.

Gyvybės Davėja ir jos Saugotoja

Gegužės vienas sekmadienis, kai atgimusi gamta pasipuošia žaliu rūbu ir žiedais, o orą suvirpina giesmininkų paukštelių gaivalingos dainos, skiriamas motinoms pagerbti.

Nepriklausomoje Lietuvoje jau nuo 1929 metų motinoms buvo skiriamas pats gražiausias — pirmasis gegužės sekmadienis. Dar balandžio mėnesį pliki, pilki laukai, tarytum burtininko lazdele paliesti, gegužės pradžioje pasipuošdavo jauna žalia žolyte, medžiai — gležnais lapeliais, kaštonų alėjos — žiedų žvakėmis. Pašlaitėse ir pakriaušėse savo mėlynas akis atmerkdavo žibuoklės, į viršų stiebdavosi geltoni švento Petro rakteliai ir šviesiai melsvi neužmirštuolių žiedeliai. Svaigus žydinčių ievų kvapas kutendavo nosį, o ore mažieji giesmininkai motinų garbei traukdavo gražiausias melodijas.

Dainiai apdainavo motinas, poetai jų garbei sukūrė daugybę eilėraščių, rašytojai aprašė motinas didvyres, eilines motinas, turtingas ir neturtingas. Gražiausi Rafaelio ar kitų garsiųjų menininkų paveikslai dažnai vaizduoja motiną su kūdikiu ant rankų.

Motinos Dieną visi — dideli ir maži vaikai — su dovanėlėmis ir gėlių puokštelėmis rankose, su meile širdyse skubėdavo pas savo motinėles jų pasveikinti. Ir nušvisdavo kaip saulė motinų veidai. Paprasčiausios dovanėlės, kukliausios gėlytės joms atrodydavo gražiausios, nes jausdavo savo vaikų tyrą meilę.

Už ką ta meilė ir pagarba motinoms, už ką joms dovanos ir pirmieji žiedai, gražiausi eilėraščiai, dainos, įvairūs malonybiniai epitetai. Svarbiausia, už tai, kad motina yra gyvybės davėja. Gyvybė ta didžiausia ir brangiausia dovana, kurią motina duoda savo vaikui. Juk ar reikalingi turtai, gražūs automobiliai, prabangūs namai ir brangenybės mirusiam žmogui? Jei ne mūsų motulės ar galėtume šiandien džiaugtis gyvenimu, Dievo sukurtąja gmata. Klausytis gražiausių simfonijų. Keliauti po platųjį pasaulį, gėrėtis visu tuo kas gražu, kilnu. Todėl motinai ir skiriamas

GRANDINĖLĖS KONCERTUI PRAĖJUS

Po sėkmingų Grandinėlės pasirodymų Klevelande ir Čikagoje, po lietuviškų laikraščių skiltis užpildžiusių straipsnių apie jos skinamus laurus, visiškai naują programą, po gausybės nuotraukų, detroitiečiai nekantriai laukė Grandinėlės spektaklio. "Stasio Butkaus" kuopos valdyba ir veiklesnieji šauliai uoliai ieškojo programai sveikintojų, platino bilietus ir neretai būkštavo — ar pavyks, ar nebus nuostolių, ar užteks pajamų didelėms išlaidoms padengti. Rengėjams anksti talkon atėjo abi lietuviškosios radio valandėlės, kurios tikrai gražiai ir nuoširdžiai keletą savaičių garsino spektaklį. Redaktoriai radio bangomis supažindino klausytojus su programos turiniu, atskirų šokių kilmės vieta ir t.t. Rengėjai platino bilietus po pamaldų, parengimuose, privačiuose pobūviuose ir telefonu. Lėti detroitiečiai bilietų įsigyti per daug neskubėjo, nes juk bilietų kasoj esą gausią, kokių tik norėsią. Rengėjų nervinė įtampa padidėjo, nes ne vien nuostoliai gąsdino, bet ir mintis — kaip jausis vadovai ir šokėjai, jei po perpildytų salių Klevelande ir Čikagoje, čia 750 vietų auditorijoje bus tuščių kėdžių. Paskutinę savaitę, Sauliaus Šimoliūno pastangų dėka, ėmė garsinti ir amerikietiškoji radio stotis ir didžiausias Detroito dienraštis.

Gal rengėjų pastangos, vis girdimi raginimai, pasitaikiusi graži, saulėta diena, ar meilė lietuviškam šokiui pagaliau išjudino detroitiečius. Prieš antrą valandą atidarius kasą, pasidarė aišku, kad bilietų pritruks. Iš visų kampų buvo atgabenta ir pristatyta kėdžių. Gal ne vienas detroitietis, kuriam pakartotinai buvo siūlomi bilietai, suprato, kad vis dėlto geriau būtų buvę bilietus įsigyti iš anksto. Nesmagu buvo daugeliui atsakyti, gal ir reikėjo po trečios valandos nei vieno į salę nebeleisti, tačiau rengėjai suleido visus — su bilietais ir be jų, nes norėjo, kad kuo daugiau žmonių galėtų pasidžiaugti naujais šokiais, naujais, jaunais šokėjais ir išgirsti Grandinėlės orkestrą.

Prasidėjo dviejų valandų, su vos 15 minučių pertrauka, ištisinė programa. Kaip kaleidoskope mirgėjo grakščios poros, solistai, gražios mergaitės ir pats vadovas, miklusis Liudas Sagys. Įvairiomis spalvomis švietė naujutėliai tautiniai drabužiai, ausis lepino septynių asmenų orkestras. Ir pasieniuose stovintieji, ir patogiose kėdėse sėdintieji savo pasitenkinimą ir įvertinimą reiškė karštomis katutėmis. Patys rengėjai ir programai įpusėjus jaudinosi, nes pasieniuose stovėjo daug iš anksto bilietus įsigijusių, kadangi per paskutinį pusvalandį užplūdus miniai, nei jauni tvarkdariai, nei rengėjai nebegalėjo suspėti visiems vietas nurodyti, visų bilietus patikrinti. Tačiau programos sužavėti žiūrovai nekoliojo nei rengėjų, nei tvarkdarių, nes matė, kad jie visi ramstė sienas, arba glaudėsi ten kur galėjo. Koliojo tik tie, kurie atvažiavo jau spektakliui prasidėjus, nes amerikietiškasis dienraštis vienam savo numeryje padarė klaidą ir spektaklio pradžią klaidingai paskelbė. Sako, daugelis neberado vietos didžiulėse mašinoms statyti aikštėse, todėl vėlino.

Žiūrovams vieni šokiai daugiau, kiti mažiau patiko, bet šokis su juostomis ir visų šokėjų šokamas suktinis užbūrė visus žiūrovus ir įsiaudrinusi publika ėmė katutėmis akompanuoti orkestrui. Svetimtaučiams, o ypač jaunimui, labai patiko muzika. Daugelis gailėjosi, kad neatsinešė rekordavimo aparatų.

Suprantama, kad po tokios gyvos programos, nors ir norėjosi, kad šokėjai dar ir dar šoktų, tačiau viskas turi pabaigą; pasibaigus suktiniui jaunos šaulės įnešė į sceną didžiulį raudonų rožių krepšį, o šaulys Robertas Selenis padėkojo kuopos vardu grandinėlei už suteiktas džiaugsmo valandas ir pakvietė, kad ir šeštą kartą atvyktų į Detroitą, nes tada bus pasamdyta dar didesnė salė.

Išsiskirsčius publikai, persirengus šokėjams ir vadovams, kuopos p-kas, kaikurie valdybos nariai, grupė Detroito jaunimo ir visa Grandinėlė su savo talkininkais susirinko švedų restorano, atskirame kambaryje, vakarienės. Jaunimas lieka jaunimu. Nors ir pervargę — juokavo, dalinosi įspūdžiais, aštuonioliktąjį gimtadienį atšventusiam Arūnui Aželiui sugiedojo Ilgiausių Metų, Mildai Jokubaitytei-Sandargienei išspaudė ašaras daina "Oi, sudieu, sudieu" ir atrodė, kad nei kelionė namo, nei daugelį laukiantieji egzaminai nekėlė jokio rūpesčio.

Po LŠST pirmininko sveikinimų ir padėkos žodžių, Grandinėlės vadovo Liudo Sagio ir kitų kalbų, šokėjų vardu padėkojo Onutė Kliorytė. Jos kalba sužavėjo ne vien mane, bet ir vi-

---

gražiausias sekmadienis, kada visa atgijusi gamta pulsuoja gyvybe.

Bet motina ne vien gyvybės davėja, ji jos saugotoja. Mažytį, bejėgį kūdikį ji saugo dieną, naktį. Jį maitina, šildo, savo meile jį supa, reikalui esant jį gina, neretai už jį ir savo gyvybę paaukoja. Todėl pavojaus valandoj kovos lauke gan dažnai užsigrūdinę kariai kartoja žodį "mama", iš jo jie semiasi jėgų.

Motina taip pat savo vaikų auklėtoja, jų mokytoja. Daugiausia laiko praleisdama su savo kūdikiu, ji su juo kalbasi, jam daineles dainuoja, jį migdo lopšine, moko jį tarti pirmuosius žodžius. Kiek paūgėjusį moko maldų, dėti kryžiaus ženklą, duoda moralinį pagrindą, skiepija gėrio ir grožio daigelius. Ar ji būtų mokyta, ar ir visai bemokslė, tačiau, savo vaikui ji geriausia mokytoja, nes jos intuicija jai pasako kokiais žodžiais kreiptis į savo vaiką; jos meilė jam yra jos geriausias vadovas. Darbus dirbdama motina moko dirbti ir savo vaikus, savo nuoširdžiais pamokymais saugo juos, kad nepaklystų gyvenimo klystkeliuose. Išleidusi vaikus į savarankišką gyvenimą, ji tačiau ir toliau jais rūpinasi. Jos ir suaugę, subrendę vaikai lieka jai tokie pat brangūs, kaip ir tada kada jie krykštė lopšeliuose.

Laimingi tie, kurių mamytės dar gyvos, kurias jie gali pasveikinti Motinos Dieną, gali joms padėkoti už gyvybę, globą ir jų meilę. Motinai mirus pasaulis lieka daug skurdesnis, tuštesnis, nes nebėra Tos, kurios meilė vaikui tokia tyra, didelė ir be jokių išskaičiavimų, jokių reikalavimų. Todėl tie, kurių motulės ilsisi arti ir jų kapus gali aplankyti, gėlėmis papuošti, savo ašaromis palaistyti, skubės tą dieną į kapines. Bet tie, kurių motulės ilsisi tėviškės kapinėse, arba šaltojo Sibiro taigose, ar kituose kraštuose, negalės net jų kapo papuošti ir tik maldoje ieškos suraminimo, paguodos, tik mintyse kartos tą brangų žodį — MAMA.

Po Grandinėlės spektaklio Detroite scenoje sustoję šokėjai su vadovu Liudu Sagiu viduryje. K. Sragausko nuotrauka

sus. Jos žodžiai plaukė taip laisvai, sakiniai buvo tokie taisyklingi, tartis tokia gryna, lyg ne Amerikoje, bet nepriklausomoje Lietuvoje ji būtų užaugusi. Ar tai jos tėvų (girdėjau, kad visi Kliorių vaikai labai gabūs), ar mokytojų, ar jos pačios nuopelnas — nežinau. Greičiausiai prisidėjo visi. Viena tik aišku, kad didelė to nuopelno dalis priklauso Grandinėlės vadovams. Suburti ir išlaikyti drausmingą tokį didelį jaunimo būrį ne kiekvienas sugeba. Įskiepiję tam jaunimui meilę lietuviškam šokiui, sugebėdami jį du kart per savaitę sukviesti repeticijoms, mokėdami tą jaunimą patraukti — jie tuo pačiu išlaiko jį lietuvišką, nes šokėjai ir scenoj ir valgykloj ir savo tarpe kalbėjosi tik lietuviškai, lietuviškai ir dainavo. Pagarba ir vadovams ir jaunimui!

Dalis spektaklio žiūrovų buvo kitataučiai, tautinių šokių mėgėjai, ar ir patys šokėjai. Iš programų jie susipažino su atskirais šokiais, jų kilme ir turiniu, todėl įdomu buvo išgirsti jų nuomonę. Užklaustieji tvirtino, kad Grandinėlės šokėjai esą profesionalai, kad jie su didžiausiu malonumu juos sekė ir jais gėrėjosi. Daugelis lietuviškus šokius buvo anksčiau matę, šokamus Detroito grakščiosios Šilainės, ar toje pačioje salėje čiurlioniečių, bet tokią ištisinę šokių pynę matė pirmą kartą. Kiti, dėkodami už garbės bilietus, išreiškė viltį, kad kol bus tokio gražaus ir drausmingo jaunimo, kuris laisvalaikius skiria savo protėvių dvasinei kultūrai puoselėti, o ne maištauti, Amerika nežus. Jie visi pareiškė, kad sekantį kartą, kai šoks Grandinėlė, jie patys nusipirks bilietus, nes penkinė į tokį spektaklį, tai toks menkas mokestis, kad jie su malonumu apsimokės.

Į Gandinėlės koncertą atsilankė daug detroitiečių, bet daug buvo svečių ir iš tolimesnių vietovių: Grand Rapids, Flint, Battle Creek ir net iš Los Angeles. Iš Kanados net kelios poros specialiai atvažiavo iš Toronto, Londono, žinoma, ir iš kaimyninio Vindzoro.

Iš Battle Creek atvažiavęs havajietis daktaras, su savo itale žmona, karštai dėkojo už pakvietimą jų į spektaklį. Jo žmona atsiuntė padėkos laišką ir prašymą, nepamiršti jų ir ateity, kai tik kas nors panašaus bus. Nepatingėti jiems parašyti, o jie atvažiuoti tikrai nepatingės. Jie ne tik patys dalyvavo, bet atsivedė ir viešnią, su kuria jie yra šokę tautinius šokius Beliajaus tautinių šokių grupėje Denvere, Colorado.

Vertinant koncertą įvairiais atžvilgiais, prisimenant kaikuriuos nesklandumus, norėtųsi, kad ateityje į darbą įsijungtų visos sesės ir visi broliai. Ieškoti sveikintojų, platinti bilietus, įkyrėti kitiems — nėra malonumas nė vienam. Jei visi kuopos nariai būtų įsijungę, ne tik nusipirkę bilietus, bet ir jais aprūpinę savo artimųjų ratelį, jei būtų suradę bent po vieną sveikintoją, nebūtų reikėję persitempti mažai grupelei. Juk daugelio rankų keliama ir sunkiausia našta nesunki, juk, kai du stos, visados daugiau padarys. Jei visi dirbsime, sekantį koncertą galėsim suruošti jau nebe Crestwood, bet Fordo ar Cobo auditorijoje.

Pernai suruoštas abiejų Detroito kuopų, labai nusisekęs, Čiurlionio koncertas, šiemet jau vienos "Stasio Butkaus" kuopos spektaklis, parodo, kad šauliai Detroite yra viena iš gyviausių judriausių ir pajėgiausių organizacijų. Jų įnašas į Detroito kultūrinį gyvenimą yra labai svarus.

IŠ MŪSŲ VEIKLOS

"Stasio Butkaus" kuopos Moterų sekcija ruošiasi visos sąjungos Moterų vėliavos šventinimui. Kadangi vėliavos mecenatė buvo šios kuopos sesė a.a. Stasė Pranėnienė, todėl ir tenka "Stasio Butkaus" kuopos sesėms būti tos iškilmingos šventės šeimininkėmis. Jos lauks ir kitų kuopų sesių ir brolių į tas iškilmes. Sekcijos vadovė Bronė Selenienė rūpinasi rasti pavasarinei kuopos gegužinei tinkamą vietą. Pernai labai pavykusi gegužinė papildė iždą, tuo davė galimybės pasiųsti daugiau siuntinių į Suvalkų Trikampį ir paskirti aukų jaunimui, spaudai ir radio valandėlėms. Abiejų kuopų užpirktasis sklypas prie Dainavos dar nesutvarkytas ir išvažiavimui netinka, todėl dar neaišku kur ir kada gegužinė įvyks.

S-gos Moterų vadovė, sesė Kunigunda Kodatienė, prieš Velykas sugrįžo iš saulėtos Floridos į Mičiganą.

Iš Hot Springs Arkansas sugrįžo broliai Juozas Augaitis ir Jonas Butkus. Brolis J. Butkus, praleidęs vasarą Detroite, žada galutinai apsigyventi Hot Springs. Sveiki sugrįžę!

Savo namuose Flinte, po sekmingos operacijos, sveiksta brolis, rašytojas Balys Gražulis. Linkime stiprios sveikatos!

Balandžio 15 dieną Montrealy buvo iškilmingai pašventinta jūros šaulių "Nerijos" kuopos vėliava. Iškilmėse dalyvavo jūros šaulių vadovas ir "Švyturio" kuopos p-kas Mykolas Vitkus, su keliais broliais, "Švyturio" kuopos Moterų vadovė Vera Kulbokienė su keliomis sesėmis, S-gos vicepirmininkas Karolis Milkovaitis iš Čikagos, III šaulių Kultūrinės savaitės organizatorius ir vadovas Juojas Stašaitis iš Bostono, Albertas Mateika, "Dr. Vinco Kudirkos" kuopos p-kas, iš Vusterio, Montrealio ir kitų Kanados vietovių šauliai. Linkime, kad naujai pašventintoji vėliava netolimoje ateity suplėvesuotų laisvame Klaipėdos uoste. Gero vėjo, sesės ir broliai, "Nerijos" kp. šauliai!

Balandžio 16 d., kelių sesių ir brolių iniciatyva, buvo suruošta staigmena s-gos pirmininkui broliui Vincui Tamošiūnui. Neseniai jis persikraustė į naują butą, į fotokorespondento brolio Kazimiero Sragausko namus. Pradėjusios sąmokslą sesės telefonais sukvietė jo buvusius kaimynus, bičiulius ir naujus kaimynus į jo naująjį butą. Kol jis posėdžiavo Lietuvių Namuose, dalyvavo audiencijoje pas monsinjorą ir žurnalistą H. A. Maino, sesės spėjo paruošti stalus ir kada nieko nenujausdamas pirmininkas grįžo, labai nustebo. Nuotaika, lenktyniaujant aukštaičiams su žemaičiais savo jumoru, buvo labai pakili ir netruko prabėgti vakaras. Pirmininko svečių kambario langas netrukus pasipuoš gražiomis Lietuvoje austomis draperijomis. Žinant koks didelis lietuviškų dirbinių mėgėjas yra S-gos pirmininkas, tai buvo jam tinkamiausia dovana. Darbingų ir laimingų dienų naujame bute!

Balandžio 22 d. Lietuvių Namuose įvyko "Švyturio" kuopos ruošiamas Linksmavakaris su konkursiniais šokiais. Susirinko šimtinė šokių entuziastų. Vertinimo komisiją sudarė Lidija Mingėlienė, Vladas Selenis ir Marius Sajus. Veikė ir laimėjimų stalas. Firmąsias vietas už valsą laimėjo švyturiečiai Jonas Acas ir Ada Telyčienienė, už tango — švyturiečiai Nelė ir Klemensas Urbšaičiai. Į kasos iždą įplaukė naujų pajamų.

"Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo" kuopa Hamiltone, gegužės 7 d. švenčia kuopos gyvavimo penkmetį. Numatyta įvairi ir įdomi programa. Šventėje dalyvaus kaimynės kuopos, CV atstovai, įvairių organizacijų atstovai ir hamiltoniečiai. "DLK Algirdo" kuopos p-kui, valdybai ir visoms sesėms ir broliams linkime dešimtmetį švęsti nebe Hamiltone, bet laisvoje Lietuvoje. O kol Lietuvoje dar viešpatauja okupantas — ruoštis ir ruošti jaunuosius šaulius žygiui į Lietuvą. Darbingų ir sėkmingų metų "DLK Algirdo" kuopai!

Čikagos "Vytauto Didžiojo" šaulių kp. Moterų sekcijos vadovė ir narė tiekimo reikalams Centro valdyboje, **Stasė Cecevičienė**, rašo: Vyčių salėje suruoštas Vasario 16 minėjimas labai gražiai pavyko. Prisirinko pilnutėlė salė, apie 250 žmonių. Sesės šaulės visus atvykusius pasitiko ir papuošė tautiniais kaspinėliais. Vyko graži programa. Nevienas atsilankiusių ir ašaras nubraukė. Po minėjimo uniformuotos šaulės visus pavaišino kavute ir užkandžiais. Salė buvo išpuošta lietuviškomis spalvomis, girdėjosi atsi-

(perkelta į virš 3 psl.)

Viešnios ir svečiai sąjungos p-ko Vinco Tamošiūno (sėdi, 3-čias iš k.) naujame bute. K. Sragausko nuotrauka

— Šiandieniniais duomenimis, švedų pradinis, trijų dienų mobilizacinis pajėgumas siekia apie ¾ **milijono vyrų**, sudėtyje 30 sausumos jėgų brigadų, priedo 600 kautynių lėktuvų ir 110 karo laivų. Sausumos jėgų brigadą sudarytų apie 6,000 vyrų. Be to, teritoriniai (arba vietiniai) daliniai sudarytų apie 100 batalionų ir 400 atskirų kuopų.

Sausumos jėgų brigados būtų pėstininkų, šarvuočių ir "Norrland" tipo — aprūpintos šarvuočiais-amfibijom, pastarosios skirtos išimtinai veiksmams šiaurinėje Švedijos dalyje. Vienos brigados frontinis gynybos ruožas būtų tarp 5 ir 20 mylių.

Švedų diviziją sudarytų apie 15,000 vyrų — dvi brigados, su papildomais 155 mm motorizuotos artilerijos daliniais, radaru valdomų 57 ir 40 mm priešlėktuvinių dalinių, lengvų žvalgybos lėktuvų ir helikopterių.

Mobilizuotų vyrų amžius — tarp 18 ir47 metų. Taikos meto karinė tarnyba užtrunka 10 mėnesių, atsargoje — 4 metai su metiniais 3 savaičių apmokymais. Karininkų parengimas trunka ilgiau.

Švedų taikos meto kariuomenę sudaro 37,000 vyrų ir 18,000 karininkų, plius 100,000 rezervo vyrų, kurių apmokymą praveda būtinos tarnybos karininkai.

— Danai numato savo 13,000 vyrų **kariuomenę sumažinti** iki 7,000, taip pat — sumažinant aviacijos ir laivyno dalinius. Danai, iš 5 milionų gyventojų, mano, galėtų sumobilizuoti 70,000 vyrų armiją. Krašto gynyba numatoma bazuoti teritorine sistema (vietinės kariuomenės).

— Amerikiečiai, tankams M60A1, M60A1E2 ir M551 Sheridan, ginkluotiems 155 mm pabūklais, pagerino taikymo įrengimus, kurių pagalba tanko pabūklas nukreiptas taikinio kryptimi, trumpam akimirksnyje, galės paleisti užtikrintą šūvį, nes, kaip jau galima pastebėti, amerikiečių tankai ir tankų naikintojai daugumoje yra ginkluoti sunkaus kalibro patrankomis, tuo pačiu, šaudmenų kiekis vežiojamas tanke yra ribotas.

Taikymo įrengimo principas — "laser" spindulys nukreiptas link taikinio, atsimušęs grįžta taikymo aparatan 300,000 km per sekundę greičiu, perduodamas atatinkamomis bangomis taikymo įrengimams atstumą link taikinio, judėjimo greitį, reliatyvią judėsio kryptį, vėjo greitį ir kryptį, jo stiprumą, oro temperatūrą. Mėnėto spindulio dėka, pabūklas automatiškai nuolatos būna nutaikytas iki tanko vadas, arba taikytojas paspaudžia ugnies mygtuką. Bandymų metu atsiekta šimtaprocentiniai kliudymai iš įvairiausių padėčių.

— Amerikietis dr. W. B. Gault, Harvardo medicinos mokyklos psichiatrinio skyriaus vedėjas, praleido dvejus metus Vietname, tikslu išstudijuoti amerikiečių karių psichologiją **džiunglių kautynėse**, ir specialiai išsiaiškinti, kada prasideda žudymas apibrėžtas įstatymų ribose.

Jauni vyrai (19-20 m. amžiaus) patekę į kautynių lauką (Vietname) tiesiai iš taikaus gyvenimo ir pastatyti prieš faktą "žudyk, arba būsi žudomas" yra išmušami iš naturalios pusiausvyros, nes susiduria su skirtingomis sąlygomis, negu buvo ruošiami poligonuose. Dr. Gault sako, kad beprasmis žudymas, kaip pav. įvykęs My Lai, kyla iš naturalios baimės, kuri atsiranda dėl neįprastų sąlygų, sukurtų politinių ar vietos aplinkybių, kurių yra išskirtiniausia, kad priešas sutinkamas bet kurioje vietoje, bet kokiame pavidale ir to pasėkoje kyla nuolatinė baimė, gyvenant nuolatiniame pavojuje, įžvelgiant priešą kiekviename sutiktame asmenyje, nežiūrint ar tai vyras, moteris, vaikas ar tai senis. Amerikietis karys Vietname kiekviename žingsnyje sutinka priešą ginklą paslėpusio civilio pavidale, bet kurio amžiaus ar lyties; jie dėsto minas, rengia pasalas, padeda vietkongiečiams, vykdo stovyklų viduje užpuolimus ir pan. Toks, nuolatinėje įtampoje kylantis įtarinėjimas, kiekvienoje situacijoje galimo priešo, ar jo spąstų, nors jie ir nematomi, išugdo spontaniškus veiksmus — išlyginti skriaudai, padarytai pasalų būdu, karo daliniui, jo kovos draugams ir jam pačiam. Amerikietis karys pasijunta apgaudinėjamas, nes priešas nekovoja tomis pačiomis priemonėmis ir sąlygomis — čia turima galvoje išorė, uniforma, lytis, amžius.

Pagal dr. Gault, amerikiečio kario savijauta vietkongiečiui, būtų panaši kaip kiekvieno iš mūsų būtų marsiečiui, arba kokiam nors kitam tvariniui, iš kitos planetos. Pagaliau, karys neturi karo atsakomybės jausmo, nes jis nežino kodėl jis turi kariauti, kadangi veiksmai kautynėse nesiderina su poligone vykdytu apmokymu, o svarbiausiai, visiems žinoma, kad Vietname karo veiksmai nesiekia lemiamo smūgio, vedančio į galutiną rezultatą. Todėl iškyla jausmas, kad tik kuriuo nors būdu išeit iš kautynių gyvam. Jis kaltina valstybės valdžią ir karinę vadovybę, kad kovotojas pastatomas į aplinkybes žudyti, arba būti žudomu. Todėl dr. Gault ir My Lai įvykį vadina psichopatų, nenormalių kovotojų veiksmu, kuriam pagrindo davė išskirtinai nenormalios karo sąlygos.

— Šiais metais Vakarų Vokietijoje mirė **gen. F. Halderis**, buvęs 1938-42 m. vokiečių gen. štabo viršininkas, kuris paruošė Hitlerio invazijoms karo planus. Dėl nesutarimų su Hitleriu, buvo iš pareigų atleistas. Po 1944 liepos mėn. 20 d. nepavykusio atentato prieš Hitlerį, buvo įtartas ir su visa šeima patalpintas koncentracijos stovyklon. Po karo rašė karo istorijos studijas.

— Amerikiečiai Vietname sekmingai naudoja žemo skridimo žvalgymui **dvivietį sklandytuvą** su pritaikytu mažo apsisukimų skaičiaus motoru ir trimenčiu mediniu propeleriu. Toks lėktuvas labai paslankus ore ir nekelia didelio triukšmo.

— Iranas ir Olandija perka iš amerikiečių prieštankines **TOW raketas**, kuriomis ginkluos šarvuotus pėstininkų dalinius. TOW prieštankinė raketa laidoma vieno kovotojo iš vamzdžio. Šiuo metu ja yra ginkluota amerikiečių armija.

Patys amerikiečiai šiuo metu bando naują 30-ties svarų prieštankinę raketą, laidomą vieno kovotojo, kuri yra pakankamai pajėgi išvesti iš rikiuotės bet kokio dydžio tankus. Taiklumu ir tolinaša praneša visas iki šiol žinomas raketas.

— Parengiamajam **atsargos karininkų kurse** (ROTC) Amerikos universitetuose, paskutiniu metu lankytojų skaičius padidėjo. Tokius kursus turi apie 280 Amerikos universitetų; programą ir apmokymą kontroliuoja tiesioginiai armija. Kursas tęsiasi universitete ketverius metus. Duodamos stipendijos iki $6,500 — ketu-

riems metams. Studentas baigęs kursą gauna leitenanto laipsnį ir turi atitarnauti dvejus metus kariuomenėje ir ketverius metus išbūti rezerve.

— Specialistai amerikiečiai pagamino **bombų laidymo aparatą**, kuris nuveda lėktuvą link taikinio ir paleidžia bombas atatinkamu laiku įvedant oro pataisas, nematant taikinio. Tai įvykdyti, reikalinga turėti oro nuotrauką skrendamo kelio ir taikinio. Veidrodiniu principu, televizijos kamera skridimo taikinio link metu, derina fotografijos ir vietos kontūrus, perduodama reikiamus signalus valdymo instrumentams, kurie veda lėktuvą link taikinio. Bombų taikymo ir paleidimo instrumentai reikiamoje vietoje paleidžia bombas. Bandymų pasekmės labai geros.

— 1972 m. **pasaulinis karinis biudžetas** siekia $212 bilionų arba viršija 76% 1960-1970 metų dešimtmečio laikotarpyje bet kurį metinį biudžetą; šio laikotarpio pasaulinis karinis biudžetas yra aukščiausias žinomas istorijoje ir šiais metais — didesnis trimis ketvirtadaliais už bet kada buvusį. Pasaulinis karinis biudžetas normaliai sunaudoja 7% visos gamybos. Ad bellum pace parati.

— **Jugoslavijos** 1972 metų karinis biudžetas yra $1.42 biliono arba 11.2% visų krašto pajamų ir 23.5% didesnis už 1970 metų. Pagal jugoslavų šaltinius, kariniams reikalams skiriama daugiau pinigų, nes reikalauja krašto gynybos sąlygos ir dalina infliacija.

— Šiuo metu **Kinijos pasienyje** ties Sinkiango provincija rusai laiko 1000 km plote, 49 tankų ir motorizuotų pėstininkų divizijas, su 75,000 pasienio apsaugos vyrų ir 5,000 kovos lėktuvų. Rinktinės vadovietė yra Alma Alta. 80 divizijų laikoma Rusijos teritorijoje ir okupuotuose kraštuose su 2 divizijom Lenkijoje, 20 — Rytų Vokietijoje, 5 — Čekoslovakijoje, 4 — Vengrijoje.

— "... dar ne laikas užverst **karinės istorijos** knygas, nes dabarties patyrimai rodo, kad ir naujos idėjos tebetarpsta pagal nusistovėjusius karybos dėsnius. Negalima pamiršt, kad istoriją kuria tos tautos kurios laimi karus." (V. Kirchner — War Studies)

— "... karys neša neįsivaizduojamai didelę **atsakomybę** prieš visą kraštą kuriam jis priklauso ir prieš patį save. Jis privalo būti teisus pats sau, atlikdamas karinę prievolę ir krašto gynybos uždavinius atsidavusiai ir drąsiai, karine prasme. Karys paneigęs karinę dvasią, pirmoje eilėje, sunaikina pats save ir galutinai — visą kraštą." (Huntington — The Soldier and the State)

— II Pas. karas baigėsi 1945 m. gegužės mėn. pradžioje, gi 1946 m. pradžioje, amerikiečiai įsteigė **SAC** (Strategic Air Command), tikslu turėti 24 valandas parengtus bombardavimui bombonešius ore, su branduolinės energijos užtaisų bombomis. Tuo metu tik amerikiečiai turėjo tos rūšies ginklus, todėl ir tikėjosi galėsią kontroliuoti pasaulinius konfliktus. Vystantis technologijai, susidarė sudėtingesnis derinimas visų strateginių elementų ir priemonių — tarpkontinentinės raketos, žemės rutulio sekimo tinklas, vadovavimas visame žemės rutulyje išdėstytų bazių, žemės satelitų sekimo ir ryšio tinklas ir kt., todėl nustatyti uždavinius ir apjungti visus veiksmus ir vadovavimą, 1960 m. rugpiūčio mėnesį buvo įsteigta **JSTPS** (Joint Stretegic Target Planning Staff). Jo įsteigėju laikomas tuo metu buvęs gynybos sekretorius S. Gates. JSTPS buvo patalpinta vyriausioje SAC vadovietėje, kad galėtų tiesioginiai naudotis informacinėmis žiniomis ir technikinėmis priemonėmis. Šiuo metu JSTPS štabą sudaro apie 300 asmenų, vadovaujant vice admirolui K. L. Lee.

— 1971 m. rugpiūčio mėn. **japonai** pirmą kartą po II Pas. karo vykdė platesnio masto manevrus, dalyvaujant apie 10,000 vyrų, 100 helikopterių ir apie 2,000 šarvuočių. Šiuo metu japonai skiria ginkluotoms jėgoms apie 7% viso krašto biudžeto. 1972 metams buvo numatyta 200,000 vyrų su 1,200 kovos lėktuvų ir apie pusė milijono tonų karinio laivyno. Ginklus ir priemones japonai pasigamina patys.

— Amerikiečių spaudos duomenimis, nuo 1971 metų iki šiol, Vietnamo ribotame kare **žuvusių** kovotojų priskaitoma virš vieno milijono; iš jų apie 46,000 amerikiečių, 160,000 pietų vietnamiečių ir apie 820,000 komunistų.

— Šiaurės Vietnamui pradėjus pavasario puolimą, pasirodė gausiai rusų gamybos tankų T-34 ir T-54, kurie turi svarbios įtakos puolimo pasisekimui. Gegužės pradžioje amerikiečiai skubos keliu išsiuntė savo geriausias prieštankines raketas TOW, kurios apie pusantro kilometro atstume pramuša storiausius, iki šiol žinomus, tankų šarvus. Minimas raketas naudos žemės jėgos ir tam specialiai pritaikyti helikopteriai.

Vakarų Vokietijos šiaurės-rytų sienos gynyba

Vakarų Vokietijos šiaurės-rytų siena, tarp Liubeko ir Passau, eina atvira vietove, be gamtinių kliūčių ir esant nūdieninei būklei, ištikus reikalui, šios sienos gynyba būtų svarbi ne vien vokiečiams, bet visam Vakarų pasauliui. Samprotavimai apie jos gynimą įdomūs yra ir mums, nes čia klausimas turi būt sprendžiamas kaip apsiginkluoti nuo stipresnio priešo puolimo neįtvirtintoje vietovėje.

Vokiečių karinis žurnalas "Wehr und Wirtschaft", 1971 m. liepos-rugpiūčio mėn. Ferdinand Otto Miksche straipsnyje "Mobility-Kill in der Grenz-Verteidigung. Ist der Panzer tot?", apžvelgia atviro ruožo prieštankinės gynybos galimybes. Šiaurės-rytinė Vakarų Vokietijos siena, skirianti Varšuvos pakto sąjungininkus, nusitęsia apie 1000 kilometrų. Ruožas apie 90 kilometrų gilumos, nuo rusų okupuotos Rytinės Vokietijos sienos, sudaro 40% viso Vakarų Vokietijos ploto, kuriame yra apgyventa 30% visų gyventojų ir kuris turi ketvirtį visos pramonės. Ši 90 km pločio juosta ir sudarytų pagrindinį gynybos ruožą, kuriam ginti vokiečiai šiuo metu turi 12 divizijų ir tiek pat amerikiečių okupacinių jėgų, su 5000 tankų ir 2200 kovos lėktuvų. Dviejų savaičių bėgyje, vokiečiai galėtų gauti papildomą paramą 6 amerikiečių oro divizijas iš Amerikos. Skaitantis su galimu žaibiniu puolimu, dviejų savaičių pavėluota parama, galėtų būti panaudota tik amerikiečių jėgų pasitraukimo priedangai. Priekinėje gynyboje, vienai divizijai tektų ginti apie 60 km pločio ruožas.

Varšuvos pakto šarvuotosios divizijos susideda iš 8,000 kovotojų, o pėstininkų divizijos — iš 11,000 kovotojų. Vakarų Vokietijos pėstininkų divizijoje yra 15,000 kovotojų, amerikiečių — 17,000. Puolančiajam tektų sutelkti tarp 60 ir 70 divizijų, kad galėtų pralaužti apie 30 divizijų ginamą ruožą, tarp Elbės, Werra ir Reino upių. Ginantiems šį ruožą, branduolinės energijos taktinių ginklų įvedimas aplnikybių nepagerintų. Rusai, turėdami žemės ginkluotų jėgų persvarą, skelbtų, kad branduolinės energijos ginklus panaudos tik tuomet, kai vakariečiai pradės. Pastarieji gi, būdami silpnesni, kad išsigelbėtų, gal būt ir rizikuotų juos panaudoti, nes tik frontinėje gynyboje galima sustabdyti viršijančių jėgų puolimą. Panaši strateginė padėtis buvo vokiečiams susidariusi 1944 m. Normandijoje. Marš. Erdwinas Rommelis gerai suprato, kad viršijančias puolancias jėgas, turinčias vyraujančią aviaciją, įmanoma sustabdyti tik Atlanto pakrantėse. Hitlerio planas

Rusų sunkusis tankas T-54

— judria gynyba kontinente siekti pergalės, buvo klaidingas, kas praktikoje ir pasitvirtino. Ši taisyklė tinka vokiečiams ir šiuo atveju.

Nors šiuo metu ir nebūtų tikslu vertinti rusų jėgas ir numatyti jų puolimo planą, tačiau 1944 metų patyrimas Normandijoje, verčia organizuoti rytinės sienos gynybą ir ginklus, grindžiant ugnies ir judėsio principu pasienio ruože, bet ne krašto gilumoje, kuri šiuo atveju yra labai maža ir netinkanti didesnių junginių manevrams. Taktikos pagrinde tebėra ugnies ir judėsio derinys, kuriame kiekybinis ugnies ir judėsio elementų santykis nuolat keičiasi, keičiantis technologijai. Didėjant ugnies galingumui, gerėja gynybos galimybės, pagerinus judrumą, gerėja puolimo galimybės. Kai ugnis viršija judėsį — frontas sustingsta (I Pas. kare artilerija ir sunkūs kulkosvaidžiai sustabdė puolimą — frontas stabilizavosi, perėjo į, taip vadinamą, pozicinį karą). 1939-1942 m. tankai perėjo per kulkosvaidžių lizdus ir artilerijos pozicijas iki nebuvo panaudota prieštankiniai ginklai — minos, prieštankinės kliūtys ginamos kulkosvaidžiais ir prieštankiniais pabuklais, kurie sustabdė tankų sekmingą judėsį. Prasiskverbusius puolančius tankus per priekinius minų ir kliūčių laukus, lengvai sustabdydavo sunkiosios pėstininkų paramos priemonės. 1942-1945 metų laikotarpis, prieštankinėje gynyboje įrodė, kad pėstininko, tanko ir inžinieriaus derinys negali būti skaldomas.

Atsiradus radikalioms prieštankinės gynybos priemonėms, kilo reikalas storinti tankų šarvus, tačiau, tas pasirodė labai neekonomiška. 1944 m. amerikiečių tankas Sherman kainavo $40,000, vokiečių Leopard — $300,000. Nuo to laiko, išrasti daug pigesni prieštankiniai ginklai ir gerokai pagerinti: 1945 m. vokiečių panzerfaustas ir amerikiečių bazooka savo tolinaša siekė vos 150 metrų. Šiuo metu vokiečių prieštankinė raketa, Karl Gustav, 300 mm šarvą lengvai pramuša 400 m atstume; vokiečių Cobra SS-11, Milan, Hot, Tow ir kitos vežiojamos lengvais šarvuotais autovežimiais, arba nešiojamos dviejų kovotojų, kauna tokio pat atsparumo tankus iki 4 km atstumo. Prieštankinės lauko minos pagamintos daug stipresnės, gali sprogti veikiant garsui, temperatūrai, šviesai, arba tiesiogiai paliečiant; nebegalima surasti minavimo laukų elektroniniais, iki šiol sėkmingai vartotais, įrengimais. Sumažintas yra ir minų svoris, nepakeičiant veiksmingo galingumo: 1945 m. mina Teller svėrė 19 svarų — tokio paties galingumo nūdieninė mina sveria mažiau 5 svarų; 1945 m. užminuoti vieno kvadratinio kilometro plotą reikėjo 12 tonų minų, ir vienos dienos darbo, šiuo metu, raketų ir lėktuvų pagelba užminuoti tokį patį plotą tereikia apie pusės tonos minų ir keletos minučių laiko.

Ugnies užtvarą gali sėkmingai vykdyti artilerija, tačiau brangiai kainuoja. Pav. I Pas. kare keturių kv. kilometrų ploto užtvarai reikėjo 105 mm 128 pabūklų, 25,600 sviedinių, sveriančių viso apie 410 tonų. Pusė tų sviedinių būdavo iššaunama pirmųjų 20 minučių užtveriamosios ugnies laikotarpyje, likusieji pratęsiami 40 minučių laikotarpiui, palaikyti ugnies užtvarą. 128 pabūklų tarnybai buvo reikalinga 8,000 vyrų, vilkikų, tiekimo vežimų, papildomos tarnybos ir kita. Bendra 32 baterijų vertė, neskaitant priedinių išlaidų, anuo metu siekė virš $50 milijonų. Šiandieninėse sąlygose, išmėtyti tolygiam plote minų užtvarą, tokio paties galingumo, reikėtų dviejų tonų minų (po 5 svarus kiekvieną), kurias galėtų išmėtyti du raketiniai minosvaidžiai kelių minučių laikotarpyje. Raketomis dėstomos (sėjamos) minos, galėtų būti išmėtomos tiesiog ant artėjančių tankų, pradedant iš didesnio atstumo, ir — tik ten kur reikia. Kovai prieš tankus lydinčius pėstininkus, būtų panaudotos mažos, ore sprogstančios, minos, arba sprogstančios tiesioginiai, mažu svoriu palietus. Šiuo metu skaičiuojama, kad tokia minų koncentracija, pačioje pradžioje, išvestų pusę priešo puolančių tankų iš rikiuotės. Normaliai tokiame plote pultų 44 tankų batalionas. Tolimo atstumo minų dėstymo raketų pozicijos būtų apie 30 km kautynių ruožo gilumoje. Tokiame atstume yra galimas radaro panaudojimas sekimui, tuo būdu, nedelsiant, esant reikalui, galima sutelkti kelių raketinių baterijų minų dėstymą kritiškon vieton, kur pasirodytų didesni priešo tankų telkiniai. Jiems persigrupuojant kiton kryptin, galima tuo pačiu metu kilnoti ir minų užtvaras; prasiskverbusius gilumon puolančius tankus naikinti, tokios pat minų užtvaros, be atidėliojimo, gali būti dėstomos pagal reikalą. Vokiečių skaičiavimu, 150 km ruože reikėtų 120 minų raketinių dėstytojų, su 24 tonomis minų, kurios būtų galima išmėtyti 5 minučių laikotarpyje, užtveriant 40 kv. km plotą (20 km platumon ir 2 km gilumon). Užtaisyti minų laidytoją trunka apie pusvalandį, todėl po pradinės užtveriamosios ugnies, minėtame plote reikėtų turėti parengtyje bent 20 minų laidytojų, kad keičiantis kautynių aplinkybėms, būtų neatidėliojamos užtveriamosios ugnies atsarga telktinėsna vietosna.

Prieštankinių dalinių brigada, ginkluota minų raketiniais laidytojais susidėtų iš štabo, ryšių bataliono, su radaro ir radio sistema, sujungta

Pagrindinis rusų tankas T-34

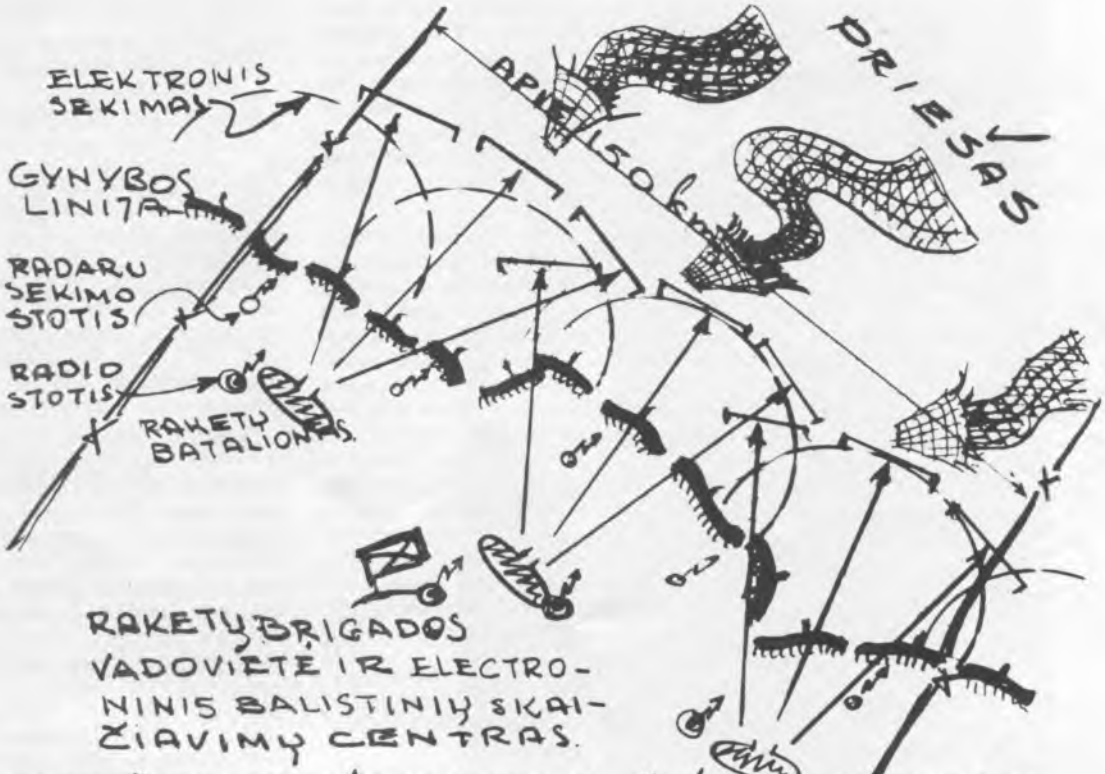

PRIEŠTANKINĖS BRIGADOS IŠDĖSTYMO SCHEMA

elektroninio skaičiavimo mašinom, perdavimui balistinių duomenų minų laidymo batalionams, technikos bataliono, trijų šaudmenų tiekimo kuopų su lauko taisymo dirbtuvėm, trijų radaro ir radio lauko sekimo batalionų, trijų minų raketinių laidytojų batalionų, kurių kiekvieną sudarytų bataliono štabas su ryšių daliniu ir trys raketinės baterijos, po šešis minų laidytojus kiekvienoje. Prie brigados būtų vienas tiesioginės apsaugos batalionas, štabo, sekimo ir ryšių centro, tiekimo ir kelių apsaugai. Kovai prieš priekinę užtvarą praėjusius tankus, brigada turėtų sekimo-žvalgymo lėktuvus, kurie, palaikydami ryšį su brigados ryšių centru, galėtų nukreipti minavimą į priešo tankų telkinius.

Vienai brigadai tektų ginti apie 150 km pločio baras. Vienas trečdalis raketų laidytojų turėtų būti laikomas atsargoje užtaisyti, kad ištikus reikalui būtų galima panaudoti, kai iššovę raketas laidytojai užtaisinėjami iš naujo. Tiesioginei gynybai prieš atskirus tankus, tektų įjungti artimo našumo ginklus: pėstininkų prieštankines raketas, prieštankinius pabūklus ir lauko artileriją. Brigados inžineriniai daliniai pritaikytų esamas gamtos kliūtis, kur reikėtų statytų naujas, tikslu pridengti galimus savų tankų priešpuolius, arba nukreipti priešo tankų puolimą pageidaujama kryptimi.

Naudojant tolimo našumo minas prieštankinei gynybai ir pavykus išvesti iš rikiuotės 30% priešo tankų, kautynių jėgų balansas pradėtų krypti gynybos naudai ir priekinės gynybos jėgos galėtų sustabdyti priešo puolimą. Tas būtų naudinga ir strateginiai ir politiniai, nes puolimas būtų sustabdydas pačioje pradžioje, sunaikinant palyginamai didelį kiekį puolančių šarvuočių, nepanaudojus branduolinės energijos ginklų, taip pat būtų išprovokuotas užpuolėjas. Šitoks veiksmas būtų galima palyginti ir istoriniai, kai buvo sustabdytos kavalerijos atakos kulkosvaidžių ugnimi. Nūdieniniai tankų panaudojimo entuziastai vargu ar pramato moderniosios technologijos galimybes veiksmingai prieštankinei gynybai. Sustabdyti stipresnių priešo jėgų puolimą, panaudojant sparniniam priešpuoliui tankų dalinius, šarvuotus tankų naikintojus, raketomis dėstomas minų užtvaras, pėstininkų prieštankines priemones, būtų panašios galimybės, kaip vartojant vielų užtvaras ir kulkosvaidžių kryžminę ugnį prieš atakuojančią kavaleriją.

Viena minų dėstymo brigada, susidedanti iš 3500 kovotojų, galėtų ginti 150 km ruožą. Tokiam pačiam gynybos intensyvumui išvystyti reikėtų 375 artilerijos pabūklų su 75,000 kovotojų. Ginklavimas, be šaudmenų, atsieitų apie ketvirtį biliono dolerių — palyginus su minų dėstytojų išlaidomis, kurios siektų apie 50 milionų dolerių.

Gali kilti samprotavimų, kad 3,000 tankų kainuotų tiek pat kiek 10 prieštankinių brigadų ir atsiektų tų pačių išdavų gnyboje. Tankų panaudojimas gynybai, tačiau, reikalauja didelių plotų manevrui, kurių vokiečiai šiuo atveju neturi; be to, tik vieni tankai negalėtų gynybos uždavinių atlikti. Kaip pagelbinės priemonės, būtų reikalingi taip pat ir judrūs daliniai: motorizuoti pėstininkai (aprūpinti šarvuotais pėstininkų kilnojimo ir kautynių pagelbiniais autovežimiais), motorizuota artilerija, judrūs technikos daliniai, stipri priešlėktuvinė apsauga, didelė technikinė pagelbinė tarnyba ir aviacijos parama. Tokioje sudėtyje vieno tanko kaina pakiltų virš milijono dolerių, priedui būtų reikalinga virš 120,000 kovotojų, kurių paruošimas tarnybai užtruktų virš keturių metų. O tam ir vėl reikalinga turėti plotus pratimams, kur būtų galima taikos metu surinkti visas jėgas apmokymui ginamųjų veiksmų derinimo.

MARIJOS SIMS POEZIJA

K. Milkovaitis

"Ant kryžkelių senų", autorė Marija Sims-Černeckytė, eilėraščiai, antroji papildyta laida. Redagavo Vyt. Alantas. Spaudė Galinda Press, Inc., Cleveland, Ohio. Kaina nepažymėta.

Kas yra Marija Sims? Trumpai: ji yra uoli visuomenininkė, ilgametė šaulė, priklausanti Detroito St. Butkaus šaulių kuopai. Už nuopelnus apdovanota Šaulių Žvaigždės ordinu.

LŠST pirm. V. Tamošiūnui atkreipus mano dėmesį į nesenai pasirodžiusią knygą, su įdomumu pradėjau sklaidyti jos lapus. Knygoje apie 220 eilėraščių, vadinasi, apstu medžiagos susidaryti apytikrę nuomonę apie poetės kūrybą. Pirmą abejingumo įsipūdį greit išsklaido netikėtumas, nes poetė, kaip laisvas padangių vyturys dainuoja savo buities dainą, be jokių ypatingų pastangų, ar pretenzijų įtikti reikalaujančiam skaitytojui.

Jei sutikti su posakiu, jog poezija yra muzika išreikšta žodžiais, tai greit įsitikini, kad M. Sims lyrikoje apstu grožinės simfonijos akordų. Kaip kiekvienam kūriny, taip ir eilėraštyje atsispindi kūrėjo-poeto siela. Kūriniui žaliavą iškasęs iš išgyvenimų pilnos sielos, savo pašaukimą bei intelektą panaudojęs kaip menininko įrankį, poetas tašo, dailina kol išbaigia kūrinį; baigtame kūrinyje atsispindi sielvartas, džiaugsmas, tikėjimas, meilė, ilgesys... M. Sims kūryboje, kaip veidrody, stipriai atsispindi tie sielos išgyvenimai. Jos kūryboje yra daugiau skausmo, nei džiaugsmo. Bet nežiūrint kokio pobūdžio tie išgyvenimai būtų, jie kone visada yra tautiniais metmenimis atausti.

M. Sims yra viena tų eiliuotos literatūros atstovių, kuri išliko nepaliesta modernizmo. Nesiveržia ji į universalizmą ir nevargina ji skaitytojo ultrametaforine išmintimi, nei abstraktinėmis frazėmis. Nesivaiko ji nė kitokių pseudoistinių eiliavimo mandrybių. Ji viską vadina tikraisiais vardais ir nesistengia skaitytoją įtikinti, kad darže augančios kopūstų galvos tikrenybėje yra kvapių rožių pumpurai, ar atvirkščiai. Jos kūryboje taip pat neužtiksi paprastos, į eilutes sukarpytos prozos, kuri vis dažniau amerikiečių literatūroje praeina už pilnateisę poeziją ir kuri pradeda susilaukti sekėjų mūsų poetų tarpe. Jos eilėraštis dažniausiai yra paprastas ketureilis, gana ritmiškas. Rimas — kryžminis, arba našlaitiškas. Jos kūryba yra jausminė ir pasižymi egoistine pirmojo asmens aptartimi. Anot V. Alanto, Mariją Sims būtų galima pavadinti mūsų liaudies poete. Paliekant betgi didiesiems rašyto žodžio žinovams nustatyti jos vietą mūsų eiliuotoje literatūroje, saugu yra tvirtinti, kad lietuvių poetų skalėje Marijos Sims reikėtų ieškoti kažkur tarp Strazdelio ir Maironio.

Įsigyvenęs į jos pasaulį, staiga, pradedi suprasti jos patrauklumo priežastį: ji yra gerbėja paprasto, pačios gamtos sukurto, grožio. Jai yra svetima, kas atsiranda ne paprastos evoliucijos keliu; jai visai nepriimtina, kas modernizmo išpučiama ir skubotai patupdoma ne ten kur reikia, panaikinant ar pakeičiant Dievo sukurtą grožį nevykusia žmogaus darbo baidykle. Tokia jos pažiūra lengvai suprantama: ji yra kilusi iš realios, modernizmo nesugadintos Lietuvos kaimo aplinkos ir ligšiol yra išlikusi to kaimo dukra. Savo nusivylimą moderniuoju pasauliu ji išreiškia knygos 65 puslapy:

Paklydau!... Ak, paklydau aš...
Ir dabar vis nerandu namų.
Dangoraižiai ir didmiesčiai visur,
Į kurią pusę tik einu.
Ir ko aš klaidžioju nuo krašto iki krašto,
Nerasdama tiesioginės ribos?
Nė užvėjos!.. Nė spindulėlio šilto!..
Mano namai tik vieni vėjai bus.

Sprendimuose M. Sims yra atsargi ir laikosi posakio, jog ne viskas auksas, kas auksu žiba. Atseit, jai neįtikėtinas tolumoje saulėje spindįs deimantas, kol jį nelaiko savo delne. Tokią ją išauklėjo pats gyvenimas, kurs jai buvo nelengvas: pilnas nevilties, ilgesio ir nepasisekimų. Reikia manyti, kad tos pačios minties vedamas, rinkinio redaktorius knygos pradžioje talpina trumpą poetės biografiją.

Nors šiapus išgyvenus kone 45 metus, Marijos Sims tėvynės ilgesys yra jaudinantis. Jis pasipila popieryje tokiu stiprumu, kokį tik lietuvė šaulė-poetė begali išreikšti:

Tiesiu rankas į tave šaukiančią
ir nelaimingą,
Ir savo širdį siunčiu tau vienai.
Tėvyne mano, protėvių žemele,
Tik tau, tik tau aš šiandien gyvenu!
Tavo kančias, kaip angelo sparnus,
nešioju, —
Tik tau vienai viltis žarijomis
rusena.
Baisi tamsa, kaip maras supa ją,
Mano šalelę... mano žilą—seną.
Tiesiu rankas, tiesiu per vandenyną,
Ir tavo atdūsius krūtinėje jaučiu!
Kam palikau?... Kam palikau tave,
Tėvyne?
Nėra dienų, ak, nėra man čia...
Tiesiu rankas ir prašau atleidimo!
Leisk išbučiuosiu kenčiančią tave!
Ir tavo veidą skaudų ašaromis
apšlakstysiu,
Ir meile tavo mano krūtinė
atsigaus...

Ir taip gėrėdamasis gražiai išleista knyga, bei gaivinančiai veikiančiu jos turiniu atverti 283 puslapį, kuriame stambiomis raidėmis atspaustas tik vienas žodis: ANGLIŠKAI. Maloniai nustebęs pagalvoji, jog štai, netik vertingas įnašas į lietuvių literatūrą, bet knyga dar ir reprezentacinė, nes, talpindama angliškų eilėraščių, tinka dovana būti svetimtaučiui.

Tačiau paskaičius, netikėtumas kone kvapą užima: angliškai rašytieji eilėraščiai, ne tik neišbaigti, bet parašyti tikra DP anglų kalba. Šie eilėraščiai neturėjo knygoje tilpti, bent ne tokiame stovyje! Šiek tiek poezijoje nusimanąs anglistas lengvai galėjo juos pataisyti ir padaryti spausdintinais.

Marija Sims, how could you...?

LVS Ramovės Rochesterio skyriaus valdybos DEVYNERIŲ METŲ VEIKLOS TRUMPA APŽVALGA

Per devynerius metus, pradedant 1963 m. iki 1972 m. kovo mėn., skyriaus valdyba pinigais parėmė: Lietuvos Nepriklausomybės kovų karo invalidus — 619.11 dol.; Lietuvių Fondą — 206.80: "Kario" žurnalą — 90.00; "Kario" žurnalo straipsnių premijoms paskyrė 30.00; Lietuvos Nepriklausomybės kovų istorijai išleisti 82.00; Radio klubui (Lietuviška radio programa Rochestery) 65.00; Taut. šokių grupei "Lazdynas" 90.00; Plk. Kalmantą ligoje parėmė — 62.00.

Per tą laiką mirė skyriaus ramovėnų, bei šeimos narių: 1. Vladas Obalis, viršila — 1963.3.18; 2. Juozas Pinkevičius, eilinis — 1964.10.4; 3. Pranas Saladžius, pulkininkas — 1965.7.12; 4. Juozas Draugelis, jaun. ltn. — 1965.7.15; 5. Vladas Baltrušaitis, ltn. — 1967.1.19; 6. Vytautas Saladžius, jaun. ltn. — 1969.2.27; 7. Andrius Naujokas, kapitonas — 1970.3.7; 8. Ona Kerbienė — 1970; 9. Bronė Saladžiuvienė — 1971.

Kas metai būdavo surengta Lietuvos kariuomenės atkūrimo minėjimai su svečiais paskaitininkais ir programa, taip pat Lietuvos prezidento A. Smetonos 20 metų mirties paminėjimas.

1972 m. kovo mėn. 26 d. buvo išrinkta nauja skyriaus valdyba, į kurią pateko: Aleksas Beresnevičius, Vladas Keibą ir Mečys Pučius. Seną-

ją valdybą sudarė: Valerijonas Vitkus, Vladas Keiba ir Juozas Sedlickas.

Šią apžvalgą surašė ilgametis skyriaus pirmininkas ats. viršila Valerijonas Vitkus. Karinę prievolę jis atliko 3 artilerijos pulke, toliau tarnavo pulke liktiniu viršila. Ėjo iždininko - raštvedžio pareigas (1925-1939 m.) ir tuo pat metu baigė universitete Ekonominį fakultetą.

Ročesteryje dirbo prekyboje, dabar jau irgi pensininkas, žmogus rmitas, pareigingas, dalyvaująs visuomeninėje veikloje.

Pagarba ir geriausi jam linkėjimai.

R. Liormonas

RAMOVĖNŲ SUSIRINKIMAS BROOKLINE

Sušauktas antrasis skyriaus susirinkimas turėjo pagrindinį tikslą — išrinkti naują valdybą.

Apsnūdimas ir stoka energijos, užgulęs beveik visas tremties organizacijas, neaplenkė ir ramovėnų. Kaltininkų neieškantys sako tai jau toki laikai; senimui laikas pailsėti, jaunimas lai perima veiklą. Kiti, gi, mano, kad ne laikuose ieškokime kaltininkų, o pačiuose savyse ir neieškokime atpirkimo ožio paskiruose asmenyse ir dar labiau, nepasikliaukime jaunimu, kuriam daugiau rūpi barzdos, ilgi plaukai, mašinos ir romantiški pasimatymai, kaip kokia veikla. Taip buvo visais jau laikais, kad veikti turi suaugę, subrendę ir net perbrendę. Jaunimą palikime bręsti ir priaugti, bent išaugti iš tų begalės plaukų. Kai smegenys išlys iš plaukų, pradės veikti ir jaunimas.

Tačiau, grįžkime į susirinkimą, kuriame po karštų įkalbinėjimų ir dar karštesnių atsikalbinėjimų, buvo išrinkta valdyba 1972 metams.

Išrinkti šie ramovėnai: V. Šventoraitis, J. Liaukus, J. Zabelskis ir Z. Raulinaitis.

Valdybos posėdyje jiems teks pasiskirstyti pareigas ir paruošti metinį veiklos planą.

Skyriaus nariai atsisveikindami su senąja valdyba ir palaimindami naująją, davė kai kurių pageidavimų ateities veiklai, būtent:

Susirinkimus šaukti, paruošus kultūrinę programą, ne vien tik eiliniams skyriaus veiklos dalykams aptarti;

aktyviau bendradarbiauti su šauliais, savanoriais ir birutietėmis;

laikytis visų tradicinių švenčių ir minėjimų;

organizuoti sportinį šaudymą.

Artimiausias valdybos uždavinys — Kapų Lankymo Dienos programos sudarymas.

Linkime jai sėkmės!

Dalyvis

A.A. PARTIZANAS VIKTORAS DALBOKAS

Viktoras Dalbokas buvo gimęs 1911 m. Norkūnų k. Krakių vls. Kėdainių aps. Priklausė XVI Kėdainių šaulių rinktinės, Krakių šaulių būriui. Karinę prievolę atlikęs 2 Ulonų L.K. Birutės pulke, veikė šaulių gretose. Raudonajai armijai 1944 m. antrą kartą okupuojant Lietuvą liko savo gimtinėje. Drauge su kitais išėjo partizanauti. Neilgai teko kovoti. Bolševikų buvo suimtas ir 1944 m. gruodžio 17 d., kartu su 6 kitais partizanais, sušaudytas.

Visi 7 partizanų lavonai ištisą savaitę gulėjo Krakių mst. turgavietėje. Vėliau bolševikai juos nuvilko prie Smilgos upelio, o iš ten po keletos dienų jie paslaptingai dingo ir niekas iš vietinių nežino, kur jie buvo pakasti. Taip jų laidojimo vieta liks nežinoma, kaip ir kitų partizanų kovojusių už savo krašto laisvę prieš raudonąjį okupantą.

Su juo drauge buvo nužudyti: Vincas Dalbokas (pusbrolis) iš Krakių mst., Petras Urba iš Norkūnų k. ir Vladas Zinkus iš Krakių mst. Trijų partizanų lavonai liko neatpažinti.

O. Žadvydas

KAPITONO VYTAUTO MORO MIRTIES METINIŲ PROGA

Gegužės mėn. sueina metai, kai iš mūsų gretų amžinybėn išėjo kūrėjas-savanoris, Lietuvos Nepriklausomybės kovų dalyvis kpt. Vytautas Moras. Jis gimė 1898 m. birželio mėn. 12 d. Radviliškio mieste, mirė 1971 m. gegužės 8 d. Rockforde, Amerikoje.

Prasidėjus I Pasauliniui karui su tėvais persikėlė į Rusiją — Tverės miestą, ten mokėsi ir baigė septynių klasių realinę gimnaziją. Iš Rusijos 1918 m. sugrįžo į jau pasiskelbusią nepriklausomą Lietuvą. Organizuojant Lietuvos kariuomenę, jaunuolis V. Moras, 1919 m. vasario 1 d., įstojo savanoriu į kariuomenę. Netrukus buvo paskirtas ir išsiųstas į Karo mokyklą, kurią 1920 m. baigė leitenanto laipsniu ir buvo paskirtas į fronte veikiantį pėst. pulką. Kovose dėl nepriklausomybės, dalyvavo prieš visus tris Lietuvos priešus: bolševikus, bermontininkus ir lenkus. Buvo apdovanotas Kūrėjų-Savanorių medaliu, Nepriklausomybės Dešimtmečio medaliu ir už nuopelnus Lietuvai — Gedimino ordenu.

Pasibaigus kovoms už Lietuvos nepriklausomybę, V. Moras pasiliko toliau tarnauti kariuomenėje ir buvo pakeltas į kapitono laipsnį. Jam teko tarnauti įvairiuose daliniuose, bet gal

būt ilgiausiai — 7 pėst. Žemaičių Kunigaikščio Butegeidžio pulke. Čia jam tarnaujant, šių eilučių autoriui teko jį gerai pažinti bendros tarnybos pulke laikais, kaip viršininką ir kaip asmenį, kurį kartą susipažinus, negalima pamiršti. Jo asmenybė savo kilniu taurumu ir nuoširdžiu draugiškumu, tarsi traukė kiekvieną prie savęs. Buvo iš prigimties inteligentiškas, didelis humanistas, kuklus ir neieškojo tuščios garbės. Nors savo gyvenime ėjo įvairias ir gana aukštas pareigas, bet buvo kiekvienam prieinamas, gerbė ir skaitėsi su kiekvieno nuomone, nors niekad neatsisakė ir savų principų. Tarnyboje mokėjo reikalauti iš pavaldinių darbštumo ir drausmės, bet juos ir globojo kaip tėvas. Jis tarsi ne sau gyveno, bet tiems visiems, kuriems jo pagalba ir duosni širdis buvo reikalinga. Niekad pats sau turtų nekrovė ir jų niekad neturėjo. Niekad neteko girdėti, kad būtų turėjęs asmeniškų priešų ir jo asmeniui tokių negalėjo būti.

Vos pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, kartą, šaltą ir vėjuotą rudens dieną, geležinkelio stotyje susitiko bendrų kovų dalyvį, buvusį kareivį — invalidą netekusį kojos. Jis buvo vargingai apsirengęs ir drebėjo nuo šalčio. Sujaudintas jo nelaimės ir vargingo gyvenimo, su gausia šeima, V. Moras, jo buvęs viršininkas, čia pat atidavė kovos draugui savo išeiginį šiltą paltą ir visus pinigus, kiek jų tuo metu turėjo.

Tarnaujant 7 p. pulke Tauragėje, į jo vadovaujamą kuopą paskyrė gabų, drausmingą, bet nei pradžios mokyklą nebaigusį, neturtingų tėvų — jauną kareivį. Kuopos vadas, pamatęs jo darbštumą ir norą mokytis, pradžioje mokė pats. Vėliau savo pinigais pasamdė mokytoją. Jam prašant, globotinis baigęs privalomą tarnybą, buvo paliktas liktiniu puskarininkiu. Po dviejų metų jis išlaikė 4 klasių egzaminus, o dar po metų — 6 klasių. Vėliau jis savo vadą gerbė ir mylėjo kaip savo tėvą.

Tad, nebereikalo ir pulke jis ir jo žmona Bronislava (iš profesijos mokytoja), tiek jaun. karininkams, tiek puskarininkiams ir kareiviams, daugiausia buvo žinomi populiariais vardais: Tėvelis ir Mamytė.

Kaip savo privačiame gyvenime, taip ir visuomeninėje veikloje, jis daugiausia darbavosi globos srityje. Niekad nepriklausė jokioms politinėms partijoms ar organizacijoms. Buvo savo gimtinės — Radviliškio gimnazijos skautų globėjas, Kauno Aušros mergaičių gimnazijos tėvų komiteto garbės narys, savo gyvenime didelis patriotas ir meilę savo tėvynei įrodęs darbais ir aukomis. Jo gyvenimo motto buvo ir paliko: "Geriau duoti, bet ne prašyti".

V. Morui keliantis su šeima tolesnei tarnybai į Kauną — Kariuomenės Štabą, Tauragėje jo išleisti susirinko didelė minia, kaip kariškių, taip ir civilių ir daugelis atsisveikino su ašaromis akyse.

Okupavus mūsų tėvynę bolševikams, jis iš kariuomenės tuojau buvo atleistas su įrašu tarnybos lape: "Kaip nepatikimas esamai santvarkai." Neturėdamas darbo ir turto, su šeima greitai atsirado sunkioje materialinėje būklėje. Ir tuomet jo žodžiais, padėti atėjo nevienas jo buvusių globotinių, reikšdami padėką ir pagarbą už paruošimą gyvenimui.

Prasidėjus vokiečių-rusų karui ir sukilėliams-partizanams tuojau užėmus ir išvalius nuo bolševikų Kauną, V. Moras, kaip visiems žinomas geras administratorius, Lietuvos laik. valdžios buvo tuojau paskirtas Kauno miesto ir apskrities viršininku. Vėliau šias pareigas jis užleido kitiems, pats kukliai pasilikdamas — pavaduotoju.

Antrą kartą bolševikams okupuojant Lietuvą, V. Moras, su šeima, pasitraukė į Vokietiją; 1949 m. emigravo į Australiją. Išvykus dukrai Irenai Petrutienei ir sūnui Kęstučiui į Ameriką, 1960 m. jis su žmona vėl pakilo į tolimą kelionę, pas vaikus į Ameriką ir pastoviai apsigyveno Rockfordo mieste. Čia netrukus gavo mašinisto darbą mašinų įmonėje ir greitai apie save subūrė vėl gausų draugų ratelį. Vėl aktyviai, kiek jėgos leido, reiškėsi visuomeninėje veikloje, daugiausia remdamas ALTą ir BALFą. Visą laiką labai sielojosi tėvynės reikalais, prenumeravo ir rėmė daug lietuviškų laikraščių, atydžiai sekdamas gyvenimą pavergtoje Lietuvoje.

Dar gyvenant Australijoje, buvo prasidėję širdies negalavimai ir dėl šios ligos, kurį laiką jis išbuvo ligoninėje. Jam išvykus į Ameriką nuolat ryšį palaikėme laiškais. Iš laiškų netrukus teko sužinoti, kad apsigyvenus Amerikoje širdies priepuoliai vėl pasikartojo kelis kartus, ir teko atsigulti ligoninėn, o grįžus į namus, būti nuolatinėje gerosios ir pasiaukojusios savo sergančiam vyrui žmonos priežiūroje, nuolat naudojant vaistus ir deguonį.

Pereitų metų gegužės mėn. pradžioje naktį kietai miegojau ir sapnavau: Rodos vaikščiojau savo ūkyje Lietuvoje, o su manim ir kpt. V. Moras. Jis, kaip buvo įprasta man matyti, dėvėjo kariška mūsų Lietuvos kariuomenės uniforma, pamažu vaikštinėjo, šypsojosi ir dairėsi aplinkui. Aš jam pasakojau, kad padariau koplytėlę ir prašiau jo patarimo, — kur būtų geriau ją iškelti: ar į tą ąžuolą, kurį dar mažas būdamas pats buvau pasodinęs netoli gyvenamojo namo, darželio kertėje, ir kuris tuo metu, rodos, buvo toks didelis išaugęs, kad net namas pro jį buvo sunkiai matomas; ar prikalti toliau esančiame dideliame ąžuole, augančiame prie laukų tako ir kuris man nebuvo žinoma, kad anais laikais būtų ten buvęs. Aš jam aiškinau, jei iškelsiu koplytėlę į ąžuolą augantį prie tako, nevienas praeivis nukels kepurę praeidamas. O jeigu — prie namo, tai ją daugiausia matys tik namiškiai. Bet kpt. V. Moras vis šypsojosi, dairėsi į viršų ir tarsi manęs neklausydamas pats vienas kalbėjo: "Bet koks nuostabiai gražus ir mėlynas, mūsų tėvynės dangus". Laikrodis žadino keltis į darbą ir aš nubudau. Žmonai pasakojau šį sapną ir stebėjausi, kodėl niekad anksčiau man jo neteko sapnuoti.

Po keletos dienų gavau iš velionies našlės B. Morienės pilną nusiminimo ir širdgėlos laišką, kad širdies smūgio ištiktas mirė jos mylimas vyras, po 40 vedybinio gyvenimo metų. Atydžiai apskaičiavus dienas, pasirodė, kad tą pačią dieną ir net tuo pačiu metu, kai jį sapnavau, kitoje pusėje Ramiojo vandenyno, nustojo plakusi jo tauri ir tėvynę karštai mylinti širdis. Nuostabus sutapimas.

A.A. kpt. V. Moras į amžiną poilsio vietą buvo palydėtas 40 automašinų ir palaidotas gražiame "Kalvarijos" kapinyne — Rockforde. Ant jo karsto buvo įspūdingai sudėta 72 raudonų rožių puokštė, simbolizuodama Jo gyvenimo kelionės nueitus metus. Dideliame nuliūdime paliko jo ištikima gyvenimo draugė žmona Bronislava, dukra Irena Petrutienė su šeima ir sūnus Kęstutis su šeima.

Ant. Skirka

Kaina
2 c

ŠAULIAI — atkelta iš 173 psl.

liepimų, kad visi jautėsi lyg būtų Lietuvoje.

Kovo 12 d. buvo suruoštas sąjungos įkūrėjo Vlado Pūtvio minėjimas. Ir vėl prisirinko pilna salė. Didus ir iškilmingas minėjimas pritraukė daug naujų narių. Minėjimui pasibaigus uniformuotos sesės ir vėl visus pavaišino.

Kovo 19 dieną Jaunimo Centre matėme vaidinimą. Po vaidinimo suruoštoje vakarienėje buvo pasveikinti visi Juozai, o jų kuopoje gan daug.

Tačiau "Vytauto Didžiojo" kuopos sesės ne vien tik linksminasi ir vaišes ruošia, jos taip pat lanko ligonius, o jų didelėje kuopoje dažnai pasitaiko. Taip pat artėja Kapų Puošimo diena. Siuvame tautines vėliavėles, nes jų reikia arti 50, nes lankome ir puošiame, ne vien šaulių, bet ir jų šeimų narių kapus. Ir vėl šaulių pulkas pasklis po Šv. Kazimiero ir Tautines kapines.

Birželio 3 dieną ruošiame pavasarinį balių. Norime sukelti lėšų Jaunimo kongresui ir Tautinei šokių šventei paremti.

Birželio 11 d. važiuosime į Camp Genevą pas sesę ir brolį Olšauskus. Ten, po lietuviškais beržais pailsėsime, pabendrausime ir atšęsime Antanines.

Birželio 24 d. Regių ūkyje laužas, meninė dalis ir loterija. Norime, kad daugiau sesių pasisiūtų uniformas, kad bent būtų uniformuotų tiek kiek ir brolių. Kada sustojame uniformuotų būrys, labai gražu. Taigi, ši vasara bus darbinga.

LAIŠKAI KARIUI

Š.m. vasario KARYJE yra Kalpo Uoginio straipsnis "Nepriklausomybės paskelbimas". Jame radau klaidą — prasimanymą. Ten pasakyta: "Ten Taryba pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo Nutarimą, kurį suredagavo dr. Basanavičius su A. Smetona." **Tai netiesa.** Akto autoriai, kurie jį redagavo yra St. Kairys ir P. Klimas. Žiūr. Liet. Encikl. XXXIII t., 213-216 psl.

Tai jau senai ištirtas ir žinomas dalykas, kuris niekad ginčų nekėlė. Taigi, nėra reikalo ir dabar jį aiškinti kitaip, t.y., prasimanant.

Ramovėnas

—=—

Mūsų, New Yorko Lietuvių Filatelistų draugija gilinasi į nepriklausomos Lietuvos pašto veiklą ir istoriją. Dabartiniu metu mus domina Lietuvos karinė cenzūra. Iš tų laikų vokų atrodo, kad buvo cenzūruojami privačių asmenų laiškai adresuoti į užsienius (Vokietiją, Austriją, Jungt. Amerikos Valstybes), pradedant 1919 m. rugsėju ir tęsiant iki 1920 m. apie vidurį. Nerandama jokių žymių, kad būtų buvę cenzūruojami vietiniai laiškai. Turima toki cenzūros ženklai:

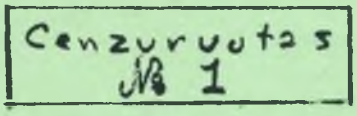

Gal KARIO skaitytojai žino ką nors apie laiškų karinę cenzūrą? Kiek veikė cenzūros punktų? (Atrodo, kad buvo tik vienas — Kaune; tačiau gal buvo ir Kybartuose?). Ar Kauno centr. pašte cenzūrą atlikinėjo kariškiai ar kiti įpareigoti asmenys? O, gal cenzūravo Kariuomenės štabe? Kokių tikslų buvo manoma pasiekti šia cenzūra ir kam ji buvo taikoma?

Dėl kokių skirtumų buvo vartota pailgas cenzūros ženklas ir kada buvo vartotas apskritas? Yra randami "Nr. 1" ir "Nr. 3". Turbūt buvo ir "Nr. 2", o gal ir daugiau? Ką jie reiškė ir kiek jų išviso buvo?

Apskriti ženklai randami su raide "A", "B" ir "D", gal buvo ir "C", ar daugiau jų? Ką reiškė tos raidės?

Kada cenzūra buvo įvesta ir kada ji buvo nutraukta? Koki buvo tos cenzūros rezultatai valstybės saugumui ir kariniams tikslams?

Kas ir kur cenzūravo karių laiškus? Ar Lauko Pašto įstaiga, ar Kaune, štabe? Koki buvo pulkų lauko pašto antspaudai ir pašto tvarka?

KARIO skaitytojai, kurie galėtų duoti paaiškinimus į šiuos ir kitus klausimus, surištus su karine pašto cenzūra, prašomi rašyti tiesiai Lietuvių Filatelistų S-gos Biuletenio redaktoriui, šiuo adresu:

Walter E. Norton, 2647 Eddington St. Philadelphia, Pa. 19137.

MIELAS "KARY"!

Nors retkarčiais ir mane aplankai. Tai didžiausia laimė bei dovana. Lyg monotonišką žiemą, staiga, pasirodą saulės spinduliai nuskaidrina pesimistišką sielą, priduodantys dvasinio peno, bei optimizmo.

Būnant 1946-49-51 m. Šiaurės Afrikoje, Indokinijoje ir kitur, t.y., ar kovoj, ar audroj, ar štai, nesvetingojoje Kanados "karalystėje"... tu, mielas KARY, ištikimiausias draugas, aplankydavai mane be pasididžiavimo, sąžiningai.

Žiūrint į buv. Lietuvos karių uniformas, net pavydėti tenka ir apgailestauti, kad, deja, neteko man jos garbingai vilkėti (o tik svetimą... prancūzų, vokiečių, etc.). Bet dar tikiu tvirtai, jog užsidėsiu ir lietuvišką! Drąsiai be baimės ir abejonės, su šypsena dar žygiuosim laisvinti tėvynės Lietuvos!

Ačiū, brangus KARY! Sėkmės Tau, gyvuok ir kovok!

B. Vytis-Vrublevičius

AUKOJO KARIUI:

$25.00:
LVS "Ramovė" Los Angeles skyrius, Calif.
LŠST J. Daumanto šaulių kuopa, Los Angeles, Calif.
A. Petkevičius, N. Washington, Pa.

$15.00:
LKK Sav. s-ga, Kar. Juozapavičiaus sk., Toronto.

$10.00:
P. Petrušaitis, Racine, Wis.

$7.00:
P. Totilas, Omaha, Nebr.
S. Vilinskas, Windsor, Conn.

$5.00:
A. Mateika, Worcester, Mass.

$4.00:
J. Černius, Flint, Mich.
Z. Rimas, Brooklyn, N.Y.
J. Sakalas, Omaha, Nebr.
J. Stasaitis, Dorchester, Mass.

$2.00:
J. Bakšys, Toronto, Canada
St. Barauskas, Montreal, Canada
J. Bukšnys, Omaha, Nebr.
P. Burneikis, Chicago, Ill.
S. Garliauskas, Detroit, Mich.
J. Gepneris, Chicago, Ill.
K. Kazlauskas, Baltimore, Md.
R. Liormonas, Rochester, N.Y.
S. Markelis, Baltimore, Md.
B. H. Michels, APO, N.Y.
M. Pakalnis, W. Union, Ohio
I. Petrauskas, Montreal, Canada
M. Petrulis, Toronto, Canada
K. Puskunigis, Chicago, Ill.
Z. Samuolis, Chicago, Ill.
J. Sutkus, Chicago, Ill.
M. Šimkus, Baltimore, Md.
J. Škėma, Hamilton, Canada
K. Trečiokas, Union, N.J.
A. Tumas, Norwood, Mass.
K. Vieraitis, Chicago, Ill.
P. Žitkus, Chicago, Ill.

$0.50:
J. Kantanavičius, Omaha, Nebr.

"KARYS" nuoširdžiai dėkoja aukotojams.

Prenumeratorių dėmesiui!

Žemiau išvardinti UŽSIENIO čekiai, ar "Money Order" negali būti priimami, kadangi su pinigų inkasavimu yra daug ir visokių sunkumų: 1. Asmeniniai čekiai; 2. The Resurrection Parish (Toronto) Credit Union Ltd.; 3. "Parama", Toronto; 4. "Talka", Hamilton; 5. "Litas", Montreal.

UŽSIENIO čekiai, ar "Money Order" priimami tik tie, kuriuose yra atžymėta "U.S. Currency", arba "U.S. Dollars".

"Kario" prenumeratos kaina yra pažymėta viršelio antrame puslapyje (8 dol. metams).

"KARIO" Administracija

KARIO LEIDINIAI

H. Sienkievičius, KRYŽIUOČIAI. Trijų tomų istorinė novelė, iliustruota, viso 1116 psl. Vertė K. Jankūnas; dail. V. K. Jonyno spalvotas piešinys viršelyje ir aplanke. (I tomas išparduotas); II tomas $3.50, atpiginta kaina $1.00; III tomas $3.50, atpiginta kaina $1.00.

Vaclovas Biržiška, PRAEITIES PABIROS. Rinkinys straipsnių iš Lietuvos istorijos, iliustruota istoriniais paveikslais, kietais viršeliais, 352 psl. Kaina $6.50. Atpiginta $2.50.

O. Urbonas, 1410 METŲ KARAS IR ŽALGIRIO MŪŠIS. Pirmas toks išsamus veikalas apie žymiausią mūšį Lietuvos istorijoje. Iliustruota, dviejų spalvų mūšio schemos, 110 psl., kaina $3.00. Atpiginta $1.50.

O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE. Studija apima karinius įvykius XVII a. gale ir XVIII a. prasidedant. Dėmesys kreipiamas į kovas Lietuvoje vykusias tarp lietuvių švedų pusėje ir tų, kurie ėjo išvien su lenkais ir rusais. Iliustruota, dviejų dalių, viso 259 psl. (I dalis išparduota); Vienos dalies kaina $1.75. Atpiginta $1.00.

Z. Raulinaitis, DURBĖS MŪŠIS. Aprašo 1260 m. įvykusią didžiąją žemaičių pergalę, kovas ir įvykius priveduslus prie to mūšio ir pasekmes. Iliustruota, 96 psl., kaina $1.25 (Išparduota).

Z. Raulinaitis, AISČIAI KARINĖS ISTORIJOS ŠVIESOJE. Baltų karinės istorijos pradžia. Įvykiai apima I a. ir prieškristinius amžius. Iliustruota, 64 psl., kaina $1.25 (Išparduota).

Z. Raulinaitis, HUNŲ ŽYGIS Į PRŪSUS. Aprašo įvykusį V a. hunų žygį į Prūsų Gamalį pilį. 32 psl. Kaina $1.00.

Z. Raulinaitis, GALINDAI PRIEŠ ROMĄ. Įvykiai vyksta II - IV a., kai gotai viešpatavo Rytinėje Europoje ir Ermanrikas valdė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Iliustruota, 80 psl., kaina $1.50. Atpiginta $1.00.

Z. Raulinaitis, VAIDEVUTIS. Nagrinėja, ar Vaidevutis buvo istorinė, ar legendinė asmenybė. 64 psl. Kaina $1.00.

J. Variakojis, 4 P. LK MINDAUGO PULKAS. Pulko kovos Nepriklausomybės karo frontuose: bolševikų, bermontininkų, lenkų. Žygiai ir kovos pavaizduotos brėžiniais ir dalyvių nuotraukomis. Viso apie 50 iliustracijų, 120 psl. Kaina $3.50. Atpiginta $2.75.

P. Žilys, SUOMIŲ - SOVIETŲ KARAS. Karo išvakarėse, derybos, įtampa, laukimas... Pirmosios kovos. Kautynės šiaurėje, prie Ladogos ežero, Karelijos sąsmaukoje ... Suomių narsi gynyba ir jų tipinga "motti" taktika. Sunkūs nuostoliai, lėta užsienių parama... Suomija priversta pasirašyti taiką... Prarasta teritorija ,karo nuostoliai, evakuacija... Plk. Žilys sukūrė tikslų ir aiškų šių žiaurių grumtynių vaizdą. Iliustruota, 176 psl. Kaina $3.50. Atpiginta $2.75.

Dr. J. Puzinas, KELIAS Į LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATSTATYMĄ. Pasinaudodamas įvairiuose šaltiniuose paskelbta medžiaga, prof. dr. Jonas Puzinas bendrais bruožais nušviečia tuos įvykius, kurie turėjo įtakos Lietuvos valstybės atstatymui. Dokumentinė medžiaga yra paskleista įvairiuose leidiniuose, daugeliui sunkiai, arba ir visai neprieinama. Todėl šis leidinys yra labai svarbus, nes čia yra sutelkti visi svarbesnieji dokumentai nuženklinantieji mūsų kelią į Vasario 16-ios Aktą. 90 psl. su iliustracijomis. Kaina $2.50. Atpiginta $2.00.

Z. Raulinaitis, PRIEŠ VIKINGŲ AUDRĄ. Šie yra pagrindiniai studijos skyriai: Anglai saksai ir aisčių Pabaltijys; Baltų kraštai švedų žygiams prasidėjus; Danai pradeda puldinėti Baltijos kraštus; Starkadas; Bravalos mūšis; Ginklai (400-800 metais). 72 psl. Kaina $2.00.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę • KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą. Rankraščiai redakcijoje nesaugomi • Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą • Čekius, arba "Money Order" adresuoti tik "KARYS" vardu, — ne "Warrior" ar kt.